

VAASAN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Maaria Koivula-Talkkari

Nouse, nouse nuori usko

Artturi Leinosen runous poliittisen vaikuttamisen keinona ja
maailmankuvan rakentajana

Nykysuomen Pro gradu -tutkielma

Vaasa 2015

SISÄLLYS

TAULUKOT	2
TIIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimusaihe	6
1.2 Tutkimusaineisto	7
1.3 Tutkimusmenetelmät	8
1.4 Tutkimuskysymykset	9
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	11
2.1 Diskurssintutkimus	11
2.1.1 Genre	13
2.1.2 Konteksti	15
2.2 Kriittinen diskurssianalyysi	17
2.2.1 Ideologia	19
2.2.2 Valta	20
2.2.3 Tietoisuus	22
2.3 Systeemis-funktionaalinen kielioppi	25
2.3.1 Ideationaalinen metafunktio	26
2.3.2 Interpersoonainen metafunktio	27
2.3.3 Tekstuaalinen metafunktio	29
3 ARTTURI LEINONEN JA 1900-LUVUN ALKUVUOSIKYMMENET	30
3.1 Nuorisoseuraliike	30
3.2 Jääkäriliike	32
3.3 Vuoden 1918 sota	36
3.4 Lapuan liike	38
3.5 Talvi- ja jatkosota	40
4 ANALYYSI	44
4.1 Artturi Leinosen poliittinen runotuotanto	44
4.2 Runo maailmankuvan rakentajana	46
4.2.1 Kotiseutu	47
4.2.2 Työnteko	50

4.2.3 Poliittinen konteksti	53
4.3 Runo vaikuttamisen keinona	60
4.3.1 Persoonamuodot	61
4.3.2 Direktiivisyys	66
4.4 Kirjailijapersoona ja valta	70
4.4.1 Symbolinen valta ja ryhmätietoisuus	70
4.4.2 Artturi Leinosen runot ja kirjailijan elämänsaari	75
5 PÄÄTÄNTÖ	80
LÄHTEET	86
TAULUKOT	
Taulukko 1. Tutkimusaineisto	45

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Tekijä:	Maaria Koivula-Talkkari
Pro gradu -tutkielma:	<i>Nouse, nouse nuori usko</i> Artturi Leinosen runous poliittisen vaikuttamisen keinona ja maailmankuvan rakentajana
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Nykysuomi
Valmistumisvuosi:	2015
Työn ohjaaja:	Riikka Nissi

TIIVISTELMÄ

Tutkimus tarkastelee poliittista runoutta siitä näkökulmasta, miten runojen ideologinen vaikuttavuus on tunnistettavissa kielitieteen keinoin. Tutkimusaineistona on Artturi Leinosen vuosina 1918–1951 kirjoittamat 26 runoa. Tutkimuksen päätavoitteena on tarkastella, miten Artturi Leinosen poliittinen runous linkittyy ajan poliittis-yhteiskunnalliseen konekstiin, eli millaista maailmankuvaa Artturi Leinosen runot rakentavat ja millaisia vaikuttamisen keinoja runoissa esiintyy. Lisäksi runoja peilataan myös Leinosen omaan henkilöhistoriaan.

Tutkimusmenetelminä käytetään kriittistä diskurssianalyysiä ja systeemis-funktionaalista kielioppia. Systeemis-funktionaalisen kieliopin metafunctioista analyysissä hyödynnetään ideationaalista ja intersoonaalista metafunctiota, joita peilataan kriittisen diskurssianalyysin käsitteisiin ideologiasta, vallasta ja tietoisuudesta. Koska tutkimusmenetelmissä korostuu sosiokulttuurisen kontekstin merkitys, sisältää tutkimus myös Suomen 1900-luvun sotien poliittista kontekstia läpikäyvän luvun.

Tutkimustulosten perusteella poliittisissa runoissa on runsaasti ryhmässä toimimiseen ja ryhmätietoisuuteen kannustavia merkityksiä, mikä konkretisoituu esimerkiksi suurena *me*-pronominin käyttöasteena. Jättämällä ulkoryhmän personoimatta runot varmistavat ideologisen kontrollin toteutumisen. Rinnastamalla historialliset tapahtumat ja poliittiset kannanotot samoihin asiayhteyksiin poliittinen runo asettaa ne yhtä kyseenalaistamattomiksi. Leinosen runoissa erityisesti imperatiivin käyttö on kiteytynyt keino ilmaista direktiivisyyttä, ja runoissa korostuu instruktiivinen tekstityyppi.

Tutkimustuloksissa korostuu kirjailijan yhteiskunnallisen aseman merkitys runojen vaikuttavuudelle: Artturi Leinosella oli runsaasti symbolista valtaa ja keinoja viestintätapahtumien kontrollointiin, mikä takasi hänelle sisäänpääsyoikeuden poliittisiin diskurssihin. Runojen aikaperspektiivin tarkastelu kuitenkin osoittaa, että runouteen rakentuu myös henkilökohtaisia sävyjä ajan kuluessa.

AVAINSANAT: Artturi Leinonen, poliittinen runous, kriittinen diskurssianalyysi, systeemis-funktionaalinen kielioppi

1 JOHDANTO

Tutkimukseni tarkastelee poliittista runoutta siitä näkökulmasta, miten runojen ideologinen vaikuttavuus on tunnistettavissa kielitieteen keinoin. Runo on yksi tekstin genre, jolla on omat lajityypilliset piirteensä. Nämä piirteet asettavat tekstille omat lainalaisuutensa, mutta myös antavat oman lisänsä esimerkiksi tekstin välittämään tunnelmaan ja mielikuviin. Kun runoon yhdistetään poliittisuus, kohtaavat taiteelliset ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen päämäärät mielenkiintoisella tavalla.

Politiikalla tarkoitetaan "sellaista ihmistenvälisessä vuorovaikutuksessa esiin nousevien ongelmien käsittelyä, jossa ihmiset pyrkivät edistämään omia tavoitteitaan erilaisia vallankäytön keinoja käyttäen" (Paloheimo ja Wikberg 1997: 15). Poliittikka voidaan nähdä joko ahtaassa merkityksessä, jolloin se on pelkästään poliittiseksi miellettyä organisaatiossa tapahtuvaa toimintaa, tai avarassa merkityksessä, jolloin poliittista toimintaa voi esiintyä millä elämäalueella tahansa. Poliittisessa toiminnassa pyritään kuitenkin aina erilaisilla vallankäytön keinoilla vaikuttamaan toisten toimintaan tai vastustetaan tai alistutaan toisen tahon harjoittamaan vallankäyttöön. (Paloheimo ja Wikberg 1997: 44)

Runolla tarkoitetaan runomittaista tai vapaamittaista kirjallisuuden tuotetta, joka perustuu yleensä lyyriisiin kuviin tai muotoihin. Mitalliselle runoudelle tunnusomaista on painottomien ja painollisten tavujen vaihteluun perustuva rytmikaava sekä sointuisuus, esimerkiksi alku- ja loppusoinnut. Runo voi olla myös vapaamittainen, mutta silloin sen yleensä tunnistaa runoksi loppusointujen sijaan suuria vaihteluja tarjoavasta rytmikasta. (Jyväskylän yliopiston kielikompassi 2015) Runoudesta puhuttaessa keskiöön nousee myös poeettinen funktio, millä tarkoitetaan sitä, että asettuessaan johonkin kauno-kirjalliseen muotoon teksti irrottaa itsensä asiatekstiä enemmän ajallisista ja paikallisista kiinnekohdistaan, jolloin sen on mahdollista puhutella lukijaansa ”nyt” tai vuosien kuluttua (Kantokorpi 1990: 39–42).

Runoutta käsitellään yleensä estetiikan tai sanataiteen kautta, mutta sillä voi myös olla poliittinen funktio. Barthesin (1996: 67) mukaan "Jokainen täydellinen lause on vaarassa muuttua ideologiaksi". Kautta historian runoilijoilla onkin ollut poikkeuksellinen merkitys yhteiskunnassa: jo antiikin Kreikassa suuret ajattelijat usein olivat sekä valtiomiehiä että runoilijoita. Poettisen ja poliittisen suhde voidaan kiteyttää jatkuvaksi neuvottelusuhteeksi tilan ja ajan sekä viestin ja sisällön välillä. (Kotonen 2006) Kun puhutaan poliittisesta runoudesta, on se hyvin monitahoinen ilmiö. Sen skaala on laaja hallitsijoiden suorasukaisista ylistysrunoista aina kielen olemuksen monimutkaisiin pohdintoihin saakka. Runous on kielen perustaa luotaava ilmiö, ja sen suhde politiikkaan on läheinen. Onhan myös politiikka pohjimmiltaan kielellinen ilmiö. (Kotonen 2012: 111) Poliittisessa runoudessa onkin ennen kaikkea kyse kirjallisuuden vakiintuneen genren hyödyntämisestä ihmistenvälisen vaikuttamisen välineenä. Hallitsijoiden ylistysrunojen lisäksi yhtenä poliittisen runouden genrenä voi mainita myös sotien aikaisen propadangarunouden.

1.1 Tutkimusaihe

Tutkimuksessani tarkastelen kirjailija, sanomalehtimies, poliitikko Artturi Leinosen runotuotantoa Suomen 1900-luvun sotien poliittisessa kontekstissa. Eteläpohjalainen Artturi Leinonen (1888–1963) oli poliittisen toimintansa ja *Ilkka*-lehden päätoimittajana toimimisen lisäksi tuottelias kirjailija. Tutkimukseni tarkastelee kriittisen diskurssianalyysin keinoin sitä, miten Leinosen vuosina 1918–1951 kirjoittamat runot linkittyvät ajan yhteiskunnallis-poliittiseen kontekstiin. Kriittisen diskurssianalyysin lisäksi hyödynnän analyysissäni systeemis-funktionaalista kielioppia ja sen jaottelua metafunktioihin.

Poliittista runoutta on aiemmin tutkittu suhteellisen vähän. Tommi Kotonen on tutkinut vuonna 2012 ilmestyneessä väitöskirjassaan Yhdysvaltojen poliittista runoutta neljän runoilijan töiden kautta. Karoliina Luummaan vuonna 2013 ilmestynyt väitöskirja puolestaan käsittelee suomalaisten runoilijoiden lintuaiheisia runoja 1950-luvun lopulta 1980-luvun lopulle ympäristöpolitiikan kontekstissa. Artturi Leinosen elämäntyötä on

pisimmälle tutkinut Timo Mikkilä, jonka väitöskirja *Pohjanmaan partiootti – Artturi Leinonen eteläpohjalaisena vaikuttajana* on ilmestynyt vuonna 2000.

Tutkimukseni on relevantti ensinnäkin siksi, että Artturi Leinosen runoja ei ole aiemmin tutkittu, vaikka aikaisempaa häntä poliittisena vaikuttajana käsittelevää tutkimusta onkin olemassa. Toiseksi tutkimusaukkoa voi perustella sillä, että poliittista runoutta on kielitieteen keinoin erityisesti Suomessa tutkittu vasta vähän. Tutkimukseni kontribuoi aikaisempaan tutkimukseen tuomalla aiemman yhteiskunnallisen ja kirjallisuustieteellisen tutkimuksen rinnalle mielenkiintoisen perspektiivin kriittisen kielitieteen kautta.

1.2 Tutkimusaineisto

Olen valinnut tutkittavaksi 26 Artturi Leinosen runoa vuosilta 1918–1951, eli Suomen 1900-luvun sotien ajalta. Valintaperusteina on runojen syntyaikakauden lisäksi ollut se, että kaikissa valituissa runoissa toistuu Suomen ja erityisesti Artturi Leinosen kotiseudun, Etelä-Pohjanmaan puolustamiseen ja sen puolesta työn tekemiseen liittyviä merkityksiä. Runojen mahdolliset viittaukset ajan poliittiseen kontekstiin on erityisesti huomioitu tutkimusaineistoa valitessa.

Tutkimusaineistoa kartoittaessa minulla oli käytössäni Artturi Leinosen seuran hallinnoima, noin 100 runoa sisältävä kansio. Leinosen runoja julkaistiin 1900-luvun alkupuolella yksittäisinä paljon eri lehdissä, ja tällaisista runoista kansiossa on yleensä suora kopio kyseisestä lehdestä. Joistain runoista kansiossa on vain Leinosen omalla käsialalla käsin kirjoitettuja sivuja, eli kopioita hänen omasta runokirjastaan. Osan runoista on oletettavasti joku Leinosen seuran sihteereistä kirjoittanut puhtaaksi kirjoituskoneella.

Tunnusomaista Artturi Leinosen runoille on, että moni niistä on kirjoitettu suoraan johonkin tiettyyn tilanteeseen, tietylle kohderyhmälle tai henkilölle. Toistuvia teemoja läpi koko runotuotannon ovat isänmaa, kotiseutu ja uskonto. Aihepiiri koko tuotannossa

vaihtelee kuitenkin laidasta laitaan isänmaallisista kielikuvista rakkausrunoihin. Luultavasti erityisesti aineiston sirpaleisuudesta johtuen Artturi Leinosen runoja ei ole vielä julkaistu yksissä kansissa, mutta Artturi Leinosen seuran toimesta hänen runojaan on vuosien saatossa kattavasti arkistoitu eri julkaisulähteistä. Osa runoista on julkaistu Leinosen näytelmä- ja novellikokoelmateoksen (Leinonen 1956: 413–507) yhteydessä. On vielä syytä korostaa, että tutkimukseeni valikoitunut aineisto ei edusta Artturi Leinosen koko runotuotantoa, vaan vain yhtä osa-aluetta siitä ja valintaperusteena on ollut erityisesti runojen poliittisävytisyys.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni pohjautuu kriittiseen diskurssianalyysiin ja systeemis-funktionaaliseen kielioppiin. Kriittisen diskurssianalyysin perusolettamus on, että kieli on erottamaton osa sosiaalista todellisuutta, jota analysoitaessa tulisi aina ottaa huomioon kieli (Fairclough 2003: 2). Pietikäinen (2000: 208–209) nimeää kriittisen diskurssianalyysin tavoitteeksi kolme asiaa: ensinnäkin tutkia kausaalisuhteita tekstin, diskurssikäytönteiden ja sosiaalisten ilmiöiden välillä, toiseksi tarkastella sitä kuinka tekstit, diskursiiviset käytänteet ja ilmiöt ovat valtasuhteiden muovaamia sekä kolmanneksi analysoida sitä, kuinka tekstit osallistuvat valtasuhteiden muuttamiseen, eli toisin sanoen toimivat ideologisesti. Ideologia siis muovaa kieltä, mutta myös kieli muovaa ympäröivää yhteiskuntaa.

M.A.K. Hallidayn kehittämän systeemis-funktionaalisen kieliopin teoria on perusluonteeltaan holistinen, eli se pyrkii huomioimaan kaikki merkitysten rakentamiseen osallistuvat tekijät – laajemmasta kulttuurikontekstista aina pienimpiin äänteellisiin resursseihin saakka – ja rakentamaan niistä koherentin mallin. Systeemis-funktionaalisisessa kieliopissa korostuu kielen eri osien välinen vuorovaikutus: jokainen merkityksellinen osa on ymmärrettävissä vain suhteessa toisiinsa. Teoria koostuu kolmesta peruselementistä, eli kontekstista, tekstistä ja kielen systeemistä. Kieltä tarkastellaan elävässä käyttöyhteydessä eri variaatioineen. (Luukka 2003: 90–101)

Systeemi-funktionaalisen kielitieteen abstraktina yläkäsitteenä on metafunktiio, jonka kautta kuvataan ja luetellaan systemaattisesti kaikki kielen käyttötapaukset ja kielelliset teot. Teorian idea ei näin ollen ole vain luokitella, nimetä ja kuvata erilaisia puhtekoita, vaan tavoitteena on kielisysteemin selvittäminen ja ymmärtäminen kielisysteemin funktionaalisen perustehtävän kautta. Kielisysteemin perustan muodostavat kolme metafunktiota: ideationaalinen metafunktiio (jäsentää ihmisen kokemusta maailmasta), intersosiaalinen metafunktiio (liittyy vuorovaikutussuhteiden ylläpitoon ja mielihyvien, asenteiden ym. ilmaisemiseen) ja tekstuaalinen metafunktiio (mahdollistaa koherentin ja rakenteisen tekstin luomisen erotuksena satunnaisesta virikejonosta). (Luukka 2003: 102–103) Tutkimukseni analyysiosaa perustuu aineiston tarkasteluun kahden ensiksi mainitun metafunktion tason kautta, koska niihin myös kriittisen diskurssianalyysin yhdistäminen parhaiten soveltuu.

Systeemis-funktionaalista kielitiedettä on usein hyödynnetty kriittistä diskurssianalyysia tukevana tutkimusmenetelmänä (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 14). Näen, että tutkimuskysymyksiini (joista kerron tarkemmin seuraavassa alaluvussa) kannalta kriittinen diskurssianalyysi on luonteva valinta tutkimusmenetelmäksi. Sen rinnalla systeemis-funktionaalinen kielioppi metafunktionaaleja tarjoaa konkreettisen välineistön analyysiin. Nämä tutkimusmenetelmät ovat toisiaan tukevia ja monilta osin limittäisiä, joten niiden käyttö rinnakkain lisää myös analyysin syvyyttä.

1.4 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni päätavoitteena on selvittää, miten Artturi Leinosen runotuotanto kytkeytyy ajan poliittis-yhteiskunnalliseen kontekstiin. Pyrin vastaamaan tähän tutkimustehtävään tarkastelemalla seuraavia tutkimuskysymyksiä:

- Millaista maailmankuvaa runoissa rakennetaan?
- Millaisia vaikuttamisen keinoja runoissa esiintyy?

Lisäksi analysoin runotuotannossa vuosien saatossa ilmenevää muutosta ja peilaan sitä Artturi Leinosen omaan henkilöhistoriaan.

Tutkimukseni etenee siten, että ensin esittelen tutkimukseni teoriaperustan ja sen jälkeen pureudun tarkemmin tutkimukseni kontekstiin eli 1900-luvun alun poliittiseen ilmapiiriin yleisesti ja Artturi Leinosen henkilöhistorian näkökulmasta. Tämän jälkeen analysoin tutkimusaineistoani kriittisen diskurssianalyysin ja systeemis-funktionaalisen kieliopin keinoin. Lopuksi päätännössä kertaan vielä tutkimukseni tulokset ja pohdin niiden mahdollista yleistettävyyttä poliittisen runouden tarkastelussa ylipäätään.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa avaan tarkemmin tutkimukseni teoriaperustaa. Ensin käyn läpi diskurssintutkimusta tieteenalana ja avaan muutamia siihen läheisesti liittyviä termejä. Sen jälkeen keskityn tarkemmin kriittiseen diskurssianalyysiin ja pureudun mm. ideologian, vallan ja tietoisuuden käsitteisiin. Lopuksi käsittelen systeemis-funktionaalisen kieliopin pääpiirteitä sen kolmen eri metafunktion tason kautta. Analyysini perustuu vain kahden metafunktion tason hyödyntämiseen, mutta tässä luvussa käyn lyhyesti läpi myös tekstuaalista metafunktiota kokonaiskuvan saavuttamiseksi systeemis-funktionaalista kieliopista.

2.1 Diskurssintutkimus

Kielitiede jakautuu kahteen pääsuuntaukseen, formalistiseen ja funktionaaliseen kielitieteeseen. Formalistinen kielitiede keskittyy kielen abstraktin muotojärjestelmän ja sen eri osien välisten suhteiden kuvaamiseen. Funktionaalinen kielitiede puolestaan pyrkii selvittämään, miten kieli toimii sosiaalisen toiminnan välineenä. Formalistit tutkivat siis kielen koodia ja rakennetta autonomisena systeeminä, kun taas funktionalistit keskittyvät kielen sosiaalisena ilmiönä. Diskurssintutkimus sijoittuu funktionaalisen kielitieteen alle. (Luukka 2000: 135)

Sana *diskurssi* tulee ranskan sanasta *discours*, jolla tarkoitetaan ”puhetta, esitelmää, juttelua ja jaarittelua”. Teoreettisemman merkityksen sana sai eri tieteenalojen muutosten ja uudistusten yhteydessä 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin alkoi uusi tieteidenvälisen tutkimuksen kausi vastareaktionä stukturalistiselle kielen ja yhteiskunnan tutkimukselle. Tätä uudentyyppisen tutkimuksen tekemisen tapaa on tavattu kutsua kielelliseksi käänteeksi: sen myötä kielenkäyttö nousi keskeiseksi tutkimuskohteeksi humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 23)

Diskurssianalyttisellä tutkimuksella tarkoitetaan kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta. Lähtökohtana on kieli ja sille luonteenomainen tapa tuottaa seurauksia. Samakin lause tai väittämä voidaan asiayhteydestä riippuen tulkita monin erilaisin diskurssein. Perusteltuja toisistaan poikkeavia kuvauksia ei voida asettaa paremmuus- tai totuudellisuusjärjestykseen. Oleellista on konteksti, jossa kieltä käytetään: merkitystysteemit, jotka on tuotettu kielen avulla, pystytään parhaiten ymmärtämään niiden tilanteiden ja asiayhteyksien kautta, joissa ne esiintyvät. Kielen avulla väitetään jotain todellisuudesta, ja sitomalla se aikaan ja paikkaan tämä väittämä saa omat tilannekohtaiset funktionsa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006)

Diskurssia voidaan luonnehtia tavaksi puhua tai tulkita ympäröivää maailmaa. Diskurssin käsitteellä on kaksi eri merkitystä: ensinnäkin voidaan puhua konkreettisesta aikaan ja paikkaan sitoutuvasta kielenkäyttäjöistä, kuten esim. uutisdiskurssi tai yliopistodiskurssi, jotka linkittyvät tietynlaiseen vakiintuneeseen tapaan viestiä. Diskurssilla voidaan kuitenkin tarkoittaa myös todellisuuden representaatioita: uutisdiskurssissa voidaan käsitellä esimerkiksi lasten kotihoitoa taloudellisesta tai pedagogisesta diskurssista käsin. Näin todellisuutta representoivan diskurssin myötä todellisuutta tulkitaan tietynlaisesta näkökulmasta. Diskurssintutkimus tarkastelee siis ennen kaikkea sitä, miten erilaisia todellisuuksia ja tapahtumia merkityksellistetään. Tutkimuksen kohteena on myös se, millä ehdoilla niitä voidaan merkityksellistää ja millaisia seurauksia tällä toiminnalla on. Diskurssintutkijoita ei niinkään kiinnosta se, mikä versioista on ”totuudellisin” vaan erilaisten versioiden suhde toisiinsa: millaiset merkitykset ovat vallassa? Entä mitkä merkitykset jäävät marginaaliin ja mitkä puolestaan ovat puuttuvia – ja miksi? (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 13)

Faircloughin (2003: 2) mukaan diskurssintutkimus perustuu siihen olettamukseen, että kieli on erottamaton osa sosiaalista todellisuutta, jota analysoitaessa tulisi aina ottaa huomioon kieli. Keskittymällä diskurssintutkimuksen keinoin kieleen päästään sosiaalitutkimuksessakin hedelmällisiin tuloksiin. Diskurssintutkimus on usein käyttökelpoinen analyysimenetelmä, koska se yhdistelee mm. etnografiaa ja institutionaalisen analyysin muotoja.

Diskurssin käsitettä voidaan soveltaa niin sosiaalitieteissä kuin kielitieteessäkin. Fairclough (1995: 131) määrittelee diskurssin viitaamaan puhuttuun tai kirjoitettuun kielenkäyttöön, mutta ei toisaalta sulje diskurssin käsitteen alta pois muitakaan semioottisia malleja, kuten valokuvia tai non-verbaalista kommunikaatiota. Kun kieltä tarkastellaan sosiaalisena käytäntönä, tulee Faircloughin mukaan huomata, että se on ennen kaikkea tekemisen muoto (*mode of action*), ja toiseksi että tämä tekemisen muoto on aina sosiaalisesti ja historiallisesti rakentunut. Kieli on aina sosiaalisesti muotoutunut, mutta se on myös itsessään sosiaalisesti muotoilevaa, tai määrittelevää (*constitutive*). Diskurssintutkimukseen liittyvät oleellisesti genren ja kontekstin käsitteet, joita avaan tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

2.1.1 Genre

Sanan *genre* juuret ovat latinan sanassa *genus*, joka tarkoittaa ”ryhmää, jolla on yhteisiä ominaisuuksia”. Genren käsite on lähtöisin maailman vanhimmasta taiteita käsittelevästä teoksesta, Aristoteleen Runousopista. Aristoteles jakoi runouden lajit epiikkaan, tragediaan ja komediaan, ja hän mainitsee myös jotain lyriikan lajeja. Runomuotohan on alkuperäinen kaunokirjallisuuden muoto – proosamuotoinen kaunokirjallisuus syntyi vasta paljon myöhemmin. Aristoteelisen jaon pohjana on ajatus lajista tapana tai keinona esittää tietynlaista kohdetta. Länsimaisessa kirjallisuushistoriana nämä lajit nähtiin pitkään muuttumattomina, mutta vasta romantiikan aikana 1700–1800 -luvulla muuttumattomuus kyseenalaistettiin: kirjallisuus alettiin nähdä historiallisena ja siten muuttuvana ilmiönä. Nykyään kirjallisuudentutkimuksessa puhutaan erilaisista lajiteorioista ja lajin käsitteeseen voidaan viitata monin eri tavoin sen mukaan, mistä näkökulmasta kirjallisuutta tarkastellaan. (Shore ja Mäntynen 2006: 13–14)

Genren eli tekstilajin käsitteestä on olemassa monenlaisia määrittelyjä. Heikkinen (2000: 66) mainitsee muutamia usein lainattuja genren määritelmiä, kuten John Swalesin (1990: 40–42) ajatuksen siitä, että tekstilaji on sellaisten tekstien joukko, joilla on yhteisiä kommunikatiivisia päämääriä. Myös Vijay K Bhatian (1993: 13–16)

määritelmä on Swalesin kanssa samansuuntainen: Bhatian mukaan "tekstilaji on tunnistettavissa oleva kommunikatiivinen tapahtuma, jota luonnehtii se, että yhteisön jäsenet ymmärtävät samankaltaisesti lajiin kuuluvien tekstien kommunikatiiviset päämäärät". Voidaan myös sanoa, että genre on sanaton tieto, jota tekstien tuottajat ja vastaanottajat käyttävät hyväkseen toiminnassaan. (Heikkinen 2000: 66)

Sosiaalisen toiminnan rakentamisessa genret ovat vakiintuneita tapoja ja eroavat diskursseista siinä, että diskurssit ovat puolestaan tapoja merkityksellistää ja rakentaa maailmaa. Genret voivat hyödyntää diskursseja, esimerkiksi runo voi hyödyntää poliittista tai vaikka uskonnollista diskurssia. Käytetystä diskurssista riippumatta runo on kuitenkin tekstin genrenä aina sanataidetta toteutettuna tietyn tyyppisellä tunnistettavalla tavalla tietyn tyyppisissä yhteyksissä. Genret ovat myös diskursseja tilannesidonnaisempia. (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 81)

Genrestä eli tekstilajista puhuttaessa on oleellista määritellä myös tekstityylin ja tekstityypin käsitteet, koska niitäkin sivuan myöhemmin tässä tutkimuksessani. Tekstityyleillä tarkoitetaan niitä kommunikatiivisten toimintojen lajeja, jotka syntyvät kuolloisenkin kieliyhteisön ja kulttuurin tarpeista. Tekstejä on aina tuotettu (puhuttuna tai kirjoitettuna), mutta niiden tyypit ovat määräytyneet vallitsevan kulttuurin tärkeänä pitämien asioiden perusteella. Tyyllilajirakenne kuvastaakin havainnollisesti kulttuurin rakennetta. Tyylinormit ovat kulttuurinormien tärkeä muoto. (Saukkonen 1984: 15)

Tekstityyleistä voidaan erottaa kolme pääkategoriaa: taiteellinen, tieteellinen ja tiedotustyyli. Tyyllilajien sanastoeroista voi tehdä päätelmiä esimerkiksi Suomen kielen taajuussanaston avulla. Kauimpana toisistaan ovat taiteellinen ja tieteellinen tyyli. Taiteellisen ja tieteellisen tekstityylin eroa voi havainnollistaa yksinkertaisilla esimerkkilauseilla: taiteellista tyyliä edustaa lause *Nainen menee maailmaan*, kun taas tieteelliselle tekstityylille tunnusomainen lause kuuluu *Maailma muodostaa kysymyksen*. Tiedotustyyli puolestaan yhdistelee sekä taiteellisen että tieteellisen tyylin ominaisuuksia, mutta näiden vastakkaisia äärimuotoja edustavien tekstimuotojen välillä olevana ei olekaan helppoa löytää vain sille tyypillisiä ominaisuuksia. (Saukkonen 1984: 56–59)

Tekstityyppi on lingvistinen tapa tarkastella ja ilmaista erilaisia kielellä rakennettuja toimintoja. Keskeisiä tekstityyppejä on viisi, ja ne eroavat kielellisesti toisistaan. Erot tekstityyppien välillä perustuvat sanastollis-kieliopillisiin piirteisiin ja sitä kautta lauseiden ja virkkeiden rakentumiseen. Kuvailevan eli deskriptiivisen tekstityypin piirteitä on adjektiivien ja olemista ja havaitsemista ilmaisevien verbien käyttö. Kertova eli narratiivinen tekstityyppi puolestaan kertoo toiminnasta ja juonen etenemisestä. Ohjailevan eli instruktiivisen tekstityypin ilmaisemiseen käytetään kielen resursseja, joilla käsketään, neuvotaan ja annetaan ohjeita. Argumentoiva tekstityyppi liittyy esim. vallasta tai asioiden merkityksestä neuvotteluun. Erittelevä eli ekspositorinen tekstityyppi puolestaan voi olla luonteeltaan määrittelevää ja pohdiskelevaa, ja se esiintyy usein argumentoivan tekstityypin kera. (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 101–104)

2.1.2 Konteksti

Diskurssintutkimuksen keskeinen käsite on konteksti (lat. *con text, tekstin kanssa*), joka antaa mahdollisuuden tutkia ja analysoida kielenkäyttöä (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 29). Kontekstilla tarkoitetaan ilmauksen kielellistä ympäristöä, käyttöyhteyttä, tilanneyhteyttä tai kulttuurista taustaa, joka vaikuttaa sen tulkintaan (Tieteen termipankki 2015).

Merkitysten tarkastelu kontekstissaan kuitenkin edellyttää sitä, että myös kielenkäytön konteksti tutkitaan ja rajataan. Konteksti on monikerroksinen ja laaja-alainen käsite: sillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi asiayhteyttä, vuorovaikutustilannetta, toimintaympäristöä tai yhteiskunnallista tilaa. Pietikäisen ja Mäntynen (2014: 29–31) mukaan "kontekstilla tarkoitetaan kaikkia niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat merkityksen muodostumiseen ja mahdollistavat ja rajaavat sen käyttöä ja tulkintaa". Kontekstin monikerroksisuus ja yhtäaikainen läsnäolo kaikissa kielenkäyttötilanteissa on diskurssintutkimuksen perustavanlaatuisen lähtökohta. Tapa rajata ja kuvata kontekstia kuitenkin vaihtelee.

Pietikäisen ja Mäntynen (2014: 17) mukaan kielellä ja kontekstilla on kaksisuuntainen suhde. Kielenkäyttö rakentaa maailmaa, ja toisaalta konteksti (eli maailma) vaikuttaa siihen, miten kieltä käytetään ja todellisuus rakentuu keskinäisessä vuorovaikutuksessa kielen ja muiden semioottisten merkkijärjestelmien avulla. Koska kontekstin huomioiminen on erityisen tärkeää myös tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta, on aineistona olevien runojen kirjoittamisajankohdan poliittisen kontekstin ja Artturi Leinosen henkilöhistorian tarkasteluun varattu oma lukunsa.

Diskurssintutkimus tarkastelee kieltä kahdelta tasolta: tekstiä sellaisena kun se arjessa tulee vastaan, mutta myös tekstin käyttökontekstia ja siihen nivoutuvia laajempia jännitteitä (historia, yhteiskunta). Diskurssintutkimus myös kartoittaa niitä vaikutuksia ja seurauksia, joita kielenkäytöllä on. Diskurssintutkimuksessa yhdistyvät siis kielenkäytön mikro- ja makrotasot, ja ne ovat yhtäaikaisesti läsnä. (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 19–20) Heikkisen (1999: 65–66) mukaan kielenkäytön mikrotasoon kuuluvat esimerkiksi kielioppi, sanasto, tekstin sidoksisuus, argumentaatorakenne, metaforat, retoriset keinot ja tyyli. Makrotasoa tarkasteltaessa Heikkisen mukaan keskiössä ovat puolestaan esimerkiksi osallistujien kognitiiviset rakenteet, instituution piirteet ja yhteiskunnalliset rakenteet. Kriittinen tekstintutkimus ei keskity kielenkäytön mikro- ja makrotasojen erittelyyn, vaan siinä on enemmänkin kyse sellaisesta mikrotason analysoinnista, joka antaa samalla myös tietoja makrotason vaikutuksesta tekstin merkityksiin. Jokaisessa kielenkäytössä on siis vihjeitä makrotasosta ja siihen kirjoittuu eritaajuisia konteksteja.

Kielen ja kontekstin suhde tulee esiin erityisesti tarkasteltaessa sitä, miten erilaisia toimijuuksia rakentuu kielenkäytössä. Miten kielellä ilmennetään esimerkiksi muodollisuutta ja epämuodollisuutta, etäisyyttä ja läheisyyttä tai vierautta ja tuttuutta? Diskurssintutkimuksessa on oleellista huomata, että tilanteissa muodostuu aina erilaisia ja tiettyjä sosiaalisia rooleja (opettaja, lääkäri...) mutta sen lisäksi myös erilaisia kielellisiä toimijuuksia (kysyjä, vastaaja...). Diskurssintutkimuksen keskiössä on sen tutkiminen, miten identiteetit rakentuvat erilaisia toimijuuksia yhdistelemällä ja miten niistä neuvotellaan uudelleen kussakin tilanteessa. (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 33–34)

Tilannekontekstilla tarkoitetaan sekä tutkimuksen kohdetta että kielenkäyttöä ja sosiaalista toimintaa kuvaavaa tasoa. Sen avulla kielen ja sosiaalisen toiminnan yhteyttä voi tarkastella lähietäisyydeltä. Tilannekontekstissa on kyse kielen mikrotasosta, kun taas sosiokulttuurinen ja yhteiskunnallinen konteksti keskittyvät kielen makrotasoon. (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 32) Sosiokulttuurisella kontekstilla tarkoitetaan siten laajaa sosiaalista, yhteiskunnallista ja kulttuurista toimintaympäristöä. Se sisältää kielenkäyttöä ympäröivän kulttuurisen, historiallisen ja sosiaalisen tilanteen ja käytännöt (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 36). Tässä tutkimuksessa kontekstina on suomalainen ja erityisesti eteläpohjalainen kulttuurikonteksti 1900-luvun alun sotien poliittisessa kontekstissa. Sosiokulttuurinen konteksti voidaan rajata tarkemmin myös yhteisölliseksi kontekstiksi (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 36). Tutkimuksessani luotaan esimerkiksi jääkäriliikkeen ja suojeluskuntaliikkeen yhteisöllistä kontekstia.

2.2 Kriittinen diskurssianalyysi

Diskurssintutkimuksen suuntauksia voidaan jakaa neljään eri ryhmään näkökulmien perusteella. Tekstuaalisessa suuntauksessa tekstiä lähestytään tuotteena, irrallisena kielellisenä kokonaisuutena. Kognitiivinen suuntaus puolestaan tarkastelee diskurssia mentaalisenä prosessointitapahtumana. Nämä kaksi ensimmäistä suuntausta liittyvät taustaoletuksillaan pitkälti tämän luvun alussa käsittelemäni formalistiseen kielentutkimuksen perinteeseen. Funktionaaliseen kielikäsitykseen sen sijaan pohjautuvat interaktionaalinen suuntaus, joka keskittyy kuvaamaan vuorovaikutusta tietyssä tilanteessa osallistujien näkökulmasta sekä konstruktionistinen suuntaus, joka analysoi diskurssia osana laajempaa sosiaalista kontekstia. (Luukka 2000: 144).

Kriittinen diskurssianalyysi pohjautuu diskurssintutkimuksen konstruktionistiseen suuntaukseen. Fairclough, Mulderrig ja Wodak (2011: 366) määrittelevät kriittisen diskurssianalyysin (critical discourse analysis, CDA) ongelmalähtöiseksi monitieteiseksi tutkimussuuntaukseksi, joka koostuu useita erilaisia teoreettisia malleja, tutkimusmenetelmiä ja agendoja sisältävistä lähestymistavoista. Näitä kaikkia

lähestymistapoja yhdistää kiinnostus vallan, epäoikeudenmukaisuuden, hyväksikäytön sekä yhteiskunnan poliittis-ekonomisen ja kulttuurillisen muutoksen semioottisiin ulottuvuuksiin. Pällin (2003: 17) mukaan sana *kriittinen* kytkee lingvistisen tarkastelun aina yhteiskunnalliseen tarkasteluun. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kriittinen tekstintutkimus osallistuu aina myös tieteellis-filosofisella tasolla keskusteluun sosiaalisesta ryhmästä ja kategorisaatiosta.

Wodakin (2001: 9) mukaan kriittisellä tarkoitetaan kriittisestä diskurssianalyysistä puhuttaessa sitä, että aineistoon otetaan etäisyyttä, se upotetaan sosiaaliseen todellisuuteen ja tarkasteluun otetaan selvästi poliittinen kanta. Tärkeää on myös, että tutkija keskittyy itsereflektioon tutkimuksen aikana. Wodak viittaa Max Horkheimerin tutkimukseen (Frankfurt 1930), jonka mukaan tutkijan tehtävä kriittistä teoriaa soveltaessa on sanoittaa ja kehittää piilevää luokkatietoisuutta. Wodakin mukaan kriittisen teorian tehtävä on auttaa muistamaan unohdusvaarassa oleva historia, tehdä työtä vapauttamisen (emansipaation) puolesta – ja perustella miksi tätä työtä tulisi tehdä – sekä täsmentää kriittisen ajattelun luonnetta itsessään.

Kriittisen diskurssianalyysin lähtökohtana ei ole mikään tietty teoreettinen tai metodologinen näkökanta, vaan kriittiseen diskurssianalyysiin pohjautuva tutkimusprosessi lähtee liikkeelle ennen kaikkea tutkimuskohteesta käsin. Tämä tarkoittaa sitä, että kriittisen diskurssianalyysin alle mahtuu monenlaisia lähestymistapoja ja kielitieteellisiä analyysitekniikoita ja teorioita. Yhteistä kuitenkin aina on, että ne kaikki sisältävät jonkinlaisia tekstuaalisen analyysin muotoja. (van Dijk 2006: 358 – 359)

Kriittistä diskurssianalyysiä tehtäessä on hyvä pitää mielessä Faircloughin (2003: 14) ajatus siitä, kuinka käsityksemme todellisuudesta on aina ehdollinen, siirtyvä ja osittainen. Tämä pätee myös tekstiin: emme voi olettaa tekstin todellisuuden vastaavan sitä todellisuutta, jonka suojista itse tarkastelemme kyseistä tekstiä. Näin ollen ei ole olemassa kaiken kattavaa ja lopullista tekstianalyysiä. Tekstianalyysi on myös väistämättömän valikoivaa: missä tahansa analyysissä sosiaalisia tapahtumia ja tekstejä tarkastellaan tiettyjen kysymysten kautta jättäen samalla loput mahdollisista

kysymyksistä vastauksia vaille. Kriittisen diskurssianalyysin keskeisinä tutkimuskohteina ovat kieleen kytkeytyvät ideologian, vallan ja tietoisuuden käsitteet, joita valotan seuraavissa alaluvuissa.

2.2.1 Ideologia

Uusi Sivistyssanakirja (Aikio 1997: 276) määrittelee ideologian tarkoittamaan aatemaailmaa, esimerkiksi sosialismia tai pasifismia. Ideologia on siis jonkin aatteen mukainen maailmankatsomus. Sivistyssanakirja (Eskola 1988: 291) avaa käsittettä vähän lisää: sana *ideologia* polveutuu kreikan sanasta *logos* (sana, tieto) ja se tarkoittaa aatteiden, uskomusten ja arvostusten järjestelmää.

Faircloughin (2003: 10) mukaan ideologiat ovat representaatioita niistä keinoista, jotka voidaan yhdistää valtaan, hyväksikäyttöön tai herruuteen liittyvien sosiaalisten valtasuhteiden vakiinnuttamiseen, ylläpitämiseen ja muuttamiseen. Kriittisessä tekstintutkimuksessa kiinnitetään erityistä huomiota kielen ideologisiin elementteihin ja niihin keinoihin, joilla tekstissä pyritään ruokkimaan, ylläpitämään tai muuttamaan ideologioita.

Mihin ideologiaa sitten tarvitaan ihmisten välisessä kanssakäymisessä? Mikä on sen sosiaalinen funktio? Van Dijkkin (1997: 25) mukaan yhteiskunnan dominoivat ryhmät tarvitsevat ideologiaa ennen kaikkea legitimoidakseen omaa valtaansa. Valta esittäytyy väistämättömänä ja luonnollisena, jolloin dominoitu ryhmä ei kyseenalaista sitä vaan pitää sitä itsestäänselvytenä. Diskurssin kautta ideologiasta kommunikoidaan ja näin mahdollistuu jollekin ryhmälle vallan tuottaminen yhteiskunnassa.

Kriittisessä diskurssianalyysissä ideologia nähdään tärkeänä aspektina epätasa-arvoisten valtasuhteiden vakiinnuttamisessa ja ylläpitämisessä. Kriittinen diskurssianalyysi on erityisen kiinnostunut siitä, miten kieli toimii ideologian välittäjänä erilaisissa sosiaalisissa instituutioissa. Ideologia osoittaa sosiaalisia muotoja ja prosesseja, joissa symboliset muodot pyörittävät sosiaalista todellisuutta. (Wodak 2001: 10)

Ideologian tehtävä on ennen kaikkea koordinoida sosiaalisen ryhmän yksittäisen jäsenen toimintoja. Yhteisen ideologian kautta ryhmän jäsenet pystyvät toimimaan yhteistyössä ja heidän välillään vallitsee solidaarisuus. Tämä on tärkeää erityisesti silloin, kun ryhmään kohdistuu jokin uhka. Ideologia vaikuttaa myös ryhmän ulkoisiin suhteisiin: se auttaa määrittelemään ryhmän ja sen aseman suhteessa toisiin ryhmiin. Ideologiassa on siis myös kyse sen määrittelystä, keitä ryhmään kuuluu, mitkä ovat ryhmän tavoitteet, normit, arvot ja tyypilliset toiminnot ja mitä sosiaalisia resursseja ryhmä omistaa. Ideologian voidaan näin ollen sanoa olevan myös ryhmän omaa itsereflektiota, jota ryhmän jäsenten on tärkeää harrastaa jatkuvasti, jotta ryhmä säilyisi kokonaisuutena. (van Dijk 1997: 26)

Kuinka ideologian ilmenemistä sitten tutkitaan tekstistä? Oleellisena tutkimuskysymyksenä voidaan pitää sitä, puhuuko kirjoittaja *me*-muodossa jonkin ryhmän jäsenenä. Ryhmän yhteisiä tavoitteita esittävä ilmaus on tyypillisesti ideologinen. Ideologiseen diskurssiin linkittyvä ilmaus sisältää usein viittauksia myös muihin ryhmiin ja näiden erilaisiin näkemyksiin. (Chilton ja Schäffner 1997: 218)

Ideologisuuden ilmenemistä tekstissä voidaan tutkia myös esimerkiksi aihevalintojen, skemaattisten rakenteiden, paikallisten merkitysten (esim. tekstin presuppositioiden), sanastollisten valintojen tai retoristen keinojen (esim. metaforien) kautta (van Dijk 1997: 33). Tutkimuskohteena on diskurssin vuorovaikutuksellinen taso, johon vaikuttaa ideologinen kontrolli. Esimerkiksi ”naisellinen” tai ”miehekäs” käyttäytyminen ei perustu biologiaan, vaan se on sosiaalisesti rakennettua (West, Laza ja Kramarae 1997: 119). Ideologia kontrolloi siis viime kädessä sitä, kenellä on ylipäätään oikeus puhua.

2.2.2 Valta

Vallan käsitettä on vaikea määritellä yksiselitteisesti, koska sen määritelmät saattavat poiketa toisistaan suurestikin riippuen siitä, mitä käsitteellä halutaan korostaa. Dahlin (1969) määritelmä vallasta kiteyttää käsitteen seuraavasti: "Valta on A:n kyky saada B tekemään jotain, jota B ei ilman A:n vaikutusta tekisi". Paloheimo ja Wikberg (1997:

51) määrittelevät vallankäytön poliittisen toiminnan ytimeksi: politiikka on jatkuvaa taistelua vallasta, vallankäyttöä, vallankäyttöön alistumista tai toisen harjoittaman vallankäytön vastustamista. Poliittisessa elämässä vallalla on siis erityisen keskeinen merkitys.

Van Dijk (1996: 84–85) määrittelee sosiaalisen vallan suhdeomaisuudeksi sosiaalisten ryhmien, instituutioiden ja organisaatioiden välillä. Van Dijk rajaa vallan tarkastelun kriittisessä diskurssianalyysissä koskemaan vain sosiaalista valtaa, ei individualistista valtaa. Sosiaalisen vallan van Dijk määrittelee tarkoittamaan sitä, että jollakin ryhmällä, organisaatiolla tai sen jäsenillä on kontrolli ko. sosiaaliseen ryhmään. Tämä voi ilmetä esimerkiksi kykyä pystyä rajoittamaan toisten liikkumavapautta tai vaikuttaa heidän tietoisuuteensa, asenteisiinsa tai ideologiaansa. Valta perustuu usein arvostettuihin sosiaalisiin resursseihin, kuten rikkauteen, työpaikkoihin tai statukseen, tai ylipäätään etuoikeutettuun osallistumisoikeuteen yleiseen keskusteluun.

Myös Wodak (2001: 11) nostaa vallan käsitteen kriittisen diskurssianalyysin keskiöön. Kriittinen diskurssianalyysi on kiinnostunut siitä, miten kielellisiä muotoja on käytetty erilaisissa vallan ilmaisuissa ja manipulaatioissa. Valta ei saa merkityksiä pelkästään sanaston tasolla tekstissä, vaan myös kielenkäyttäjän sosiaalisen tilanteen kontrollin kautta tekstin genren keinoin.

Van Dijk (2005: 88) mainitsee kriittisen diskurssianalyysin olevan erityisen kiinnostunut symbolisen eliitin käyttämästä vallasta. Symbolisella eliitillä tarkoitetaan tässä esimerkiksi poliitikkoja, journalisteja tai vaikka professoreja, joilla on erityinen pääsy yleiseen keskusteluun, diskurssiin. Symbolisen eliitin valta perustuu tiedon suomaan valta-asemaan, eli korkea asema tuo mukanaan myös yleisesti tunnustetun auktoriteetin. Tämän auktoriteetin turvin symbolisen eliitin on van Dijkin mukaan mahdollista esitellä tietona asioita, joita ei välttämättä ole vielä varmennettu tai yleisesti hyväksytyt. Kyse voi näin ollen olla aivan hyvin pelkistä mielipiteistä tai ennakkoluuloista. Symbolisen eliitin edustajan on auktoriteettinsa takaa mahdollista manipuloida lukijansa hyväksymään väittämät yleisesti hyväksytyiksi niitä lainkaan kyseenalaistamatta.

Van Dijk (1996: 86–87) nostaa vallasta puhuttaessa tärkeäksi aspektiksi sisäänpääsyn (*access*) käsitteen. Tällä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi kenellä vain ei ole tasa-vertaista oikeutta osallistua vaikka lääketieteelliseen tai poliittiseen keskusteluun. Kysymys sisäänpääsystä vallan yhteydessä puhuttaessa kuuluu, että kuka saa puhua tai kirjoittaa ja kenelle, mistä, koska ja missä kontekstissa? Entä minkälaisissa rooleissa näihin tapahtumiin osallistutaan? Kuka on vastaanottajana, yleisönä, sivustakatsojana tai kuka kuulee asian sivusta? Sisäänpääsoikeutta voidaan tutkia ennen kaikkea tarttumalla kysymykseen kuka tilanteessa puhuu ja kirjoittaa.

Van Dijk nostaa analysoitavaksi myös erilaisia sisäänpääsoikeuden muotoja. Tutkimusaineistoni kannalta oleellisimpana näkisin ajatuksen viestintätapahtumien kontrolloinnista. Elintärkeää sisäänpääsoikeudelle sosiaaliseen valtaan on erilaisten tekstin- ja puheenmuotojen hallinta: puhutaanko vai kirjoitetaanko, mitä kieltä puhutaan, mitä kielellistä genreä käytetään. Esimerkiksi oikeudenistunnossa käytetään standardikieltä ja puhutaan korrektisti vain käsillä olevasta asiasta. Sosiaalisen vallan ylläpitäminen vaatii puhujalta ehdottomasti erilaisten sosiaalisten tilanteiden ja genrejen hallintaa. (van Dijk 1996: 86 – 89)

2.2.3 Tietoisuus

Puheissa ryhmistä ja niihin kuulumisesta rakentuu samalla sosiaalinen identiteetti. *Me*-ryhmissä (joihin kuulumme) ja *he*-ryhmissä (joihin emme kuulu) on kyse sisäryhmistä ja ulkoryhmistä: Pällin (2003: 95) mukaan "puheet heistä rakentavat *heitä* ja puheet meistä puolestaan *meitä*". Keskeinen kielellinen keino yksilön asettumisessa ryhmän jäseneksi on *me*-pronominin käyttö, eli puheessa itsensä tuottaminen osana jotain ryhmää. Tällöin yksilö puhuu sekä ”meinä” että ”meistä”. *Meinä* puhuttaessa rakennetaan sellaista yksilö ja muut yksilöt -kokonaisuutta, jolle muodostuu yhteenkuuluvaisuuden merkitys. Kun puhutaan *meistä* voi kyse olla mistä tahansa ryhmästä, johon yksilö on liitettävissä, esim. suomalaiset. Ryhmään kuulumisesta tai kuulumattomuudesta ei voida kuitenkaan puhua, ennen kuin puhuja itse merkityksellistää itsensä suhteessa kategoriaan. Ylipäätään sosiaalisen identiteetin

jonkin ryhmän osana ajatellaan kumpuavan toisten, erilaisten ryhmien havaitsemisesta ja tiedostamisesta. (Pälli 2003: 95–119)

Van Dijk (2005: 71) nostaa myös jaetun tietoisuuden käsitteen yhdeksi kriittisen diskurssianalyysin kulmakivistä. Van Dijkin mukaan oleellisia osia ihmisen tietoisuudesta aktivoituu ja asettuu ymmärtämällä sanoja ja lauseita tai tuottamalla millaisia tahansa päätelmiä. Tapahtumat ja teot, esimerkiksi tarinat ja lehtijutut liittävät mentaalisia malleja ihmisen jaksoittaiseen muistiin. Koska näiden mallien rakentaminen vaatii tietoisuuden levittämistä, voidaan tulla siihen päätelmään, että tietoisuus diskursiivisessa prosessissa on hyvin kokonaisvaltaista.

Van Dijk (2005: 75–78) nimeää eritasoisia hypoteettisia tietoisuuden strategioita, joita hän nimittää K-strategioiksi¹. Henkilökohtainen tietoisuus (*personal knowledge*) kumpuaa omista henkilökohtaisista kokemuksista. Tätä tietoisuutta ei jaa kukaan muu, jollei hän ole ollut mukana näissä kokemuksissa tai hänelle ei ole niistä kerrottu. Saadakseen lukijansa tai puhekumppaninsa ymmärtämään henkilökohtaisesta tietoisuudesta kumpuavia väitteitä, on kielenkäyttäjän avattava aiheen kontekstia ja lisättävä siihen asiaankuuluva informaatio. Yleensä tähän riittää yksi kerta, mutta poikkeuksina voidaan mainita esim. opetustilanteet tai vuosia sitten puhutut asiat, jotka ovat ehkä päässeet unohtumaan. Ihmistenvälinen tietoisuus (*interpersonal knowledge*) on kahden tai useamman ihmisen välillä jaettua henkilökohtaista tietoisuutta, johon päästään edellä mainituin keinoin.

Ryhmätietoisuus (*group knowledge*) tarkoittaa sosiaalisesti jaettua tietoisuutta, joko ryhmäkokemusta tai yleistä, abstraktia ryhmän jäsenten hankkimaan tietoisuutta esimerkiksi ammattiryhmässä tai lahkossa. Uusien jäsenten tullessa ryhmään heille kerrotaan monenlaisia kollektiivisia tarinoita ryhmästä (suullisesti, kirjallisesti, elokuvien kautta tms.). Seuraavaksi ryhmän sosiaalista tietoisuutta opetetaan uusille jäsenille yleisenä, abstraktina tietona. On huomioitavaa, että ryhmän ulkopuolelta katsottuna ryhmän sisällä tietona pidetty asia saattaa näyttäytyä uskomuksina tai taikauskona. (van Dijk 2005: 78 – 79)

---

¹ Nimitys juontuu englannin sanasta *knowledge strategy*.

Institutionaalinen tai organisaationaalinen tietoisuus (*institutional or organizational knowledge*) on instituutioiden tai organisaatioiden jäsenten jakamaa sosiaalista tietoisuutta. Tätä tietoisuutta siirretään esimerkiksi perehdytyksen yhteydessä uusille jäsenille. Tietoisuus vaihtelee virallisen ja epävirallisen välillä: virallinen tieto löytyy esimerkiksi strategioista ja muista institutionaalisisista dokumenteista, mutta epävirallinen tieto kertoo esimerkiksi sen, millä paikoilla kahvipöydässä istutaan. (van Dijk 2005: 79)

Kansallisella tietoisuudella (*national knowledge*) tarkoitetaan jonkin tietyn maan kansalaisten jakamaa tietoisuutta. Yleensä tämä tietoisuus saavutetaan koulun ja tiedotusvälineiden kautta, ja sen tuntemusta edellytetään kaikessa maan yleisessä keskustelussa – varsinkin, koska yleensä lähes kaikki päivittäinen kommunikaatio tapahtuu omien maanmiesten kanssa. Suomessa tiedämme kaikki, koska maamme itsenäistyi tai kuka on tämänhetkinen presidentti – se myös kansallista tietoisuutta. Pieni osa jaetusta kansallisesta tietoisuudesta on myös henkilökohtaista tai ihmistenvälistä, esimerkiksi sotaveteraanien kokemukset rintamalta Suomen sodista. Kansallinen tietoisuus toteutuu myös pienemmissä poliittisissa yksiköissä, kuten kylissä ja kaupungeissa, mutta siihen tietoisuuteen sekoittuu enenevässä määrin henkilökohtaista tai ihmistenvälistä tietoisuutta. (van Dijk 2005: 79)

Kulttuurinen tietoisuus (*cultural knowledge*) on saman kulttuurin jäsenten jakamaa yleistä tietoisuutta. Käsite *kulttuuri* ei ole selvärajainen: ihminen voi identifioitua kulttuuriin esimerkiksi kielen, uskonnon, historian, tapojen, syntyperän tai ulkonäön perusteella. Kulttuurinen tietoisuus syntyy kulttuurin diskursseihin tutustumalla: perheessä, koulussa, mediassa, vuorovaikutuksessa ystävien kanssa. Kulttuurinen tietoisuus on kaikkien diskurssien yläkäsite: se on perinteisesti kutsuttuna tietoa maailmasta. Kulttuurinen tietoisuus on yleensä yleistä ja abstraktia, siksi esimerkiksi konkreettisesti sosiaaliset tai historialliset tapahtumat kuuluvat pikemmin kansalliseen tietoisuuteen. (van Dijk 2005: 79 – 80)

2.3 Systeemis-funktionaalinen kielioppi

Funktionaalista kieliteorioista kaikkein tunnetuin lienee M.A.K. Hallidayn systeemis-funktionaalinen kielioppi (Luukka 2000: 137). Yksi keskeisistä systeemis-funktionaalisen kieliopin lähtökohdista on monifunktioisuus, jolla tarkoitetaan sitä, että kieli ei keskity pelkästään maailman ja kokemuksen muovaamiseen, vaan on myös ihmisten välistä vuorovaikutusta ja toimii tekstien rakentajana (Heikkinen 1999: 40).

Oleellista systeemis-funktionaalisisessa kielitieteessä, jota usein myös hyödynnetään diskurssintutkimuksessa, on ajatus kielen useista samanaikaisista tehtävistä ja siitä, että kieli järjestelmänä tarjoaa erilaisia valinnan mahdollisuuksia. Tässä on kyse kielellisistä resursseista, joiden avulla merkityksiä voidaan eri tilanteissa luoda. Erilaiset valinnat mahdollistavat erilaisia merkityksiä. (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 14)

Systeemis-funktionaaliseen kielioppiin nojaavan tekstintutkimuksen päämääränä on kuvata tekstejä laajemmin kuin vain tekstin asiasisällön näkökulmasta: tavoitteena on analysoida tekstin kolmea metafunktion tasoa ja niiden järjestymistä kirjallisesti. Tekstiä tarkastellaan siis sekä sisällön representaation (ideationaalinen metafunktio), vuorovaikutuksen (interpersoonainen metafunktio) sekä kielellisen esityksen (tekstuaalinen metafunktio) näkökulmasta. (Hiidenmaa 2000: 172–173)

Systeemit eli kielen järjestelmät, joiden avulla kieltä käytetään, ovat toisaalta kielisysteemejä (kuten taivutus, lauseenmuodostus, sanajärjestys, sananjohto) ja toisaalta kielen keinoin ilmeneviä ja muuntuvia kulttuurillisia merkityssysteemejä (kuten diskurssit, tekstilajit ja niiden käyttötavat, yhteisön tavat toimia tekstien kautta). Systeemis-funktionaalisen kieliopin ytimenä on ajatus siitä, että systeemit saavat olomuotonsa kussakin esiintymässä ja tekstissä tapauskohtaisesti, eli ne eivät ole olemassa pysyvinä, staattisina rakenteina. Jokainen tekstin käyttökerta ja esiintymä luo kielen järjestelmää ja vahvistaa ja muuttaa sitä. Kuitenkin vain kielessä olevan systemaattisuuden kautta lukija pystyy tekstien merkitysten tulkintaan, joten systemaattisuus on kielessä olemassa systeemin jatkuvasta liikkeestä huolimatta. (Hiidenmaa 2000: 178)

Heikkinen (1999: 41) esittelee Hallidayn (1970) määrittelemät kolme käsitettä, joita tarvitaan tekstin sosiaalisen kontekstin ja sen ympäristön tulkinnassa, jossa merkityksiä vaihdetaan ja välitetään. Diskurssin alalla viitataan siihen mitä tapahtuu, eli sosiaalisen kanssakäymisen luonteeseen. Diskurssin sävyllä puolestaan viitataan ihmisiin, jotka ovat osallisina (heidän statuksiinsa ja rooleihinsa) ja diskurssin tavalla viitataan siihen, millainen tehtävä kielellä on ja mitä viestijät odottavat kieleltä viestintätilanteissa. Diskurssin ala, sävy ja tapa ovat perustana Hallidayn myöhemmälle jaottelulle metafunktioihin.

Hallidayn (1994: 34) mukaan systeemis-funktionaalisen kielitieteen perustana on siis kolme metafunktiota: ideationaalinen, interpersoonainen ja tekstuaalinen metafunktio. Heikkisen (1999, 40–42) mukaan ideationaalisessa metafunktiossa kieli palvelee sisällön ilmaisemista eli tekee mahdolliseksi maailman nimeämisen ja kuvaamisen, interpersoonaisessa metafunktiossa kieli mahdollistaa sosiaalisten suhteiden, roolien ja identiteettien vakiinnuttamisen ja ylläpitämisen ja tekstuaalisessa metafunktiossa kieli toimii tekstinä ja rakentaa tekstiä. Vaikka metafunktioita on Hiidenmaan (2000: 177) mukaan hyvä analysiä tehtäessä tarkastella erillään, on tärkeää pitää mielessä, että kaikilla kielen ilmauksilla on yhtäaikainen tehtävä kaikkien metafunktioiden ilmaisemisessa.

2.3.1 Ideationaalinen metafunktio

Ideationaalisessa metafunktiossa on kyse siitä, kuinka kieli palvelee sisällön ilmaisemista, eli tekee mahdolliseksi maailman nimeämisen ja kuvailemisen (Heikkinen 1999: 42). Kieli toimii teksteissä ideationaalisesti silloin, kun se kuvaa kokemusta ja maailmaa (Fairclough 1997: 29).

Hiidenmaan (2000: 174) mukaan ideationaalisen metafunktion analyysi sisältää kuvauksen tekstin käsittelemästä aihepiiristä ja tämä aihepiirin analyysi tuo esiin, millaisia tarkoituksia, toimijoita, toimintoja ja suhteita tekstin maailmassa luodaan. On kuitenkin tärkeää pitää mielessä, että teksti luo aina tulkinnan maailmasta, eli se ei

heijasta valmista maailmaa. Tekstillä on todellisuutta konstruoiva luonne: sanavalinnat ja määritteet tulkitsevat todellisuutta uudella tavalla ja kytkevät tekstin aikaisempiin teksteihin ja niiden merkitysmaailmoihin. Jokaisessa tekstin kohtaamisessa on kyse uudesta todellisuuden jäsentämisestä. Konkreettisimmin tätä väitettä voi testata lukemalla samaa tekstiä eri aikoina. Ideationaalisen metafunktion analyysi paljastaa tekstistä sen, millaisen maailmanjäsennyksen teksti edustaa, ja millaisen fyysisen todellisuuden se luo. Mutta kuten jo todettua, on tätä tulkittava tekstin ominaisuutena, ei maailmassa olevien asioiden kuvaamisena. (Hiidenmaa 2000: 174–175)

2.3.2 Interpersoonainen metafunktio

Interpersoonaisessa metafunktiossa on kyse siitä, miten kieli palvelee sosiaalisten suhteiden, roolien ja identiteettien vakiinnuttamisessa ja ylläpitämisessä (Heikkinen 1999: 42). Teksti on siis aktiivisesti osallisena diskurssien osanottajien vuorovaikutuksessa (Fairclough 1997: 29).

Tekstin kytkeytymistä sosiaaliseen yhteisöön tutkitaan tarkastelemalla tekstin vuorovaikutusta. Tekstillä on aina tavoite, funktio: tekstillä tehdään jotain. Tekstin sisään rakentuu lukija ja kirjoittaja ja näiden kahden välinen suhde. Tarkasteltaessa interpersoonaista metafunktiota esiin nousee tekstiin rakentuva sosiaalinen todellisuus, osapuolten väliset suhteet sekä identiteetit ja roolit. Kun tarkastellaan sosiaalisen todellisuuden rakentumista, on myös tärkeää analysoida tekstin ja sen merkitysten tarkoitetta. Oleellinen kysymys interpersoonaista metafunktiota tutkittaessa on, että miten asiaan suhtaudutaan. Tyypillistä on katsoa modaalisuutta ja adverbeja osoittamassa suhtautumista. (Hiidenmaa 2000: 173)

Modaalisuudella tarkoitetaan laajaa semanttista aluetta, jossa arvioidaan asiantilan todenmukaisuutta ja toteutumismahdollisuuksia. Puhuja ilmaisee modaalisten kielenainesten keinoin, onko asiantila hänen mielestään esimerkiksi välttämätön, pakollinen, mahdollinen tai epätoivottava. Modaalisia kielenaineiksi ovat modaaliverbit, konstruktioit sekä monet adjektiivit, adverbit ja partikkelit. Moduksella tarkoitetaan

verbiin kieliopillistunutta modaalisuuden kategoriaa, joita ovat indikatiivi, konditionaali, potentiaali ja imperatiivi. (Iso Suomen kielioppi 2015)

Asioiden semanttiset suhteet todellisuuteen syntyvät puhujien objektiivisista havainnoista ja päätelmistä. Tämän vuoksi useimmat modaalilmaukset ovatkin monitulkintaisia. Modaalisuus jaetaan kolmeen eri lajiin, joita ovat episteeminen, deonttinen ja dynaaminen modaalisuus. Episteeminen modaalisuus ilmentää puhujan uskoa, tietoa tai päätelmiä asiointilan mahdollisuudesta, todennäköisyydestä tai varmuudesta. Deonttisella modaalisuudella tarkoitetaan intentionaalisen toimijan tekoihin kohdistuvaa velvoitetta tai lupaa, joka perustuu puheyhteisön normeihin tai puhujan omaan tahtoon. Dynaaminen modaalisuus puolestaan ilmentää toiminnan olosuhteista aiheutuvaa pakkoa tai fyysistä kykyä toimia. (Tieteen termipankki 2015)

Deonttiset modaalilmaukset kiteyttävät usein puheyhteisön moraalialueita ja normeja. (Tieteen termipankki 2015) Matihaldin (1979: 77) mukaan deonttiset modaalilmauksilla tarkoitetaan lauseita, joihin sisältyy deonttista välttämättömyyttä eli pakkoa tai deonttista mahdollisuutta eli sallimista ilmaisevaa merkityksaineista. Tällaisia aineksia ovat mm. *täytyy* (tietyissä yhteyksissä), *pitää*, *on pakko*, *on -Va*, *saa* ja *sallin – sallitaan*.

Direktiivisyydellä tarkoitetaan "ohjailevaa lausumaa, jolla käsketään, kehoitetaan, pyydetään tai neuvotaan puhuteltavaa toimimaan tai olemaan toimimatta tietyllä tavalla" (Iso Suomen kielioppi 2015). Direktiivin tyypillinen ilmaisutapa on käskylause eli imperatiivi, mutta direktiivistä merkitystä osoittamaan on konventionaalistunut muitakin ilmaistyyppisiä tietyissä konteksteissa. Keskustelun näkökulmasta direktiivit edellyttävät puhe-kumppanilta reaktiota: suostumista, kieltäytymistä, pyynnön tai kiellon noudattamista. (Iso Suomen kielioppi 2015)

Imperatiivin lisäksi direktiiviset verbit voivat olla esimerkiksi interrogatiiveja, eli kysymyslauseita, joissa verbi on indikatiivin presensin 2. persoonassa tai passiivi muodossa ja jotka ovat vakiintuneet ilmaisemaan kehoitusta tai pyyntöä (esimerkiksi *ojennatko suolaa*). Interrogatiivi voi myös sisältää konditionaalin. Lisäksi

direktiivisyyttä esiintyy lauseissa, joissa on verbialkuisia indikatiiveja, passiivin indikatiiveja tai nominatiivimuotoisia substantiivilausekkeita. Myös verbittömiä direktiivejä voi esiintyä. (Iso Suomen kielioppi 2015)

2.3.3 Tekstuaalinen metafunktio

Tekstuaalisessa metafunktiossa on kyse siitä, kuinka kieli toimii tekstinä ja rakentaa tekstiä (Heikkinen 1999: 42) sekä yhdistää tekstin osat koherentiksi kokonaisuudeksi ja liittää ne tilannekontekstiin (Fairclough 1997: 30). Tekstuaalista metafunktiota tarkasteltaessa tekstiä katsotaan siis ennen kaikkea kielellisenä esityksenä. Tekstuaaliseen metafunktioon pohjautuvassa analyysissä kiinnitetään huomiota mm. sanojen muotoon: ovatko ne yhdyssanoja, lainasanoja, yhdistämättömissä perussanoja, johdoksia? Viittaavatko ne abstraktioihin vai konkreettisiin tarkoituksiin, yksilöihin vai lajeihin, määräisiin vai epämääräisiin tarkoitteisiin? Lauseista tarkastellaan niiden pituutta, prosessityyppejä tai yhdistymistä toisiinsa. Vaikka tekstuaalista metafunktiota lähestytään hyvin formaaleista lähtökohdista, on tekstin tutkimuksessa ennen kaikkea kyse funktion analysoinnista. Kielellisten rakenteiden tarkastelussa keskeistä on ajatus valinnasta: miksi ja millä perusteella kirjoittaja on valinnut juuri nämä kielen ilmaisuvarat? Entä millaisia vaihtoehtoja kirjoittajalla olisi tekstinsä rakentamiseen, ja millaisia merkityksiä kirjoittaja tulisi näin ilmaisseeksi toisin valinnoillaan? Nämä valinnat eivät aina tokikaan ole kirjoittajien tietoisia valintoja, vaan moni ilmaus tulee valituksi itsestäänselvyyttään, koska se tuntuu muistuttavan maailmaa sellaisenaan. (Hiidenmaa 2000: 175–177)

Tutkimukseni analyysiosassa keskityn systeemis-funktionaalisen kieliopin osalta ideationaalisen ja interpersoonaisen metafunktion tasojen tunnistamiseen ja nimeämiseen Artturi Leinosen runoteksteissä. Jätän tekstuaalisen metafunktion tietoisesti analyysin ulkopuolelle, koska sen yhdistäminen kriittiseen diskurssianalyysiin ei ole yhtä saumatonta kuin toisten metafunktioiden. Mutta kuten jo todettua, sivuavat metafunktiot aina toisiaan jollain tasolla, joten tulen analyysissäni sivuamaan myös osittain tekstuaalisen metafunktion elementtejä.

3 ARTTURI LEINONEN JA 1900-LUVUN ALKUVUOSIKYMMENET

Tässä luvussa avaan runojen julkaisukontekstia ja peilaan sitä Artturi Leinosen omaan henkilöhistoriaan ja elämäntyöhön. Kriittisen diskurssianalyysin kannalta tämä taustatyö on perusteltua, koska tutkin ennen kaikkea sitä, miten Leinosen vuosina 1918–1951 kirjoittamat runot linkittyvät ajan yhteiskunnallis-poliittiseen kontekstiin. Tarkastelussa on aikakauden poliittinen toiminta Suomessa ja erityisesti Etelä-Pohjanmaalla 1900-luvun sotien aikaan.

Tarkasteluun valitut runot on kirjoitettu vuodesta 1918 eteenpäin, mutta koska niiden aihepiiri sivuaa oleellisella tavalla myös jääkäri liikettä, on perusteltua avata myös kyseisen liikkeen historiaa. Leinonen aloitti yhteiskunnallisen toimintansa nuorisoseuraliikkeessä, joten avaan myös kyseisen liikkeen taustaa ja ideologiaa. Tämän lisäksi käsittelen vuoden 1918 sodan, Lapuan liikkeen sekä talvi- ja jatkosodan poliittista ilmapiiriä. Jokaisessa luvussa peilaan tapahtumia suoraan myös Artturi Leinosen omiin elämänvaiheisiin ja poliittiseen toimintaan.

1900-luvun alussa Etelä-Pohjanmaa oli ennen kaikkea maaseutualueita, jossa agraarikulttuuri eli vahvana. Alueen ideologiseen ilmapiiriin tärkeänä vaikuttajana voidaan mainita myös herännäisyyden, ”körttiläisyyden” nousu ja sen merkitys eteläpohjalaisen kulttuurin rakentajana. Herännäisyyden uskonnollisuuden pääpaino oli hiljaisuudessa ja vaatimattomuudessa, mikä ulottui aina pukeutumiseen saakka. Herännäisyys leimaa edelleenkin jollain tavalla eteläpohjalaista elämänmenoa ja hengellisyyttä. (Herättäjäyhdistys 2015)

3.1 Nuorisoseuraliike

Artturi Aleksanteri Leinonen syntyi vuonna 1888 Ylihärmässä Etelä-Pohjanmaalla. Leinonen kertoo muistelmissaan, kuinka hän rippikoulun jälkeisenä kesänä kiinnostui yhteiskunnallisesta toiminnasta paikkakunnalla aktiivisesti toimivan Nuorisoseuran kautta. Leinonen innostui lukemisesta, ja Nuorisoseuran kirjasto tuli apuun siinä missä

omat varata eivät riittäneet kaikkien mielenkiintoisten kirjojen hankintaan. Leinonen muistelee muistelmissaan, kuinka nuorisoseuraliikkeen sisällä käytiin tuolloin kiivasta keskustelua erityisesti sen suhteesta työväenliikkeeseen. (Leinonen 1959: 147–148)

Nuorisoseuraliikkeessä on ennen kaikkea kysymys sivistysliikkeestä. Liike syntyi nuorten perustamana 1800-luvun kansallisen heräämisen ja sivistysaateen nousun myötä. Nuorisoseuraliike syntyi kansanliikkeenä ja organisoitui vasta myöhemmin piirijärjestöiksi ja valtakunnallisiksi liitoiksi. Etelä-Pohjanmaan Nuorisoseurojen Liitto järjestäytyi vuonna 1882 ensimmäisenä maakunnallisena keskusseurana. (Nuorisoseurat 2015) Nuorisoseuraliikkeen perustajana pidetään ensimmäisen nuoriso-seuran perustajaa, kauhavalalaista Matti Sippolaa (Numminen 2012: 18). Myös Ylihärmän nuorisoseura, johon Artturi Leinonenkin kuului aktiivisesti, perustettiin ensimmäisten nuorisoseurojen joukossa vuonna 1881 (Ylihärmän nuorisoseuran arkisto). Nuorisoseuraliikkeen aatteellisena oppi-isänä pidetään Santeri Alkiota (Nuorisoseurat 2015) jota Leinonen myöhemmin seurasi Ilkka-lehden päätoimittajan tehtävissä.

Nuorisoseurojen toiminnassa painottui alkuvuosina monimuotoinen kansanvalistustoiminta, ja Nuorisoseuroilla on ollut tärkeä rooli mm. lukutaidon ja suomalaisen kirjastolaitoksen kehittäjänä. Liikkeen alkuvuosina keskeisiä toimintamuotoja olivat mm. lukutuvat, iltamat ja teatteriin ja liikuntaan painottunut harrastustoiminta. Suomalaisen ja paikallisen kulttuurin vaaliminen nähdään tärkeänä osana nuorisoseuraliikkeen aatesisältöä yhä tänäkin päivänä. (Nuorisoseurat 2015)

Leinosenesta piti alunperin tulla nahkuri isänsä verstasta jatkamaan, mutta poika valitsi kuitenkin opettajan uran (Uola 2001). Valmistuttuaan kansakoulunopettajaksi Jyväskylästä ja saatuaan ensimmäisen opettajanpaikan Työsästä Leinosta pyydettiin paikallisen nuorisoseuran puheenjohtajaksi, koska nuorisoseuratoiminta seudulla oli lähes lamaannuksissa ja hänen oli kuultu olleen toiminnassa mukana jo kotiseudullaan Ylihärmässä. Leinonen suostui toimeen, koska omien sanojensa mukaan ”kasvatus-työhön olin tänne tullut, miksi en jatkaisi koulun ulkopuolellakin”. (Leinonen 1959: 255–256) Alkuaika puheenjohtajana ei kuitenkaan sujunut aivan mutkattomasti, kuten Leinosen kertomus ensimmäisestä hänen johtamastaan kokouksesta osoittaa:

Astuessani kokoussaliin sen ilma oli sinisensakeana tupakansavusta. Melkein kaikki tytöt ja osa pojistakin istuivat penkeissä kokoushuoneen etualalla, mutta melkoinen joukko nuoria miehiä seisoskeli salin perällä ja ravintolahuoneessa lakit päässä ja tupakat suussa. Muistutin sitten, että viime kokouksessahan sovimme siitä, ettei salissa tupakoida, siis eiköhän lopeteta sauhuttelevinen. ”Ei yhden miehen sopiminen mitään merkitse”. Kuului jälleen takapenkeiltä. Pysyin aivan rauhallisena ja ehdotin, että ehkäpä onkin sitten parasta ensiksi keskustella ja tehdä päätös siitä, noudatetaanko tupakanpolttokieltä vai heitetäänkö tuo seinällä oleva kieltotaulu ikkunasta ulos. Silloin nousi yksi etupenkeissä istuvista nuorista miehistä ja sanoi, että päätös on jo tehty, ja se on pidettävä. Nyt on pantava tupakat pois. Silloin rupesivat useimmat tupakka suussa istuvat jo sammuttamaan savukkeitaan, enkä puuttunut asiaan enempää, vaan kokous aloitettiin. Seurasin tarkkaan taustalle jääneiden kuuden, seitsemän nuoren miehen käyttäytymistä. He vetäytyivät vähitellen kaikki istumaan samaan ryhmään, eivät enää tupakoineet, mutta alkoivat sen sijaan ryyppiskellä. – – Katselin hetkisen, sanoin sitten: ”Jättäkäähän, pojat, nyt limunaatin juonti, tarjoilu alkaa vasta kokouksen jälkeen.” Sain vastaan: ”Me tässä vaan itseksemme rahteerailemme.” Ja taas kohosi pullonpohja. En jatkanut keskustelua, vaan astelin nopeasti salin perälle, sieppasin vahvasti pontikalta lemuavan pullon käteeni lennätin nurkkaan. – – Väistin huitaisun ja tartuin mieheen lujalla otteella, taisinpa käyttää vähän polvivoimaakin survaisuun, joka sääntöjenmukaksessa painiottelussa olisi tuomittu laittomaksi. Kovalla ryminällä jyttisimme ovesta ulos ja eteisen läpi rapuille, josta tuo kaveri kompastui pitkälleen pihamaalle. – – Pari miestä poistettiin heti, pari, kolme muuta lähtivät vapaaehtoisesti, ja salissa oli jälleen hiljaista. Kokousta jatkettiin. Olen tämän tapauksen kertonut vain osoituksena siitä, millä tavoin vielä kuluvan vuosisadan ensimmäisen kymmenluvun vaiheissa oli maaseudun valistustoimintaa ylläpidettävä. Aina ei auttanut aate ja sana, vaan oli turvaututtava primitiivisempiin menetelmiin. (Leinonen 1959: 256–258)

Ylläoleva lainaus Leinosen muistelmista kertoo tuon ajan ilmapiiristä alueen nuorison keskuudessa, nuorisoseuraliikkeen haasteista ja tarpeellisuudesta väestön sivistäjänä sekä antaa myös kuvan Leinosesta rohkeana tahtoihmisenä. Muistelmakatkkelma osoittaa, että Leinonen oli jo uransa alkuvaiheissa vahvatahtoinen johtajapersoonana ja osasi ilmaista itseään sujuvasti niin kirjallisesti kuin verbaalisestikin.

3.2 Jääkäriliike

Suomella oli pitkään autonominen asema osana Venäjää, mutta 1900-luvun alussa Venäjä aloitti toimet saadakseen Suomen ja suomalaiset yhä tiukemmin yhteyteensä.

Tämä tapahtui rajoittamalla Suomen jo vakiintuneita oikeuksia ja tiukentamalla kuria ja valvontaa Suomessa. Tämä kuitenkin johti päinvastaisiin tuloksiin: tyytymättömyys, epälojaalisuus ja venäjänvastaisuus kasvoivat suomalaisten keskuudessa. Kansallishenki ja itsetunto olivat omatoimisen yhteiskunnan kehittämisen myötä vahvistuneet Suomessa liikaa. Jo ensimmäisen Venäjän sortokauden aikana synnytettiin Suomessa maanalainen kumouksellinen liike, aktivismi. Aktivistit eivät karttaneet aseellisiakaan keinoja niin sortotoimien vastustamiseksi kuin Suomen taistelemiseksi eroon Venäjästä. (Vahtola 2003: 281)

Syksyllä 1914 aktivistit ottivat yhteyttä Saksaan tavoitteenaan saada Saksan tuki ja apu Suomen itsenäistymispyrkimyksille. Pontta suomalaisten pyrkimyksille yhteistyöhön Saksan kanssa antoi marraskuussa 1914 annettu venäläistämishjelma, joka täydellisesti toteutuessaan olisi tarkoittanut viimeistenkin suomalaisuuden rippeiden katoamista. Aktivistien liike päätti alkaa suunnitella kansannousua Suomen itsenäistämiseksi ja hankkia sotilaallista koulutusta. Suomalaiset pyysivät tätä varten Saksalta poliittista ja sotilaallista apua, eli käytännössä aseita ja sotilaskoulutusta nuorille suomalaisille. Tämä sopi myös Saksan intresseihin sen sodassa Venäjää vastaan, ja Saksan sotaministeriö teki tammikuussa 1915 päätöksen 200 suomalaisen sotilaan koulutuksesta Saksassa. Keväällä 1915 koulutettavien suomalaisten määrä nostettiin jopa 2000 mieheen. (Vahtola 2003: 283)

Myös Artturi Leinonen oli aktiivisesti mukana jääkärivärväyksessä toimiessaan kansakoulunopettajana Ylihärmässä. Leinonen värväsi lukuisia kotipaikkakuntansa ja naapuripaikkakuntien miehiä jääkärikoulutukseen. Leinosen kansakoulu Ylihärman kirkonkylässä toimi myös jääkärien etappitalona. (Uola 2001) Parinsadan ylioppilaan matka Suomesta Lockstedtin leiriin Saksaan järjestyi suhteellisen helposti, mutta kymmenkertaisen miesmäärän lähettäminen Saksaan Venäjän tietämättä oli paljon vaikeampi urakka – miesten värvämisestä puhumattakaan. Kaiken oli tapahduttava venäläisiltä salassa, ja vaikka toimintaa johti komitea, oli käytännön värväystyö yksityisten ihmisten innon ja aloitekyvyn varassa. Saksaan lähtijöiden värväyksestä tuli oikea kansanliike, joka kosketti lähtijöiden lisäksi heidän omaisiaan ja muita asianomaisia. (Manninen 1992: 136–137)

Artturi Leinonen (Leinonen 1959: 8–11) kertoo muistelmissaan pohtineensa vakavasti, lähteäkö mukaan jääkäriväräväystoimintaan vai ei. Kuultuaan ensi kertaa selostuksen Saksassa opiskelevista ylioppilaista Leinonen tunnustaa olleensa hyvin skeptinen mukaan lähtemisestä. Riskit olivat perheelliselle miehelle suuret. Leinonen tiesi toiminnassa olevan kyse sodanaikaisesta valtionpetoksesta, ja hän pohti vastuutaan mahdollisena värvärinä myös Saksaan lähetettävien miesten kannalta. Leinonen tiesi, että näiden miesten tulevaisuus ja elämä olisi maasta lähdön jälkeen hyvin epävarmaa. Leinonen perustelee päätöstään jääkäriliikkeeseen lähtemisestä kuitenkin ennen kaikkea huolellaan kansakunnan tulevaisuudesta:

Mutta toisaalta: tässä oli kuitenkin jonkinlainen toivonvälähdys vapauden auringon noususta, ainakin vähäinen valonläikkä pimeällä taivaanrannalla. Ken voi aavistaa etukäteen maailmansovan heilahtelut, voihan jossakin noiden heilahtelujen vaiheessa Suomen vuosisatainen unelma päätyä toteutumisensa kynnykselle, mutta voidaanko astua yli, ellei itse tehdä mitään? Valtiopetos ei merkitse tässä vaiheessa todellisuudessa samaa kuin se merkitsee juridisesti: Suomi on valloitettu maa, väkivalloin alistettu. Tsaari on pettänyt meille antamansa lupauksen. Perustuslaeistamme on jo repäisty monta lehteä, ja onhan jo tullut tietoja viime aikojen suunnitelmista, joiden toteuttaminen tuhoaisi vapautemme viimeisetkin rippeet. – – Tähän tapaan ajatukseni risteilivät. Verraten pian oli päätökseni tehty: on lähdettävä mukaan. Mitään suurta ei synny itsestään. (Leinonen 1959: 9–10)

Etelä-Pohjanmaa oli jääkärivärväyksen ydinaluetta: yli 40% Saksaan lähteneistä miehistä oli lähtöisin Pohjanmaalta. Ensimmäiset Saksaan lähteneet 200 miestä olivat lähinnä ylioppilaita ja kuuluivat korkeammin koulutettuun väestöön, mutta suuren värväyksen aikaan miehiä lähti Saksaan kaikista yhteiskuntaluokista. Suurin osa oli talonpoikais- ja työläissyntyisiä, mutta kaiken kaikkiaan jääkärien sosiaalinen kirjo kattoi koko suomalaisen yhteiskunnan. (Vahtola 2003: 283)

Vuoden 1915 aikana Saksaan pääsy oli vielä helppoa, mutta asian tullessa Venäjän tietoon se tiukensi passien myöntämisen rajoituksia, urkintaa, ilmiantoja, raja- ja rannikkovartiointia, rautateiden valvontaa ja muita vastatoimia. Saksaan menijät joutuivat lopulta hiihtämään Merenkurkun yli tai kiertämään Lapin kautta Ruotsin puolelle. Värvärien oli yhä vaikeampi saada väkeä mukaan, ja yhä useampi jäi kiinni

puuhistaan. Noin 100 syylliseksi todettua vietiin Venäjän vankiloihin tutkittavaksi. Näiden Venäjän vastatoimien, värväyksen vähenemisen ja Saksan-yhteyksien vaikeutumisen myötä aktivistien toiminta lamaantui vuonna 1916. (Manninen 1992: 138)

Kun värväystoiminta lopulta tuli viranomaisten tietoon, pidättivät santarmit Leinosen toukokuussa 1916. Vankila-aika vaikutti Leinoseen paljon. Ensimmäisten viikkojen aikana Vaasan vankilassa hän lamaantui täysin. Puutyöverstaassa valmistamansa yöpöydän laatikossa hänen onnistui lähettää vaimolleen Aliinalle kirjelappusia, joista ilmenee hänen olleen shokissa ja pahoillaan siitä, kuinka hänestä ei nyt vankilassa ollut perheelleen apua. Toukokuussa 1916 perhe kasvoi jo toisella lapsellakin, ja Aliina Leinosella oli yksin kotona hoidettavanaan myös perheen maatila. Tiedon Venäjälle joutumisestaan Artturi Leinonen otti vastaan vapautuneesti ja näki sen mahdollisuutena päästä vielä joskus takaisin kotiin. (Mikkilä 2000: 29–30)

Saksassa suomalaisista koulutettavista muodostettiin oma joukko-osasto nimeltään Kuninkaallinen Preussin jääkäripataljoona nro 27. Joukko-osasto osallistui osana koulutustaan myös taisteluihin Saksan itärintamalla sotakokemusta saadakseen. Jääkäreiden pääjoukko, runsaat 1300 miestä, saapui Suomeen helmikuun 1918 lopussa. He tiesivät jo Saksasta lähtiessään Suomen silloisesta poliittisesta tilanteesta, eli että Suomessa oli syttynyt sota punaisten ja valkoisten välillä ja että tuo sota heilläkin olisi edessään heti kotimaahan palattuaan. (Vahtola 2003: 283–284)

Tammikuussa 1917 Leinonen lähetettiin vangittuna Pietariin Peresilnajan vankilaan ja sieltä edelleen karkotukseen Ohanskin pikkukaupunkiin Uralille. Maaliskuun vallankumous vapautti kuitenkin karkotetut suomalaiset jo parin kuukauden kuluttua, ja Leinonen palasi Ylihärmään huhtikuussa 1917. Tästä alkoi hänen aktiivinen oma-kohtainen toimintansa venäläisten maasta karkottamiseksi. (Uola 2011)

3.3 Vuoden 1918 sota

Vuosi 1918 oli Suomen historiassa levoton ja myrskyinen. Suomalaisen yhteiskunnan järjestys alkoi vuoden 1917 kuluessa pikkuhiljaa hajota. Se näkyi konkreettisemmin yhä enevänä tyytymättömyyttä osoittavana liikehdintänä, vaikka Suomi julistautui 6.12.1917 itsenäiseksi. Tyytymättömyys johtui varsinkin kaupungeja vaivaavasta, pahenevasta elintarvikepulasta ja tiukkenevasta säännöstelystä johtuvasta suoranaisestä nälänhädästä. Syntyi lakkojen kierre, johon liittyi lisääntyvässä määrin väkivaltaa. (Vahtola 2003: 290–291)

Levottomuuksien taustalla oli yhteiskunnan syvenevä kahtiajako, jota sosialismin nousu syvensi entisestään. Voimakkaan väestönkasvun myötä maaseudun tilaton väestö ja kaupunkien sekä teollisuuskeskusten työväestö kasvoi. Työväestö eli köyhissä ja epävarmoissa oloissa, ja he alkoivat itse poliittisen valvetumisen myötä tiedostaa tämän yhteiskunnallisena epäkohtana ja epäoikeudenmukaisuutena. Suomen kansa jakautui vuoteen 1917 tultaessa poliittisesti kahtia, vasemmistoon ja oikeistoon: toisaalta sosialismia ja työväenvaltaa, toisaalta yksityistä omistusoikeutta ja porvarillista demokratiaa kannattaviin. Sodan syttymisen kannalta tuhoisaksi kävi se, ettei Suomen senaatilla ollut tuolloin vielä omia poliisi- tai sotavoimia. Tästä syystä voimatyhjiötä alkoivat täyttää oikeisto ja vasemmisto joukkoineen, kukin omilla keinoillaan. Tavoitteena molemmilla osapuolilla oli itsenäinen Suomi sekä tietenkin poliittinen valta omalle aatteelle. (Vahtola 2003: 290–291)

Ylikangas (2007: 211) toteaa vuoden 1918 sodan olevan Suomen historian merkittävin ja kauaskantoisin tapahtuma viimeisen sadan vuoden aikana. Suhteessa väkilukuun Suomi menetti silloin runsaat 10 000 suomalaisuhria enemmän kuin talvisodassa. Arvion mukaan tässä kolme kuukautta kestäneessä sodassa sai surmansa lähes sama määrä ihmisiä, kuin myöhemmin runsaat kolme vuotta kestäneessä jatkosodassa.

Työvänliike ryhtyi perustamaan työväen järjestyskaarteja keväällä 1917, ja lokakuusta 1917 lähtien se pyrki jo selvästi sotilaallisesti järjestäytyneisiin punakaarteihin vallankumouksen asevoimana. Suojeluskuntia puolestaan perustettiin elokuulta 1917 lähtien.

Lokakuun lopussa niitä oli jo yli 300, joissa oli yhteensä n. 10 000 miestä. Punaisten liikekannallepano eteni kuitenkin marraskuulle tultaessa selvästi valkoisia nopeammin varsinkin Etelä-Suomessa. Yleislakko toi lisää vauhtia punakaartien jäjestäytymiseen, ja lokakuun 1917 lopussa yli 300 punakaartissa oli 30 000 miestä. Niiden voimin pystytettiin työväenvalta eteläiseen Suomeen Helsingistä alkaen. Loppuvuotta 1917 kohden myös suojeluskuntaliikkeen järjestäytyminen kiihtyi, ja itsenäisyysjulistuksen jälkeen suojeluskunnat ottivat entistä määrätietoisemmin tehtäväkseen Suomen sisäisen järjestyksen ylläpitämisen. (Vahtola 2003: 291–292)

Valkoiset selviytyivät lopulta voittajina sodasta. Se johtui ensisijaisesti siitä, että vaikka taistelevat osapuolet olivat lukumääräisesti tasavahvoja ja molemmat miehistönsä osalta vailla sotilaallista koulutusta, oli valkoisilla kuitenkin joukoissaan Venäjällä Mannerheimin tavoin palvelleita, senaatin käytettäväksi asettautuneita upseereita sekä Saksassa koulutettuja jääkäreitä. Erityisesti jääkärien antama laadullinen panos osoittautui ratkaisevaksi sodan lopputuloksen kannalta, sillä jääkärit muodostivat valkoisen armeijan rungon ja olivat myös kykeneviä tehokkaaseen sotilaskoulutukseen. Punaisella puolella taisteli noin 1000 venäläistä vapaaehtoista, ja kourallinen ylempiä upseereita toimi punajohdon neuvonantajina. Venäläisiin upseereihin suhtauduttiin kuitenkin punaisten toimesta epäluuloisesti eikä sodan johtoa annettu heidän käsiinsä. Punakaartia ei myöskään koulutettu lainkaan varsinaiseen sodankäyttöön, vaan enintään tykistön ja konetuliaseiden käyttöön. Myös sotilaskuri oli punaisten puolella huono. Yleisemmin katsottuna sodan tuloksen voi kuitenkin nähdä myös seuraukseksi Saksan silloisesta asemasta suhteessa Neuvosto-Venäjään. (Ylikangas 2007: 217–218)

Ylikankaan (2007: 218–219) mukaan vuoden 1918 sota vaikutti Suomen historiaan ainakin kolmella tavalla. Ensinnäkin se keskitti vallan sodan voittaneelle osapuolelle, valkoisille, jotka edustivat sivistyneistöä, virkamiehiä, kartanon- ja tehtaidenomistajia sekä talonpoikia. Vaikka vuoden 1919 perustuslaki salli yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden kaikille ja sitä kautta sosiaalidemokraattisen puolueen paluun eduskuntatyöhön, syrjäytyi sodan hävinnyt osapuoli (maa- ja teollisuustyöläiset, torpparit) siitä huolimatta poliittisesta vallankäytöstä. Toiseksi sota tuotti Suomeen vahvan äärivasemmistolaisen puolueen, joka hajosi vasta Neuvostoliiton hajottua 1991.

Kolmannella, ja ehkä näkyvimällä tavalla sota vaikutti synnyttämällä suomalaisten mieliin pysyvän trauman, niin syvän, että se näkyy monin tavoin vielä tänäkin päivänä. Jälkivaikutuksen kestosta todistaa kuvaavimmin sodasta käytettävä nimi, josta ei ole vielääkään yksimielisyyttä. Kaikilla sodan nimityksillä (sisällissota, kansalaissota, vapaussota) on edelleen oma arvolautunut merkityksensä. Pinnan alla kytee edelleen paljon.

Vuoden 1918 sota oli – erityisesti eteläpohjalaisille – ennen kaikkea venäläisiä vastaan käytävä vapaussota: siksi he olivat niin monilukuisesti alun perin lähteneet mukaan esimerkiksi jääkäriliikkeeseen. Ylikangas (2007: 231) lainaa Leinosen omia ajatuksia kirjasta Ilkan ja Poutun pojat:

Silloin yksinomaan *ryssää* vastaan (kursivointi A.L:n) oli ainakin pohjalaisten tarkoitus taistella. Sosialisteja kyllä kartettiin, sillä olihan jokaisella selvillä heidän liian likeiset välinsä venäläisten kanssa, mutta ei kuitenkaan uskottu heistä suoranaisia vastustajia saatavan, korkeintaa puolueettomia päättökatojia.

Leinosen ajatusmaailmassa (Ylikangas 2007: 231–232) eteläpohjalaisten ensisijainen tarkoitus oli siis lähteä sotaan ajaakseen venäläisjoukot maasta, ei suinkaan kukistaakseen työväen Etelä-Suomessa aloittamaa kapinaa. Kuitenkin sodassa vastakkaisille puolille päätyi lopulta lähinnä samaa kieltä puhuvia.

Vuoden 1918 sodan alussa Leinonen otti osaa venäläisten aseistariisuntaan Lapualla ja Seinäjoella sekä toimi päämajassa kenraali Paul von Gerichin adjutanttina. Leinonen oli myös rintamapalveluksessa toukokuuhun 1918 saakka osallistuen mm. Tampereen ja Viipurin valtauksiin. (Uola 2011)

3.4 Lapuan liike

Vuoden 1918 sodan jälkeen Leinonen jatkoi aktiivista toimintaansa suojeluskuntajärjestössä kansakoulunopettajana toimimisen ohella. Hän saavutti järjestön valistusohjaajana innostavan maineen erityisesti hyvien puhujanlahjojensa ansiosta. Vuonna 1929 Leinonen valittiin maalaisliittolaisen sanomalehti Ilkan toiseksi

toimittajaksi, ja Santeri Alkion kuoltua 1930 hänestä tuli lehden päätoimittaja aina vuoteen 1958 saakka. (Uola 2011)

Artturi Leinonen kiinnittyi poliittisesti maalaisliittolaiseen ideologiaan jo jääkäri-värväyksen ajoista lähtien (Mylly 1989: 19). Maalaisliiton poliittista linjaa luonnehtivat 1920-luvulla maltillistuva keskustaporvarillisuus, taisteleva suomalaisuus, perinteinen antibyrokraattisuus ja vahvistuva tuottajahenkisyys. Vuoden 1918 sota ankkuroi Maalaisliiton lujasti porvarilliseen Suomeen, ja Maalaisliiton suhde työväenliikkeen kumoukselliseen suuntaukseen, kommunismiin muodostui hyvin kielteiseksi. (Mylly 1989: 234–235)

Leinonen oli aktiivisesti mukana myös kommunisminvastaisen kansanliikkeen, Lapuan liikkeen syntyvaiheissa. (Uola 2011) Lapuan liike sai lähtölaukauksensa kommunisti-nuorten kokoontuessa Lapualle haastejuhliin vuoden 1929 marraskuussa. ”Punapaitojen” kokoontuminen tunnettuun herännäispitäjään oli liikaa valkoisen Suomen kannattajille, ja kokousta häirittiin muun muassa repimällä osanottajilta punaiset paidat päältä. Leinonen kommentoi tapahtumia Ilkassa muun muassa pakinahahmonsa Karhuvainion Esan suulla, ja yhdessä Kustaa Tiitun kanssa he päättivät kutsua Lapualle joulukuun 1929 alussa koolle kansankokouksen, jonka tehtävänä oli päättää, miten edetä asiassa. Näin Leinonen tavallaan tuli käynnistäneeksi Lapuan liikkeen laatiessaan Ilkkaan ja Vaasa-lehteen kokouskutsut, ja Vihtori Kosola pyysi myöhemmin Leinosta, entistä aktivistiveriaan kokouksen puheenjohtajaksi. (Mikkilä 2000: 73)

Lapuan liikkeen suurimpana voimannäytöksenä ja samalla sen poliittisen mahdin kulminaatiopisteenä voidaan pitää Talonpoikaismarssia heinäkuussa 1930 Helsingissä. Maan poliittinen ilmapiiri oli tuolloin todella kireä, ja huhut kiersivät jopa lapualaisten vallankaappaus suunnitelmista. Lapuan liike kuitenkin antoi julkilausuman, jonka mukaan Etelä-Pohjanmaalla taistellaan vain yhtä asiaa, kommunismia vastaan ja kaikki puhe fasismista, hallitusmuodon muuttamisesta tai diktatuurista olisivat vääristelyä. Presidentti Svinhufvudin hallitus tervehti marssijoita sanomalla, että myös heillä oli sama tavoite eli kommunismin kitkeminen pois valtakunnasta, mutta samalla hallitus vaati Lapuan liikkeeltä omankädenoikeuden lopettamista. (Niinistö 2003: 62)

Artturi Leinonenkaan ei ollut valmis hyväksymään Lapuan liikkeen omaksumaa suoraa toimintaa, kuten kommunistien muilutuksia ja vaasalaisen kommunistikirjapainon hävittämistä, ja tässä hän ajautuikin ristiriitaan Vihtori Kosolan johtaman Lapuan liikkeen valtavirran kanssa. Leinonen jäi liikkeestä syrjään jo ennen kuin se kaatui Mäntsälän kapinaan 1932. Lopulta Leinosesta tuli Lapuan liikkeen menettelytapojen ankara vastustaja. (Uola 2001) Lapuan liikkeen synty ajoi lopulta Maalaisliiton kriisiin 1930-luvulla: Lapuan liike alkoi porvarillisena ristiretkenä kommunismia vastaan, mutta luisui nopeasti yhä selvemmin väkivaltaiseen ja epädemokraattiseen suuntaan. (Mylly 1989: 252)

Leinonen jatkoi kuitenkin poliittista uraansa, ja hänet valittiin kansanedustajaksi Maalaisliiton edustajana vuosina 1936 ja 1944. Varsinaista ammattipoliitikkona Leinosesta ei kuitenkaan koskaan tullut. (Uola 2001) Leinonen oli presidentin valitsijamiehenä mukana neljässä vaalissa, ensi kertaa 1930. Puolueen keskushallitukseen hänet valittiin vuonna 1931. (Pirilä 1978: 135)

3.5 Talvi- ja jatkosota

1930-luvulta lähtien Artturi Leinonen vaikutti valtakunnan politiikassa ennen kaikkea sanomalehti Ilkan päätoimittajuuden kautta. Leinosen edeltäjä Santeri Alkio oli luonut lehdelle linjan ja vahvan perinteen, mutta pelkkä maine Ilkasta Alkion lehtenä ei riittänyt – Leinosen tuli nyt ottaa vastuu lehdestä rohkeasti ja itsenäisesti. Hän kokikin esimerkiksi Lapuan liikkeen jälkijoukon, IKL:n taholta laajoja hyökkäyksiä itseään ja Ilkkaa vastaan lehdistössä. Leinonen vastasi kokemaansa ryöpytykseen usein pakinahahmonsa Karhuvainion Esan suulla. (Pirilä 1978: 134–139)

Leinosen sodanaikainen lehtimiestoiminta oli johdonmukaista jatkoa aktivistin ja maanpuolustus- ja laillisuusmiehen toimille. Ulkopoliittisilta asenteiltaan Leinonen oli aluksi saksalaisystävällinen, kuten vuoden 1918 sodan jälkeen Suomen poliittiset vaikuttajat ylipäätään olivat, mutta 1930-luvun kehitys ei saanut hänestä kannattajaa, ja

vähitellen Hitlerin politiikka sai Ilkan sivuilla voimakasta arvostelua. Leinonen ei luottanut myöskään Neuvostoliiton naapuruuspolitiikkaan, vaan oli vakuuttunut siitä, että sopivan tilaisuuden tullen itänaapuri olisi valmis pakottamaan järjestelmänsä myös Suomeen. (Pirilä 1978: 140)

Talvisodan taustalla oli Euroopan poliittinen tilanne, jossa Saksa oli kärsinyt tappion ensimmäisessä maailmansodassa ja sekä Saksa että Neuvostoliiton liittovaltion ydinosa, Venäjä olivat menettäneet suurvalta-asemansa. 1920-luvun maailmanlaajuinen lama aiheutti Saksassa suuren työttömyyden ja jättiläismäisen inflaation, ja se mahdollisti Hitlerin valtaannousun. Natsismi ja kommunismi olivat toisilleen vastakkaisia ideologioita, ja Hitler näki Venäjällä vallalla olevan kommunismin uhkana ja ideologiana, joka tuli tuhota. Tähän reagoiden Venäjä halusi alkaa vahvistaa asemaansa Itämerellä, ja alkoi vaatia äskettäin itsenäistyneiltä Suomelta ja Baltian mailta tukikohtia ja rajamuutoksia. (Enkenberg 2013: 6–7)

Talvisodan syttyessä Maalaisliitto oli Suomen vaikutusvaltaisimpuolue. Maalaisliiton kanta Venäjän vaatimuksiin oli, että jostain saarista saatettiin neuvotella, mutta Manner-Suomen puolelle vihollista ei saanut päästää. Muualta koetettiin saada apua, mutta mielummin oli käytävä taisteluun vaikka yksinkin, kun alistua kohtuuttomilta tuntuviin vaatimuksiin. Sisäpoliittisena pyrkimyksenä oli sovittelu ja eheytyminen, sisällissodan viimeistenkin haavojen parantaminen, jotta pieni kansa ylipäättään kykenisi puolustamaan itseään. Jos kansan enemmistön vastustamiin Venäjän vaatimiin myönnytyksiin (erityisesti maanluovutuksiin) olisi suostuttu, olisi samalla vaarantunut myös kansan yhtenäisyys, joka oli alkanut 1930-luvulta lähtien rakentua positiivisella tavalla. (Hokkanen 1996: 23–24)

Talvisodan alkamisena merkkipaaluna pidetään Mainilan laukauksia 26.11.1939. Venäjä väitti Suomen ampuneen laukaukset, mutta Suomi totesi laukausten ammutun Venäjän puolelta. Koska Venäjä alueluovutusvaatimuksiin ei suostuttu, hyökkäsi Venäjä 30.11.1939 ilman sodanjulistusta. Sen maajoukot ylittivät Suomen rajan koko pituudelta ja useat Suomen kaupungit joutuivat lentopommitusten kohteeksi. Samana päivänä kun

sota syttyi, nimitettiin C.G.E. Mannerheim Suomen puolustusvoimien ylipäälliköksi. (Enkenberg 2013: 7–13)

Talvisota kesti kaikkiaan 105 päivää. Rauhansopimuksen allekirjoittamisen myötä maaliskuussa 1940 Suomi säilytti itsenäisyytensä, mutta menetti kymmenesosan pinta-alastaan, muun muassa Karjalan Kannaksen. Talvisodan tappioista on olemassa erilaisia lukuja, jotka perustuvat eri tulkintoihin ja lähteisiin. Venäläisten miestappiot olivat kuitenkin selvästi Suomea suuremmat. Venäjä menetti lisäksi myös paljon kalustoa. Talvisodan yhteydessä puhutaan usein *Talvisodan hengestä*, jolla tarkoitetaan sotilaiden ja suomalaisten keskuudessa yleisemminkin muodostunutta yhtenäisyyden tunnetta ja puolustushalua. Se yhdisti voimakkaasti vuoden 1918 sodassa vastakkaisillakin puolilla sotineita toisiinsa. (Enkenberg 2013: 231–233)

Rauhansopimuksen allekirjoittamisesta alkanutta ajanjaksoa alettiin heti sopimuksen solmimisen jälkeen kutsua välirauhan ajaksi. Suomalaiset odottivat, että epäreiluiksi koettuja rauhanehtoja muokattaisiin myöhemmin uudelleen, kuten oli toimittu aiemmissa suurvaltojen välillä käydyissä sodissa. (Enkenberg 2013: 233) Näin ei kuitenkaan käynyt. Jatkosodan puhkeamisen taustalla olikin Suomen yksinäinen ja hylätty asema maailmassa suursodan kynnyksellä. Saksan politiikan uuden kääteen myötä tammikuussa 1941 Suomi suuntautui Saksan rinnalla hyökkääjäksi Neuvostoliittoa vastaan. Suomalaisille uusi sota oli talvisodan jatkonäytös: Suomi halusi takaisin sen, minkä katsoi itseltään ilman oikeutta otetuksi. (Siilasvuo 1991: 5) Leinonen itse näkee muistelmissaan talvi- ja jatkosodan syy- ja seuraussuhteet seuraavasti:

Hitler ei päästänyt maailmaa vähällä käsistään, ei meitäkään. Ensin hän sopi Stalinin kanssa meidän kurittamisestamme talvisodalla, ja nyt hän pakotti meidät mukaansa kurittamaan Stalinia uudessa sodassa. (Leinonen 1969: 319)

Talvisotaan verrattuna Suomen joukoilla oli jatkosodassa selvästi parempi aseistus. Asemasotavaihe kuitenkin pitkittyi, ja lopulta toisesta maailmansodasta kantautui Suomen kannalta huono uutinen Saksan luhistumisesta. Seurasi Venäjän yllättävä suurhyökkäys, jossa Suomi lopulta kuitenkin saavutti loistavan torjuntavoiton. Venäjän

aselepoehdot syyskuun 1944 alussa olivat todella ankarat, erityisesti ennakkoehto, jonka mukaan Suomen oli katkaistava suhteet Saksaan ja väkivalloin ajettava saksalaiset joukot maasta. Tästä seurasi vielä Lapin sota, joka osoittautui odotettua pahemmaksi. Näin kuitenkin täytettiin välirauhan ehdot ja luotiin edellytykset Venäjän kanssa uudelle, molemminpuoliseen luottamukseen perustuvalla ulkopoliittisella linjalla. (Siilasvuo 1991: 5)

Artturi Leinonen ei itse enää ikämiehenä osallistunut talvi- ja jatkosotaan, mutta kotirintamalla työ hänelläkin lisääntyi. Vaasaan keskittyi sotien aikaan esimerkiksi tiedotustoimisto Finlandia, johon saapui pääkaupungista työskentelemään joukko toimittajia ja kirjailijoita. Myös Vaasa joutui pommitusten kohteeksi useaan otteeseen. (Leinonen 1960: 314–316) Kaikki Leinosen neljä lasta olivat sotatoimissa rintamalla, pojat sotilaina, tyttäret lottina. Leinosen vanhin poika Ahti kaatui vain muutamaa päivää ennen välirauhan solmimista Viipurin edustalla. (Leinonen 1960: 318–320)

4 ANALYYSI

Seuraavaksi tarkastelen Artturi Leinosen runojen kytkeytymistä edellisessä luvussa kuvaamaani ajan poliittis-yhteiskunnalliseen kontekstiin. Kuten jo aiemmin totesin, on tämä tutkimukseni päätavoite. Tarkastelen runoja ensisijaisesti systeemifunktionaalisen kieliopin kahden eri metafunktion tason kautta peilaten niitä samalla kriittisestä diskurssianalyysistä nouseviin ideologian, vallan ja tietoisuuden käsitteisiin. Eri luvuissa on väistämättä päällekkäisyyttä, koska metafunktiot linkittyvät toisiinsa ja niiden merkitykset menevät toistensa kanssa limittäin. Selkeyden vuoksi analysoin kuitenkin tekstiä metafunktio kerrallaan ja valikoin esimerkeiksi erityisesti kulloistakin metafunktiota oleellisesti havainnollistavia runoja.

4.1 Artturi Leinosen poliittinen runotuotanto

Artturi Leinonen tunnetaan kirjailijana, sanomalehtimiehenä ja poliitikkona. Kirjailijana hänet muistetaan erityisesti näytelmistään, kuten Lakeuksien lukko (1920) ja Kapituliherra (1919). Hän kirjoitti myös lukuisia romaaneja, kuten Hakkapeliitat I, II ja III (1932–1933) sekä Värväri (1924). Leinonen sukkuloi samanaikaisesti monessa kaunokirjallisuuden genressä. Näytelmien lisäksi hän kirjoitti lehtijuttuja, pakinoita ja runoja.

Leinosen runotuotannon voi sanoa jääneen aavistuksen verran hänen muun tuotantonsa jalkoihin. Ehkä se on ymmärrettävissä myös Leinosen omalla asenteella runojaan kohtaan: kutsuihan hän itse niitä ”sepiteiksi” eikä juurikaan korostanut niiden arvoa (Leinonen 1959: 273). 1900-luvun rankkoina sotavuosina runojen kirjoittaminen saattoi kuitenkin olla Leinoselle tärkeä keino sanoittaa omia ajatuksiaan ja tuntojaan sekä henkilökohtaisella että maailmantilanteen tasolla. On myös mielenkiintoista tarkastella, miten Leinosen runot ovat vuosien saatossa elämäkokemuksen karttuessa muuttuneet. Tähän palaan tarkemmin analyysiosan viimeisessä luvussa.

Taulukko 1. Tutkimusaineisto

Runon nimi	Kirjoitusajankohta (jos tiedossa)	Säkeistöt
Teema: kotiseutu		
Etelä-Pohjanmaan laulu	Lapuan päivillä 1918	3
Pohjanmaa		4
Kotiseutu		4
Pohjanmiesten marssi		3
Peltomiesten marssi		5
Raivaajat	E-P:n maatalousväen juhlassa 1928	7
Pellon ja virran maa	E-P:n Maanviljelysseuran 75-vuotisjuhl. 1938	25 (6 osaa)
Kuva		1
Heinäkuun ilta		4
Teema: työnteke		
Maan siunaus		6
Ihmisen työ		10
Työ ja usko		3
Nuoret kyntäjät		3
Kylväjät		3
Teema: poliittinen konteksti		
Jääkärit	Jääkärien palattua Suomeen 1918	6
Tuntemattomalle sankarille	Tuntem. kaatuneiden hautajaisissa 1918	5
Nuijamiehet lähtevät	Jaakko Ilkan patsaan paljastusjuhlassa 1924	6
Uni	Leinosen oman pojan kaaduttua sodassa	2
Vilppulasta Syvärintäälle	Talvisodan päätyttyä 1940	10 (3 osaa)
Taipaleen taru		9
Viimeinen taisto		5
Kaatuneet		5
Haudoilla		2
Ajan kasvojen alla	Maanpuolustusjuhlassa Lapualla 1948	9
Hiljaisuuden tie	Sankaripatsaan paljastusjuhlassa 1951	7
Vain kaipaus jäi	Invalidijuhlassa 1951	13

Tarkasteltavia runoja on yhteensä 26 (ks. Taulukko 1), ja ne sijoittuvat vuosille 1918–1951. Olen jakanut runot kolmeen eri kategoriaan niiden teemojen mukaan: kotiseutua, työntekeä sekä ajan poliittista kontekstia käsitteleviin runoihin. Osassa runoista tarkka kirjoitusajankohta tai esityskonteksti on tiedossa, osassa ei. Varsinkin poliittista kontekstia suoraan käsittelevistä runoista kirjoitusajankohta on mahdollista arvioida.

Olen merkinnyt taulukkoon myös runojen säkeistöjen ja mahdollisten osien lukumäärän.

Kuten todettua, diskurssintutkimuksessa ja erityisesti kriittisessä diskurssianalyysissä kontekstin merkitys korostuu. Tarkastelen Leinosen runoja kahdella kontekstin tasolla, mikro- ja makrotasolla (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 32; Heikkinen 1999: 65–66). Mikrotasolla kyse on tilannekontekstista, jolloin tarkastelen lähietäisyydeltä konkreettista runoa ja sen sisältämää kielenkäyttöä. Kontekstin makrotasolla kyse on sosiokulttuurisen ja yhteiskunnallisen kontekstin heijastumisesta tekstiin. Analyysissä tarkastelen siis konkreettisella tasolla konkreettista runoa, mutta samalla myös runon vuoropuhelua sosiokulttuurisen kontekstinsa kanssa.

Erityisesti kontekstin makrotaso korostuu analyysiosan viimeisessä luvussa 4.5 Symbolinen valta ja ryhmätietoisuus, jolloin keskiössä on kielenkäyttöä ympäröivä kulttuurinen, historiallinen ja kulttuurinen tilanne (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 36), tässä tapauksessa Suomen 1900-luvun sotien konteksti erityisesti Artturi Leinosen edustaman osapuolen näkökulmasta. Analyysiä tehdessä on tärkeää tiedostaa, ettei mikro- ja makrotasoa aina pysty selvästi erottelemaan toisistaan, vaan ne esiintyvät toisiinsa limittyneinä – samoin kuten eri metafunktiotkin aina linkittyvät toisiinsa.

4.2 Runo maailmankuvan rakentajana

Tarkastelen Artturi Leinosen runoja ensin niiden heijastaman ideologian näkökulmasta. Tarkastelussani yhdistyvät kriittiseen diskurssianalyysiin pohjautuvat tekstin ideologiset valinnat sekä ideationaalinen metafunktio eli runojen kautta rakentuva maailmankuva. Rajaan tarkastelua edellisessä luvussa esittelemäni aineiston kolmen eri teeman mukaan. Van Dijkin (1997: 33) mukaan ideologisuuden ilmenemistä teksteissä voidaan tutkia myös esimerkiksi tekstien aihevalintojen kautta. Tavoitteenani on selvittää, millainen maailmankuva runoista näiden teemojen kautta rakentuu ja millaisia ideologisia keinoja tekstissä on käytetty.

4.2.1 Kotiseutu

Ehkä leimaavin piirre Artturi Leinosen runotuotannossa on sen paikallisuus ja todella selvä kiinnittyminen eteläpohjalaiseen kontekstiin erityisesti luonnon kautta, kuten esimerkki (1) osoittaa. Fokus on ennen kaikkea siinä, miten ihmisen työ näkyy maisemassa.

- (1) Välkkyile täällä ei järvien veet / pellot on meillä ja kenttämme aavat. /
Nouse ei kukkulat, harjanteet / esteettä vihurit viuhua saavat. Niittyjä
kastaa virtaimme juoksu / ilmoja soutaa kytösavun tuoksu. / Uljasta,
suurta ja aukeaa / on meidän Etelä-Pohjanmaa. (*Etelä-Pohjanmaan laulu*)

Leinosen kotiseutuaiheisten lyriikoiden sisällä on havaittavissa variaatiota ja erilaisia painoituksia. Yksi selvästi esiin nouseva teema luonnon ja maiseman lisäksi on eteläpohjalaisen ihmisen ylistys, joka välillä paatoksellisuudessaan nostaa eteläpohjalaiset lähes ylivoimaiseksi ”roduksi” verrattuna muihin (katso erityisesti esimerkin (2) lihavoidut kohdat). Tämä erinomaisuus perustuu Leinosen runojen mukaan tekoihin, rohkeuteen ja ahkeruuteen. Kun nyt tarkastellaan runoja ideologian ilmenemisen näkökulmasta, voi tässä nojata van Dijkin (1997: 26) ideologian määrittelyyn: van Dijkin mukaan ideologiassa on kyse siitä, keitä ryhmään kuuluu, mitkä ovat ryhmän tavoitteet, normit, arvot ja tyypilliset toiminnot ja mitä sosiaalisia resursseja ryhmä omistaa. Esimerkissä (2) ilmoitetaan myös suoraan, että he, jotka eivät ole rohkeita ja sitkeitä vaan joiden pää painuu vaikeuksien edessä, eivät ole eteläpohjalaisia:

- (2) **Pojat** välkkyvän virran ja vihreän maan / **rotu rohkea** pohjan miehen /
suku sitkeä auralla aukaisemaan / vaot uudet **taattojen tiehen** / työn
taistojen tie / yhä eellehen vie / päin Pohjolan päivää suurta. / Kenen
painuvi pää / kun lyö rajusää / **hän on vierasta verta ja juurta.**
(*Pohjanmiesten marssi*)

Leinosen runoissa korostuu myös ajatus siitä, että isien perinnön vaaliminen tuo mukanaan suuren vastuun. Allaolevat esimerkit (3) ja (4) kuvaavat runoista esiin nousevaa käsitystä eteläpohjalaisen ihmisen ominaislaadusta ja osasta. Huomioitavaa on, että runot sisältävät samalla ikään kuin piilotettua uhkaa sitä tunkeilijaa vastaan, joka mahdollisesti uskaltaa hyökätä tätä kansaa kohtaan, aivan kuten van Dijkin (1997:

26) mukaan ideologian avulla määritellään ryhmän itsensä lisäksi myös sen asema suhteessa toisiin ryhmiin. Korostan jatkossakin esimerkeissä tarkastelun kannalta oleellisia kohtia lihavoinnilla.

- (3) **Pojat, tyttäret oomme me lakeutten** / niin mieleemme kuin kevätkosket sen / sydän nuoruudenkuohua tulvillaan / se on **voimaa voimasta virtojen maan** / se ei sammua saa / sen voimalla voittaa Pohjanmaa. (*Pohjanmaa*)
- (4) **Me olemme vartijat / isien maan** / me astumme rivihin / harmajaan. / Olan painamme olkaan / ja rinnan rintaan / **ken murtaa tahtoo muurin tään / saa kallihin maksaa hinnan.** (*Peltomiesten marssi*)

Leinosen runoissa kotiseutu ilmentyy ennen kaikkea menneiltä sukupolvilta saatuna henkisenä ja aineellisenä perintönä. Runoissa luonto ja menneet sukupolvet myös osittain sekoittuvat toisiinsa saaden intertekstuaalisia piirteitä (Fairclough 1995: 189): kristillinen hautajaisfraasi *maasta sinä olet tullut, maaksi sinun tulee jälleen tuleman* ikään kuin konkretisoituu Leinosen runokielessä. Kyse on lähes personifikaatiosta: Leinosen runoissa kotiseutuun henkilöityvät menneiden sukupolvien työ ja unelmat, ja kotiseudun puolustaminen nostetaan niissä tärkeämmäksi kuin yksittäisen ihmisen henkilökohtaiset omat intressit nykyajassa. Esimerkki (5) kuvaa tätä hyvin:

- (5) Peltoulappa, ulpukkaveet / tähkäharppujen soitto – / **Täss'ovat taatot taistelleet** / riemut ja tuskat tunteneet. **Jättivät meille kauniin maan.** / Armas on aamujen koitto. (*Pellon ja virran maa*)

Esimerkki (6) puolestaan liittää myös kertojan (ja mahdollisen samaistumisen kautta lukijan) osaksi tätä sukupolvien ketjua:

- (6) **Lakeus, sun lapses oon** / tuules puuta tuutikoon / joka kasvaa haudalleni / kun mies mullan alle meni / **Multaa mullastasi oon!** (*Kotiseutu*)

Tärkeä teema Leinosen kotiseutuaiheisissa runoissa on myös kotiseudun korostaminen ”sydämen kotina”. Kotiseudun henkinen merkitys korostuu niin aiempien sukupolvien työn kautta (esimerkki 7) kuin myös ihmisen itsensä maisemaan jättämien jälkien kautta (esimerkki 8). Kotiseudussa ei Leinosen runojen mukaan ole niinkään kyse ihmistä ympäröivästä kauniista luonnosta, vaan ennen kaikkea niistä ihmisistä, jotka ovat

seudulla nyt ja aiemmin eläneet ja ahertaneet, ja kuten jo aiemmin todettua, jäljistä joita he ovat seudun kuvaan aikojen saatossa jättäneet.

- (7) Ah miten rakastan sua lakeus laidaton! / Jokies verkkaisuutta, niittyjes ulapointa, / **auerta kytöjes savun, viljavainioita**, / joiden mullassa isien elämä on. (*Heinäkuun ilta*)
- (8) Lakeus silmäkantamaton. / Metsien humina kaukana poissa. / **Virtojen voimakin valjaissa on / ihmisen tahto tähkinä soissa. / Peninkulmia peltomerta / isien voimalla raivattu kerta.** / Iltataivahan sinehen / piirtyvät ristit kirkkojen. / Katse ei kauemmas missään ennä / tilaa on tuulien tulla ja mennä. / **Jäntevät miehet auroja ajain / kylästä kylään valtatie.** / Tuntenut sa jo kuvan liet? (*Kuva*)

Esimerkissä (8) mainittiin iltataivaan sineen piirtyvä kirkon risti, eikä Leinosen kotiseutuaiheisia runoja tarkasteltaessa voi ollakaan ottamatta esiin myös kristillistä uskoa ja sen merkitystä eteläpohjalaisen kotiseutuidentiteetin rakentajana. Korkeimman suojeleminen ja varjelu koetaan runoissa vääjämättömänä tosiasiana, liittyi se sitten lakeuksilla konkreettisesti kohoavaan kirkkoon (esimerkki 9) tai korkeammalta saatavaan henkiseen tukeen vaikeina aikoina (esimerkki 10). Leinosen runoissa myös kristillisyyden Jumala kannattaa kyseenalaistamatta runojen edustamaa ideologiaa.

- (9) Ja kirkko virran kaltaalla / tuo vanha, sammalpaasi / **kuin omatunto Pohjanmaan** / mua muistuttaa: et milloinkaan / voi isäsi töitä unhottaa, et maatas, Jumalaasi. (*Pellon ja virran maa*)
- (10) Kasvata Lakeus lapsias / anna henkesi meille! / Anna kulkea päivään päin / voiton ja kunnian teille. / **Anna uskoa sydämiin / ajan ankaran tullen / että me lujina seisomme / suojamuurina sullen.** (*Pellon ja virran maa*)

Kuten jo mainittua, Leinonen keskittyy runoissaan kuvailemaan kotiseutua ennen kaikkea sen kautta, miten ihminen on työllään jättänyt maisemaan oman jälkensä esimerkiksi pellonraivauksen tai tervanpolton kautta. Voidaan puhua maiseman käsitteen kahdesta eri ulottuvuudesta: *luonnonmaisemasta*, jolla tarkoitetaan sananmukaisesti luonnon muovaamaa maisemaa, ja *kulttuurimaisemasta*, jossa on kyse ihmisen jäljen näkymisestä maisemassa. Kun tähän ihmisen muovaaman maiseman korostamiseen liitetään mukaan runojen suuri edeltävien sukupolvien työn ylistys, voi kotiseudun rinnastaa symboloimaan myös isänmaata.

Leinosen runojen kertoja on ensisijaisesti eteläpohjalainen ihminen, ja runojen kohderyhmänä ovat muut eteläpohjalaiset. Huomionarvioista on, että vaikka Leinonen vaikutti myös valtakunnan politiikassa, käsittelee hän esimerkiksi Suomen itsenäisyyteen ja sen puolustamiseen liittyviä asioita runoissaan ennen kaikkea oman kotiseudun merkityksen näkökulmasta. Mutta kuten jo todettua, linkittyivät kotiseutu ja isänmaa Leinosen lyriikoissa saumattomasti toisiinsa. Leinosen runoissa kotiseutu on ennen kaikkea symbolinen paikka: se mahdollistaa sukupolvien ketjun ja sitä kautta eteläpohjalaisen ”rodun”, tietynlaisen heimon syntymisen ja jatkumisen.

4.2.2 Työnteko

Seuraavaksi käsitteelen työnteon käsitteen esiintymistä Leinosen runoteksteissä. Työnteon merkitys linkittyy Leinosen runoissa saumattomasti kotiseudun teemaan: kotiseudun arvostus ja sen eteen työn tekeminen kulkevat runoissa rinta rinnan. Leinosen runokielessä on paljon työntekoon liittyvää kuvastoa. Työntekoa käsitteleviä termejä käytetään niin konkreettisessa kuin metaforisessakin merkityksessä.

Työnteko näyttäytyy Leinosen runoissa yhteisöllisyyden koossapitäjänä ja kotiseutuidentiteetin rakentajana. Van Dijk (1997: 26) mukaan yhteisen ideologian myötä ryhmän jäsenten yhteistyössä toimiminen ylipäätään mahdollistuu ja sen seurauksena heidän välillään vallitsee solidaarisuus. Yhteinen ideologia siis ennen kaikkea koordinoi sosiaalisen ryhmän yksittäisen jäsenen toimintoja. Seuraavat esimerkit (11) ja (12) korostavat eteläpohjalaista yhteisöllisyyttä erityisesti kovan työnteon ja sinnikkyuden kautta.

- (11) **Rivit raivaajain ajast'aikaan ain' /näin astuu kyntäjä-rintamaan / pois puutteen varjot karkoittain / käsivarsillaan. / Olat olkaan lyö, kädet käteen vie / suku Paavon ja Paavon vaimon ain. / Kevyt yhdessä käydä on vaikea tie / maan ahertajain. (Maan siunaus)**
- (12) Maan, meren meillä on **ankara työ.** / purtemme lentävät hyrskyjen selkää. / Kilvaten kuokat ja kirvehet lyö / taistoa, tointa ei poikamme pelkää. / **Innoin he muokkaavat kotipellon multaa / jääpohjasoistaan**

kuokkivat kultaa. / Taas konsa eessä on urhojen tie / voitosta voittoon
he viiriään vie. (*Etelä-Pohjanmaan laulu*)

Leinosen runoissa työnteko näyttäytyy historiallisena, edellisten sukupolvien velvoittamana vääjämättömytenä: esimerkiksi esimerkkirunossa (13) käytetään ilmauksia *isät laati mulle lain* ja *Niin kuin isät kyntää kaivaa lupaan päivän laskuhun*. Työnteko oman kotiseudun hyväksi ilmenee runoissa elämän tarkoituksena, ainoana kunniakkaana tekona, jolle ei anneta vaihtoehtoja. Säe *nurkumatta ajan vaivaa* viittaa epäsuorasti ehkä oman ryhmän, oman ideologian ulkopuolisiin tahoihin, jotka raukkamaisesti vain valittavat osaansa. Tämä piirre ei kuitenkaan runon mukaan esiinny eteläpohjalaisilla, jotka päivän laskuun lupaavat kyntää ja kaivaa aiempien polvien kunniaksi.

- (13) Isä laati mulle lain: / lakeus tuo jonka sain / ilon, murheen antajana / sadon, kadon kantajana, perintönä perkaajain / **saakoon myöskin työni mun.** /Liityn suureen sukuhun / **nurkumatta ajan vaivaa / Niin kuin isät kyntää, kaivaa / lupaan päivän laskuhun.** (*Kotiseutu*)

Esimerkki (14) käsittelee samaa aihetta, kotiseudun puolesta tehtävän työn erinomaisuutta ja vääjämättömyyttä, mutta analyttisemmalla tasolla. Runo *Ihmisen työ* ikään kuin myöntää, että ihmisellä saattaa olla epäilyksiä elämänsä suhteen (onko tämä todella se osa, missä minun tulisi olla) mutta se menee pitemmälle, ihmisen kuolinvuoteelle asti, josta käsin se vakuuttavasti kertoo tämän olleen ainoa oikea ratkaisu. Runon edustaman ideologian mukaan ihmisen tehtävä maailmassa toteutuu, kun hän osallistuu yhteiseen työntekoon.

- (14) **Ei turhan vuoksi tuotu** / min elo mulle tuo. / Kun viime malja juotu / kun ilta varjon luo / niin tiedän: työn ja vaivan / jos elontieellä koin / **ei sentään turhaan aivan: / myös korren kekoon toin.** (*Ihmisen työ*)

Vääjämättömän osan lisäksi työnteko näyttäytyy Leinosen runoissa myös ikään kuin kuolemattomuuden mittarina, kuten esimerkit (15) ja (16) osoittavat. Runojen kieli on selvästi metaforisempaa kuin esimerkiksi esimerkkirunossa (13), ja myös niiden kuvasto muuttuu konkreettisesta työn kuvailusta ja ylistämisestä mietiskelevämpään suuntaan. Huomionarvoista on, että Leinonen käyttää maataloustöihin liittyviä verbejä

kuten *kyntää* ja *kylvää* runoissaan erityisen paljon sekä konkreettisin että metaforisin merkityksin.

- (15) **Ihminen häipyy ja unhoittuu / mutta ei ihmisen toimi.** / Ikuisuuteen se kietoutuu / niin kuin kude ja loimi. / Minkä hän uskoi ja unelmoi / hengen ja varren voimin loi: / **kaikkeuteen se piirtyy / polvesta polvehen siirtyy.** (*Ihmisen työ*)
- (16) Kuljemme elämän / ikuista rataa / **kyntäen, kylväen.** / Paistaa tai sataa, / oras nousee / askelen alla. / **Vuoroin täyttyy / aitta ja lato / vuoroin osana /kuolo ja kato.** / Luojan kädessä helle ja halla. (*Kylväjät*)

Lähes kaikissa Leinosen työntekoa sivuavissa runoissa korostuu työntekoon liittyvän ”vääjäämättömän osan” ja ”kuolemattomuuden mahdollistajan” lisäksi myös työnteon vaikeus ja raskaus. Maanviljely 1900-luvun alkupuolella oli paljon vaativampaa ja fyysisempää työtä kuin nykyään, kun käytössämme on enenevässä määrin koneita ja automaatiota. Isovanhempiemme aikaan työtä tehtiin konkreettisesti otsa hiessä ja esimerkiksi pelkkä pellon raivaaminen oli monien viikkojen urakka.

Suomen neljä vuodenaikaa ja säiden ennalta arvaamattomat vaihtelut toivat työhön oman henkisen lisäkuormituksensa. Esimerkit (17) ja (18) kuvaavat tätä työnteon raskautta. Tunnelma on kuitenkin toiveikas: vaikeuksien kautta voittoon. Leinonen ei siis runoissaan mitenkään pyri väheksymään työnteon vaikeutta eikä mitenkään kaunistele sitä, mutta toisaalta jatkuvasti samalla korostaa sen merkitystä kotiseutun kehittämisen kannalta. Voikin sanoa, että työnteon raskaus tuodaan runoissa esiin tietoisesti korostetusti ja se palvelee runon ideologisia tarkoituksia.

- (17) Koskaan nouse nostamatta / otsa hien ostamatta / eipä oras mustan mullan. / **Itsestänsä kasva eipä / maasta miljoonien leipä / paisteesta vain päivänkullan.** / Työstä sato saadaan aina. (*Työ ja usko*)
- (18) Sylistä korpien sammalevyön / alta rahkain ja roudan / **voimalla pitkien päivien työn / luottaen aamuun takana yön / raivattu on tämä peltojen maa / vaihtuissa pakkasen, poudan.** (*Pellon ja virran maa*)

Neljänneksi näkökulmaksi Leinosen työnteköaiheisista runoista olen poiminut vielä ajatuksen siitä, mitä työnteko Leinosen runojen mukaan tekee ihmiselle. Leinosen runot korostavat työnteon kehittäviä vaikutuksia, kuten esimerkki (19) osoittaa:

(19) **Parhainta ihmiselle** / on raskain kuorma ja helle. (*Ihmisen työ*)

Leinosen runoissa työnteko esiintyy raskaana fyysisenä ja henkisenä kuormituksena, joka on symbioosinomaisessa suhteessa vuodenvaihtelun kanssa sään ailahtelujen armoilla. Työnteko näyttäytyy Leinosen runoissa ennen kaikkea ihmiselämää ja sen tarkoitusta jaksottavana elementtinä. Työnteko sitoo ihmiset aiempiin sukupolviin ja sitä kautta myös kotiseutuun. Työnteko tekee kuormittavuudestaan huolimatta Leinosen runojen mukaan ihmiselle hyvää: se pitää hänet oikealla tiellä ja suuntaa ponnistelut yhteiseen päämäärään, kotiseudun ja sitä kautta isänmaan kehittämiseen ja ylläpitämiseen.

4.2.3 Poliittinen konteksti

Olen nyt tarkastellut Artturi Leinosen runoja niiden sisältämien kotiseutuun ja työntekoon liittyvien merkitysten näkökulmasta ideologisen metafunktion kehityksessä. Seuraavaksi otan tarkasteluun myös ajan poliittista kontekstia joko suoraan tai epäsuorasti kommentoivat runot.

Myös poliittista kontekstia käsittelevissä runoissa yhteys kotiseutuun näkyy vahvasti. Runoissa esiintyy eteläpohjalaisten sankarien ylistystä kotiseudun puolustajina ja edellisten sukupolvien työn turvaajana erityisesti poliittisella kentällä ja sotatilanteissa, kuten esimerkkirunot (20) ja (21) osoittavat:

- (20) Kyntäjä Pohjolan aukeitten / **aateli** keskellä peltojen miesten / **vihamies mielten raukeitten** / kammoja kahleitten, katkoja iesten, / **vapauden vahtina** Pohjolan mailla / ain'ole, iskeös taattojen lailla. / Kuika jos mahtava sortaja lie / **Pohjolan porteilla poikki on tie.** (*Etelä-Pohjanmaan laulu*)
- (21) Alta aaltojen vaahtopään / kerran **Lakeus nousi.** / Taistojen vaahtoa suonissaan / **heimo** on hoitanut vartiotaan / aurallaan jos ahkeroi / tai jännittyi sotajousi. (*Pellon ja virran maa*)

Esimerkissä (21) on huomionarviosta myös se, että lakeus saa runossa personifikaation (Kantokorpi 1990: 82; Kantola 2003: 272): se rinnastetaan elottoman paikan lisäksi

myös siellä asuvaan kansaan. Personifikaatiota korostetaan tekstissä aloittamalla sana isolla alkukirjaimella ja antamalla sanalle subjektin, tekijän rooli lauseessa. Esimerkki punoo yhteen myös työnteon ja kotiseudun puolustamisen merkityksiä ja sitoo ne samaan ideologiseen päämäärään.

Esimerkit (22) ja (23) toistavat myös kotiseudun teemaa. Erona tämän luvun aikaisempiin esimerkkeihin niissä on kuitenkin huomattavissa erityisesti ryhmähenkeen ja ryhmässä toimimiseen suuntautuvia merkityksiä. Mainituksi tulevat niin aiemmat sukupolvet, suonissa virtaava suvun veri kuin eteläpohjalaisten konkreettinen asuinpaikkakin.

- (22) Me seisomme yksin **jos horjuvat muut / käsivartemme vahva on työssä.** / Jos sammuvi aurinko, tähdet ja kuut / soi säilämme säihkyen yössä. / **Kyrönvirralta** vie / iki-tuttava tie / rajumyrskyä päin, ei auta: / elo, arpahan näin / vain kohti ja päin. / Lyö rautaa vasten rauta!
(*Pohjanmiesten marssi*)
- (23) **Sukupolvien** taiston hinta. / **Ei väistytty tuumaakaan** / – – / Osa vartiopaikalla seistä / **joka miehellä** ollut on. / Osa välkkyvää sotapeistä, / ojat kaivaa raivioon. / **Suvun verta suonissa sousi / joka miehellä heimon tään.** / Kävi käsky, ja tuhannet nousi / ain’ valmiina rynnistämään. (*Pellon ja virran maa*)

Personifikaation lisäksi runoissa esiintyy myös metaforisuutta (Kantokorpi 1990: 82; Kantola 2003: 272). Esimerkiksi esimerkissä (23) puhutaan ”suonissa soutavasta suvun verestä” ja esimerkissä (22) ”yössä säihkyen soivasta säilästä”. Metaforia käytetään vahvistamaan runon elementtejä ja sanomaa, ja niiden tarkoituksena on sekä etäännyttää asia isommaksi kokonaisuudeksi että luoda lukijalle tietynlaisia, tässä tapauksessa erityisen yleviä mielikuvia.

Runoissa sivutaan myös petturuutta ja sitä, kuinka se ei eteläpohjalaisten ollessa kyseessä ole runojen mukaan edes mahdollista. Eteläpohjalaisille on runojen mukaan varattu sankarin osa, kuten esimerkki (24) osoittaa. Tämä vaatii kuitenkin sinnikkyyttä ja ennen kaikkea kovaa työntekoa.

- (24) Maan ahertajaa **petturina** koskaan nähnyt et / jos tuli **vihollinen** raastain, piesten / jos tulva, halla, **vainolainen** kaikki vienyt ois / ei koskaan sanut kyntäjätä kynnökseltä pois. (*Raivaajat*)

Huomioitavaa esimerkissä (24) on myös vastustajan nimeäminen: *vihollinen* ja *vainolainen* antavat runossa hahmon kaikelle sille pahalle, mikä uhkaa kotiseudun onnellisuutta ja tulevaisuutta, oli kyseessä sitten toisesta maasta tuleva, vapautta ja itsenäisyyttä uhkaava konkreettinen hyökkääjä tai sään vaihteluihin liittyvä haaste. Tässäkin esimerkissä korostuu Leinosen runojen käsitys kotiseudusta kokonaisuutena: kotiseutu edustaa ihmisen koko elämää eli työtä, perhettä, vapautta ja omaa tahtoa – kaikkea tätä siis runojen mukaan puolustetaan vihollista vastaan hyökätessä.

Leinosen runojen kohderyhmän voi sanavalintojen perusteella päätellä olevan ensisijaisesti eteläpohjalaiset miehet. Muutaman kerran Leinonen käyttää runoteksteissään sanaa *ihminen*, mutta ajan yhteiskunnalliseen kontekstiin suhteutettuna silloinkin kuulijoiksi valikoituvat erityisesti miehet. Poliittista kontekstia sivuavissa runossa Leinonen käyttää erityisen paljon myös suoraa ilmaisua *mies*. Myös ilmaisu *isä* esiintyy Leinosen runoissa, niin yhdyssanana puhuttaessa *isänmaasta* kun sanan varsinaisessa merkityksessä (ks. esimerkki 25).

- (25) Ole **mies!** Mitä liekin / sä jaksanet / niin kahleen painoa / konsana et! / **Isä** ohjeen antoi, / sen täyttää muista: / ken vainoaattein astuvi luo / hänet kynnyspuultasi suista. (*Peltomiesten marssi*)

Vain toista sukupuolta korostavan ilmauksen suurta käyttöastetta Leinosen runoissa on mielenkiintoista peilata Westin, Lazaen ja Kramaraen (1997: 119) ajatukseen siitä, että ideologisuuden ilmenemisen tutkimisessa keskiössä on diskurssin vuorovaikutuksellinen taso, johon vaikuttaa ideologinen kontrolli: eli jos teksti puhuu vain miehille, se myös samanaikaisesti kontrolloi sitä, kenellä yhteisössä on ylipäätään oikeus puhua. Näin ollen Leinosen runot rakentavat maailmankuvaa, jossa naisilla on vain rajattu mahdollisuus osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja jossa julkisen osallistumisen paikat on varattu vain miehille.

Esimerkki (25) alkaa suorasukaisella kehotuksella: *Ole mies!* Mikä sitten on mies? Runon mukaan mies ei kestä kahleiden painoa, vaan suistaa vainoajan pois kynnyspuultaan. Mies on siis Leinosen runokielessä ikään kuin synonyymi itsevarmalle sankarille, joka työskentelee määrätietoisesti kotiseutunsa turvaamiseksi. Esimerkissä (26) asiaa vielä korostetaan sanomalla suoraan, että jos ei ole mies ja tee ”miehen työtä” eli tartu miekkaan, on oma suku silloin mennyttä. Esimerkki (27) puolestaan korostaa miestä uudelleenrakentajana ja vastuunottajana tarvittaessa.

- (26) Mutt` milloin / saa tanhuilles turma: / jos **miehenä** silloin et miekkaan käy, / se on sun, se on sukusi surma. (*Peltomiesten marssi*)
- (27) Jos kaatuu kaikki mahdit maan ja vallat raukeaa, / **sun työsi on**, sa peltomies, taas nostaa, rakentaa. (*Raivaajat*)

Leinosen runoissa miehenä olemiseen liittyy myös tunteiden jättäminen sivuun silloin, kun kyse on itselle tärkeän asian ajamisesta. Tämä on nähtävissä erityisesti esimerkissä (28). Runon mukaan sodassa ei ole kyse sydämellä ajattelemisesta, vaan viha on silloin kasvanut jo niin suureksi, että se oikeuttaa armottomat iskut vastustajaa vastaan.

- (28) Taa katsota ei. / **Viha miehiä vie**, / viha kasvanut kahlehen alla. / Sydän rinnassa ennen jos ollut lie, / **nyt eessä on iskennän armoton tie**, / nyt lankeaa / sydäntalven synkeä halla. (*Nuijamiehet lähtevät*)

Leinosen poliittista kontekstia kommentoivat runot nostavat kotiseudun ja kotimaan puolustamisen vääjäämättömäksi tosiasiaksi. Vastustaja saa esimerkissä (29) myös nimityksen *synkeä sortaja*. Ideologisuuden toteutumisen kannalta tämä toisen, oman ideologisen ryhmän ulkopuolisen ryhmän nimeäminen on oleellista, sillä nimeämällä ryhmään kohdistuvaa uhkaa toteutetaan samalla myös oman ryhmän määrittelyä suhteessa toisiin ryhmiin (van Dijk 1997: 26).

- (29) **Muu ei auta**, / tie on yksi ja ainoa: / miehet nuoret / vastaan vieraan vainoa! / Ilmoille nostamme / säilät ruosteen syömät / iskemme, kostamme, haavat **synkeän sortajan** lyömät! (*Jääkärit*)

Wodakin (2001: 11) mukaan valta ei saa merkityksiä pelkästään sanaston tasolla tekstissä, vaan kielenkäyttäjän sosiaalisen tilanteen kontrollin kautta. Myös tekstin genrellä ja sen keinoilla on Wodakin mukaan tässä huomattava rooli. Esimerkki (30)

hyödyntää runon sisällä interdiskursiivisuutta (Fairclough 1995: 133) eli tässä tapauksessa rukouksen genreä linkittäen näin epäsuorasti lukijan mielessä myös uskonnollisuuden ja kristillisyyden osaksi sodan oikeutusta.

- (30) **Aikojen ankara Herra**, / kaitsija vaellustemme, / tässä me kasvojes alla / **annamme lupauksemme**: / Ei tule päivää jolloin / tahtomme jänne laukee! / Ei tule sukua jolle / häpeän portit laukee! (*Ajan kasvojen alla*)

Osa Leinosen runoista ottaa suoraan kantaa historiallisiin tapahtumiin. Esimerkiksi runo *Vilppulasta Syvärvirrälle*, joka on kirjoitettu talvisodan päättyessä 1940, on rakenteellisesti sommiteltu Suomen sotien vaiheiden mukaan. Runossa on kolme osaa: vallankumous, vapaussota ja talvisota. Runo ikään kuin sitoo sodan kokonaisuudeksi lukijalle, ja piirtää kuvan eteläpohjalaisten ajatuksista ja tuntemuksista sotien aikaan. Lisäksi runo korostaa urheuden ja vastuunoton merkitystä. Runon ensimmäinen esimerkki (31) on katkelma vallankumous-osasta. Se kertoo eteläpohjalaisten tunnoista vuosisadan alussa, kun Venäjä tiukensi otettaan Suomesta ja aloitti venäläistämisohjelman. Tähän suomalaiset vastasivat mm. perustamalla salaisen jääkäriliikkeen.

- (31) Vapauden koitti koi, / kahle kirpoava näytti, / siksi ilolaulu soi, / siksi riemu rinnan täytti: / vuosisatain korpitie / valon maille vihdoin vie. / Kaikki oli harhaa vaan. / **Taivas peittyi pilveen mustaan, / kansa lähtee jatkamaan / kovaa korpivaellustaan.** / Niinkuin ennen orjanvöihin / vyöty, pantu pakkotöihin! (*Vilppulasta Syvärvirrälle: Vallankumous*)

Esimerkki (32) on runon Vapaussota-osasta. Itsenäistymisen jälkeenkin Suomeen ei laskeutunut rauha, vaan maa oli vuoden 1918 sodan aikaan poliittisesti kahtiajakautuneempi kuin koskaan. Runo ottaa selvän poliittisen kannan sotaan jo tämän runon osan nimeämisen kautta: *vapaussota* on erityisesti valkoisten käyttämä nimitys kyseisestä sodasta, ja jo sen käyttö luo tietynlaisen poliittisen arvolatauksen runolle.

- (32) Silloin heimo havahtui. / Tuhat kättä nousi valaan, / **vereen vanhat uhat ui** / vimma syytti sydänalaa / niinkuin metsää nousi miestä / kaikui laulu taiston tietä: / Veljet, velka maksakaa / menneitten vuosisatain. / Taistella taas jaksakaa / alla Pohjan tähtiratain. / Meille merkitty on tiemme: / **Suomen viirin voittoon viemme.** / Niinkuin ärjyt ulapan /

syöksähdettiin taiston tiehen. / Niinkuin leimaus salaman / teräs puri
 Pohjan miehen / **iski sanaa sanomatta, armahdusta anomatta.**
(Vilppulasta Syvärvirrälle: Vapaussota)

Esimerkki (33) on *Vilppulasta Syvärvirrälle* -runon viimeisestä osasta nimeltä Talvisota. Se kuvaa suomalaisten pitkää taivalta itsenäisyyteen. Välillä on saatu hengähtää, mutta sitten taas taistelut ovat kutsuneet. Runon viimeinen osa vetää yhteen aiempia tapahtumia ja liittää ne jatkumoon – runon lopputulemana on, että näin tulikin käydä, vaikka tie kulki suurten koettelemusten läpi.

- (33) **He lähtivät taas** kun torvet soittivat sotiin, / rajan lieskat taivaskorkeat
 turmaa toi / – – / **Näin ajasta aikaan**, alta kunniakummun / ain’henget
 urhojen astuvat rintamaan. On heidän hetkensä ääni kun soi
 sotarummun / nuo vainajat eivät kuole milloinkaan. *(Vilppulasta
 Syvärvirrälle: Talvisota)*

Vilppulasta Syvärvirrälle on mielenkiintoinen historiakatselmus runouden keinoin toteutettuna tietyistä poliittisista näkökulmista. Myös Leinosen runot *Taipaleen taru* ja *Viimeinen taisto*, joita analysoin esimerkeissä (34) ja (35) kuvaavat yksityiskohtaisesti tiettyjä taisteluja tai tapahtumia Suomen sotahistoriassa. Konkreettisten tapahtumapaikkojen ja historiallisten tapahtumien kuvailun ohessa ne kuin huomaamatta edustavat myös Leinosen edustaman osapuolen näkökulmaa tapahtumien poliittisesta aspektista.

- (34) Taru **Taipaleenvirran** kuolematon / sitä kauan lauletaan. / Suvun uuden
 urhojen lippu se on / sekä **kunniaseppele maan**. / Ajan virrassa vierii se
 kimmeltäin / kun kuljemme uusia päiviä päin / sen voimasta voimaa
 saamme. / **Taas taistohon puolesta maamme.** *(Taipaleen taru)*
- (35) Sana miehestä mieheen vaeltaa / se kulkee korsusta korsuhun: / mitä enää
 väliä sun ja mun, **kun on kahtia leikattu Karjalan maa!** / – Vuoks
 kunnian, veljet, taistelkaa! / – – / Näin jäisillä kunnailta
 Karjalan maan / **viel’iskunsa iskee Suomen mies.** / Hän turhaksi
 vaikka jo taistelun ties: / vuoks **miehen kunnian** iskee vaan /
 ja **puolesta huomisen kansan ja maan.** *(Viimeinen taisto)*

Esimerkissä (34) ideologisuus näyttäytyy erityisesti isänmaa-teeman toistamisena (ks. lihavoidut kohdat). Oman kotimaan puolustamisen korostaminen kunnia-asiaa ei kukaan helposti lähde kiistämään. Esimerkissä (35) sama teema isänmaan puolustamisesta

toistuu, mutta siihen linkittyy lisäksi myös sellaisia ilmauksia kuin *Suomen mies*, *miehen kunnia* ja *huomisen kansa*. Ylevät, isänmaalliset ilmaukset ovat omiaan luomaan runoon ilmapiiriä, jonka kautta runon edustamaa ideologiaa on vaikeaa lähteä kyseenalaistamaan.

Myös seuraavat esimerkit (36)–(39) viittaavat suoraan historiallisiin sotatapahtumiin ja tapahtumapaikkoihin. Mainituksi tulevat myös konkreettiset nimet, ja asuinpaikat kuin myös muinaiset sotasankarit Nuijamiehet ja Hakkapeliitat.

- (36) – – / **Ilkan ja Poutun väki**, / nuo jotka unia näki / ajoista vapauden, noususta kansan nuoren. / – – / **Nuijamiesten suku** / Ei väsy, väisty, ei numu. / Astuupi auralla, tahkooppi tapparataan. / Tiet kävi **hakkapeliittain, isovihat** kesti, / raastetun maan yhä raunioistaan nostain. (*Pellon ja virran maa*)
- (37) On arvat lyöty, ei sääliä näy, / vain nuija nousee ja putoo. / Eespäin, **Kyrön mies**, lyö, päälle käy! (*Nuijamiehet lähtevät*)
- (38) Oli **Vilppulan virralla idän ja lännen raja**, / ja rajalla Suomen mies vartiossaan. / – – / He **itää kohti** marssivat katsein tuimin. (*Vilppulasta Syvärvirrälle: Vapaussota*)
- (39) He kumpunsa katveesta **Taipaleelle** kulki / rivit rautarintamaksi he **Summassa** sulki / ja mukana astui **Karjalan korpihin** / tuo armeija hiljaisten oli lujin ja luontevin. (*Vilppulasta Syvärvirrälle: Talvisota*)

Edelliset esimerkit (36)–(39) osoittavat, pitäytymällä kertovassa tekstigenressä ja historiallisissa tositapahtumissa runo samalla etäännyttää lukijaa niihin linkittyvästä suorasta ideologisuudesta. Puhumalla historiallisista tapahtumista ja poliittisista kannoista samoissa lauseissa yhtä varmoina tosiasioina runo asettaa sekä historiallisesti todennetut tosiasiat että poliittiset näkemykset yhtä kyseenalaistamattomiksi. Vaikka runo pitäytyy edelleen runomittaisessa muodossa, voi tekstityyliä rinnastaa myös tiedotustyyliin (Saukkonen 1984: 56–59).

Tässä luvussa tarkastelemissani Leinosen runoissa erityisesti poliittinen- ja sotakuvasto näyttäytyy ideologian välittäjänä. Vihollisen nimeäminen, konkreettisiin historiallisiin tapahtumiin viittaaminen ja oman kotiseutun merkityksen korostaminen nostavat isänmaan puolustamisen uhkaajia vastaan välttämättömyydeksi. Toistuvana teemana

Leinosen runoissa on ajatus ”vaikeuksien kautta voittoon”, ja moni runo omaakin lähes aristoteelisen rakenteen alun, kehittelyjakson ja lopun kliimaksin muodossa. Moni runo keskittyy seikkaperäisesti ja tunteisiin vetoavin sanakääntein perustelemaan taisteluiden välttämättömyyttä onnen ja vapauden kannalta, kuten esimerkki (40) osoittaa.

- (40) Kesäpäivän lempeä rauha / kun yllämme väräjää / Lakeuksien tuuli
lauha: / kuka jaksaisi ymmärtää, / että **taisteluitten alta / ja hinnalla
hurmeihen** / tämä Pohjolan heimon valta / nous´suohon ja korpehen.
(*Pellon ja virran maa*)

Leinonen huomioi runoissaan monipuolisesti asioiden eri näkökulmat, mm. sodan tuottaman kärsimyksen aatteen palon ja sankaruuden vastapuolena. Tämä tapahtuu aina kuitenkin tietystä näkökulmasta, tietystä ideologiasta käsin. Leinosen runoissa tapahtumia tarkastellaan sekä yksilön, ihmisryhmän että kansakunnankin näkökulmasta. Runojen läpi linkittyvä ideologia on yhtenäinen ja suoraviivainen, ja runojen kautta syntyvä representaatio ihmiselämästä on selkeä: eteläpohjalaisen miehen tulee tuntee vastuunsa isien perinnön vaalijana ja puolustaa vapauttaan ja omaa talonpoikaista elintapaansa vaikka viimeiseen mieheen. Jos näin ei toimita, silloin ollaan tuhon omia.

4.3 Runo vaikuttamisen keinona

Seuraavaksi tarkastelen runoja interpersoonaisen metafunktion näkökulmasta: tutkin siis sitä, millaisia vuorovaikutussuhteita runoissa esiintyy ja miten runot voi nähdä vaikuttamisen keinoina. Poliittisessa kontekstissa erityisesti vallan ylläpitäminen ideologian kautta korostuu. Kuten aiemmin todettua, van Dijk (1996: 84–85) määrittelee vallan suhdeomaisuudeksi sosiaalisten ryhmien välillä: kriittisen diskurssianalyysin kautta tutkitaan siis ennen kaikkea sosiaalista valtaa.

Sosiaalisesta vallankäytöstä on van Dijkin (1996: 84–85) mukaan kyse silloin, kun jollakin taholla on kontrolli kyseiseen sosiaaliseen ryhmään esimerkiksi mahdollisuudella vaikuttaa sen asenteisiin tai ideologiaan. Artturi Leinonen kirjoitti tämän tutkimuksen aineistoksi valikoituneet runot ajankohtaisista aiheista niiden tapahtumahetkellä. Runoja julkaistiin kohderyhmän (eteläpohjalaisten ihmisten)

lukemissa lehdissä ja osa niistä kirjoitettiin suoraan ohjelmaksi kohderyhmää kokoaviin tapahtumiin. Lähtökohtaisesti Leinosen runoilla oli siis selvä vaikuttamispyrkimys ja myös suora mahdollisuus vaikuttaa kohdeyleisönsä asenteisiin ja ideologiaan. Runojen lopulliseen kuulijaan vaikuttavuuteen tämä tutkimus ei kuitenkaan ota kantaa, vaan fokus on ennen kaikkea vaikuttamisen keinojen tarkastelussa.

Tässä luvussa tutkin runoissa ilmeneviä vaikuttamisen keinoja tarkastelemalla ensin runoissa esiintyviä persoonamuotoja ja sitä, millaisia merkityksiä niiden käytön variaatio tuo runojen vaikuttavuuteen. Sen jälkeen analysoin runojen kielessä esiintyvää direktiivisyyttä. Erityisesti tarkastelen sitä, millaisia deonttisia modaaliaineksia runoissa esiintyy ja miten ne osaltaan lisäävät runojen vaikuttavuutta.

4.3.1 Persoonamuodot

Edellisessä luvussa tarkastelussa oli Leinosen runotekstien ideologisuus. Tässä luvussa tarkastelen edelleen samoja teemoja, mutta nyt keskiössä on se, miten kuulijoita kehoitetaan ideologian mukaisen toiminnan toteuttamiseen. Kuten aiemmin totesin, Chiltonin ja Schäfferin (1997: 218) mukaan tyypillisenä tekstin ideologisena tunnuspiirteenä voidaan pitää siinä esiintyvää me-muotoista puhetta kirjoittajan taholta ja mahdollisia viittauksia muihin ryhmiin ja näiden erilaisiin näkemyksiin. Tähän tunnuspiirteeseen nojaten seuraavien esimerkkien (41), (42) ja (43) kautta voidaan todeta, että Leinosen runot ovat suuressa määrin ideologisia, mutta niissä on erityisesti kollektiivisuuden (tässä tapauksessa persoonamuotojen käytön) kautta myös selviä vaikuttamispyrkimyksiä. Olen selvyuden vuoksi valinnut tähän alkuun yhden esimerkin jokaisesta kolmesta aiemmassa luvussa esittelemästani aineistokategoriasta.

- (41) **Me** oomme suku mahtavin mit' omppi päällä maan / ja suku suurin avaruuden alla. (*Raivaajat / kotiseutu*)
- (42) Pojat, tyttäret kyntäjätaattojen / isät rastivat **meidän** tiemme. / Mi kesken on vielä, **me** teemme sen / oman virstamme lippua viemme. (*Pellon ja virran maa / työnteko*)
- (43) Ilmoille nostamme / säilät ruosteen syömät / iskemme, kostamme / haavat synkeän sortajan lyömät! (*Jääkärit / ajan poliittinen konteksti*)

Puhuttaessa sisä- ja ulkoryhmistä (Pälli 2003: 95) on kyse ryhmistä, joihin joko kuulumme tai emme kuulu, eli *me-* ja *he-*ryhmistä. Yksilön asettumisessa ryhmän jäseneksi keskeinen kielellinen keino on *me*-pronominin käyttö, eli itsensä tuottaminen osaksi jotain ryhmää puheen kautta. Seuraavassa esimerkissä (44) Leinosen runojen kertoja merkityksellistää itsensä eteläpohjalaisten kategoriaan ja samalla myös määrittelee eteläpohjalaisuudelle ominaisia piirteitä. Rakentamalla runossa kyseisen ryhmän ja samaistamalla lukijan siihen runo ei vain kuvaile mainittuja teemoja, vaan samalla implisiittisesti puhuttelee lukijaa kehottamalla kyseisten teemojen mukaiseen toimintaan.

- (44) Uljasta, suurta ja aukeaa, / on **meidän** Etelä-Pohjanmaa. (*Etelä-Pohjanmaan laulu*)

Pälli (2003: 98–108) nimeää useita eri tapoja käyttää *me*-muotoa tekstissä. *Me*-muoto voi olla ensinnäkin joko puheenaiheena tai kohteena. Tekstissä voi myös esiintyä spesifiä tai referoitua tapaa käyttää *me*-muotoa. *Me*-muotoa puheenaiheena tai -kohteena (*meidän perhe, meidän koti*) kuvaa edellinen esimerkki (44). Joihinkin kielen käyttöympäristöihin on luonnollistunut tapa puhua yksikön sijaan monikollisesti. Esimerkiksi *minun kotiseutuni* ei olisi kielenvastainen ilmaus, mutta huomattavasti yleisempää on puhua *meidän kotiseudustamme*. Kollektiivisuus on jo siis ikään kuin sisällerrakennettuna kielen merkityksiin.

Tekstissä voi Pällin (2003: 102–106) mukaan esiintyä myös spesifiä ja referoitua tapaa käyttää *me*-muotoa. Spesifissä *me*-muodossa on kyse siitä, että ryhmän koostumus rajautuu joihinkin tiettyihin henkilöihin, kuten esimerkissä (45) kyse on juoksuhaudoissa taistelevista sotilaista. Referoitu *me*-muoto puolestaan viittaa sellaiseen *me*-ilmauksen käyttötapaan, jossa puhuja asettuu toisten rooliin ja puhuu tästä roolista käsin, kuten esimerkissä (46) runon kertoja puhuu ikään kuin sankarivainajien suulla.

- (45) Kaks´tuntia tulta kuin koskaan ei! / – yö vaikka jo peittää Karjalan / yhä iskulla iskuun vastatahan. / Mitä liekin voittaja **meiltä** vei, / niin viime iskua vältä ei. (*Viimeinen taisto*)

- (46) **Me alla mullan hymyimme** / nyt jälkeen taistelun. / Ei voima rintaa riipaise, / niin hyvä olla on. (*Kaatuneet*)

Vaikka *me*-muodon käyttö on Leinosen runoissa huomattavasti yleisintä, kollektiivisuutta voidaan ilmentää myös muilla keinoin. Muita keinoja voivat olla esim. *he*-muodon käyttö. Tämän luvun alussa mainittiin jo ulko- ja sisäryhmät (Pälli 2003: 41). Ulkoryhmällä tarkoitetaan yksinkertaista ryhmää, johon yksilö ei kuulu. Ulkoryhmän olemassaolo vaatii sen, että yksilö ensin kategorisoi jotkut toiset yksilöt ryhmäksi ja sen jälkeen määrittelee tämän kategorian ja oman suhteensa sellaiseksi, ettei itse ”kuulu” kyseiseen ryhmään. Ylipäätään sosiaalisen identiteetin jonkin ryhmän osana ajatellaan kumpuavan toisten, erilaisten ryhmien havaitsemisesta ja tiedostamisesta. (Pälli 2003: 119) Tässä sivutaan myös van Dijkin määritelmää tietoisuuden strategioista (Van Dijk 2005: 75–78). Van Dijk korostaa erityisesti ryhmätietoisuuden merkitystä ideologisen vaikuttamisen keinona. Korostamalla sisäisen, turvallisen kollektiivisuuden vastapainona ulkoista, epämääräistä uhkaa korostuu runojen vaikuttavuus tietyn ryhmän sisäisen ideologian edustajana.

Pälli (2003: 120–123) nimeää *he*-muodon esiintymiselle tekstissä kaksi eri tapaa. Ensinnäkin *he*- (*ne*-)pronominia voidaan käyttää ulkoryhmän konstruoinnin keinona. Huomattavaa kuitenkin on, että koska *he*-pronomini ei esimerkiksi muodosta rakenteellisesti samanlaista possessiivisuffiksia kuin *me*-pronomini, ei *he*-pronomini jo lähtökohtaisesti aivan samalla tavalla toimi kategorioiden konstruoijana.

Esimerkissä (47) Leinonen käyttää *he*-muotoa, mutta kyse ei olekaan omalle ryhmälle vastakkaisista ulkoryhmistä, vaan omaan ideologiseen ryhmään kuuluvasta joukosta. *He*-pronomini toimii runossa lähinnä etäännyttävänä tehokeinona. Esimerkin (47) lopussa säkeistön *he*-muodon edustajat sidotaan samaan ideologiseen ryhmään siirtymällä konkreettisesti *me*-muodon käyttöön.

- (47) **He** itää kohti marssivat katsein tuimin / kevätaurinko paistoi pyssyyn ja kypärään. / Moni hangelle kimmeltävälle jäi lepäämään / moni katkesi kotkanlento uljain, huimin. / Elämänsä antain **he** vuossadan lunnaat antoi / **he** kunnain teille vuossadan lippua kantoi. / **He** rivistä

jäädessäänkin kuitenkin kulkivat / **kerallamme** ja **keskellämme** kuin veljet rakkaimmat. (*Vilppulasta Syvärinvirralle*)

Esimerkki (48) on yksi harvoista tutkimusaineiston runoista, jossa Leinonen mainitsee erikseen naiset. Huomionarvoisaa on, että yhteiskunnallisen kontekstin edustaman ideologian mukainen naisen osa (äitiys ja tulevien sukupolvien kasvattaminen) on hyvin selvästi tuotu runossa esiin. *He*-pronominin ja kysymyslausemuodon voi ajatella toimivat esimerkissä (48) myös erityisen velvoittavana aspektina: runo ikään kun etäännyttämällä naiset *he*-muotoon epäilee sitä, ovatko naiset varmasti oman paikkansa tasalla ja mukana yhteisissä ponnistuksissa kotiseudun hyväksi. Kysymysmuoto jättää asioita tietoisesti auki, ja tämän tarkoitus lienee saada lukija erityisesti miettimään asian tärkeyttä ja sitoutumaan siihen – eli toisin sanoen runon tarkoitus pyrkiä vaikuttamaan lukijaan.

- (48) Ovatko valveilla **äidit** /**vaalijat** polven uuden, / joille on annettu avain / portteihin vastaisuuden? / Keinuttavatko **he** kehtoja / **heimokannelta soittain?** / Luovatko suvun, mi astuu / tietään taistellen, voittain? (*Ajan kasvojen alla*)

Toiseksi tavaksi *he*-muodon esiintymiselle tekstissä Pälli mainitsee luonnollisen *he*-muodon. *He*-muoto voi Pällin mukaan esiintyä tekstissä sekä spesifinä että epämääräisenä ilmauksena. Leinosen runoissa suoraa *he*-pronominia ei esimerkkejä (47) ja (48) lukuunottamatta juuri esiinny. Muihin, selviin ulkoryhmiin viitataan vain epäsuorasti esimerkiksi metaforisuuden kautta, kuten esimerkki (49) osoittaa tai antamalla ivalliselle epäilyksen äänelle personifikaation, kuten esimerkissä (50):

- (49) Rauniot peittyvät alle maan, / **rakeet ja myrskyt lyövät;** / kansat **kulkevat kuolemaan,** /**ruosteen hampahat syövät.** (*Ihmisen työ*)
- (50) Kentillä vierailta / käy sodan viimat vinhat, / jäljessä kiitävät / **äänet ilkkuvat, inhat:** / ”Vieläkö luotat / vapaudenpäivän koittoon? / Eikö jo uskosi / murru tykkien surmansoittoon?” (*Jääkärit*)

Ryhmästä puhuttaessa mukana on väistämättä aina myös yksilötaso. *Minä* on yksilöyden lähikäsite, joka voidaan määritellä eräänlaiseksi yksilöllisyyden omistajaksi. Olennainen ero on se, että *minä* on tulkinnallinen yksikkö, kun taas yksilö on yksittäinen henkilö. Puhuttaessa ensimmäisessä persoonassa tai käytettäessä muita

minän rakentumisen kannalta olennaisia ilmauksia *minä* ja *yksilöys* kuitenkin kietoutuvat yhteen. Oleellista on se, että subjektilla on mahdollisuus muotoilla ja muunnella itseään. (Pälli 2003: 61–62)

Leinosen runoissa *minä*-muotoa esiintyy selvästi *me*-muotoa vähemmän. Tämä selittyy runojen suurella kollektiivisellä merkityssisällöllä, jolloin *me*-muodolla on runoissa konkreettinen funktio. *Minä*-muodon laajempi käyttö ohjaisi runoja kollektiivisen vaikuttavuuden kannalta väärään, individualistisempaan suuntaan. On myös huomionarvioista, että vaikka *me*-muodon käyttö on runsasta ja sisä- ja ulkoryhmiä koskevia merkityksiä selvästi luodaan, esiintyy *he*-muotoa Leinosen runoissa todella vähän ja silloinkin kyseinen pronomini saattaa toimia tehokeinona oman ryhmän jäsenistä puhuttaessa. Yksi selitys tälle lienee se, että *he*-muodon kautta myös vastustaja aina väkisin personoituu: pitämällä vastustaja jossain kaukana epämääräisellä käsitteellisellä ja metaforisella tasolla ideologisen mustavalkoisuuden ylläpitäminen helpottuu. Moraalisesti oikeutetumpaa ihmiselle kun on esimerkiksi sodassa hyökätä ”uhkaavaa, kasvotonta raakalaista” vastaan, kuin pysähtyä miettimään vastapuolella olevaa toimijaa, jonka inhimillisyys myös nostetaan esiin.

Sotatilanteessa filosofisille pohdintoille tai kyseenalaistuksille ei ole sijaa, vaan tärkeintä on saada joukot toimimaan yhden ideologian mukaisesti yhteistä vastustajaa vastaan. Tähän tarpeeseen Leinosen runot vastaavat hyvin edellä esitettyjen esimerkkien valossa. Edellä esitetyillä keinoilla runoista tehdään velvoitusrunoja, jotka eivät vain kehota vaan suorastaan velvoittavat toimimaan runojen edustaman ideologian mukaisesti. Tämä nousee esiin myös esimerkeistä (51) ja (52), joissa saman runon sisällä on myös vaihtelua persoonamuotojen välillä. Tämäkin vaihtelu mahdollistaa uusia vaikuttamiseen pyrkiviä merkityssisältöjä. Runoissa ei myöskään vaan tyydytä toteamaan asian olevan näin, vaan implisiittisesti kehoitetaan lukijaa aktiiviseen toimijuuteen asioiden muttamiseksi.

- (51) Ole mies! Mitä liekin / **sä** jaksanet / niin kahleen painoa konsana et! / – –/
Me olemme vartijat isien maan, **me** rivihin astumme harmajaan.
 (*Peltomiesten marssi* / ajan poliittinen konteksti)

- (52) Maan, meren **meillä** on ankara työ / purtemme lentävät hyrskyjen selkää. / – – / Taas konsa eessä on urhojen tie / voitosta voittoon **he** viiriään vie. (*Etelä-Pohjanmaan laulu* / kotiseutu)

Voidaan siis todeta, että taitavalla persoonamuotojen käytöllä aikaansaadut kollektiiviset merkitykset ovat vahva kannustin velvoittavuuteen poliittisessa runoudessa. Leinosen runoissa ei anneta vaihtoehtoja, vaan persoonamuotojen avulla implikoidaan, että näin on toimittava, jotta oikeus toteutuisi. Leinosen kirjailijaminän rooli on olla ikään kuin sanansaattajana, joka sanoittaa yhteisön kollektiiviset päämäärät ja velvollisuudet.

4.3.2 Direktiivisyys

Tässä luvussa tarkastelen Leinosen runoissa esiintyvää direktiivisyyttä ja sen merkitystä tekstin vaikuttavuudelle. Honkasen (2012: 9) mukaan direktiivin käsite juontaa juurensa puheaktiteoriasta: Searlen (1979: 1–29) luokituksessa direktiivit ovat sellaisia kielellisiä tekoja (eli puheakteja), joiden avulla puhujan voi tulkita pyrkivän siihen, että kuulija toimisi tietyllä tavalla. Myöhemmässä lingvistisessä tutkimuksessa direktiiveillä on alettu tarkoittaa lähinnä erityyppisiä ohjeita termin merkityksen näin vakiintuessa nykyiselleen. Kuten jo aiemmin todettua (Iso Suomen kielioppi 2015) direktiivisyydellä tarkoitetaan "ohjailevaa lausumaa, jolla käsketään, kehoitetaan, pyydetään tai neuvotaan puhuteltavaa toimimaan tietyllä tavalla". Kuvaava esimerkki direktiivisyydestä on (53):

- (53) Näin ijäst' ikään, ajast' aikaan kulkeva on ties. / **Et väsyä, et väistyä saa** koskaan, peltomies! (**Raivaajat**)

Direktiivisyys voi ilmetä monin eri keinoin. Sillä on kuitenkin tiettyjä konventionaalisia ilmaisukeinoja, kuten erityisesti imperatiivi (Iso Suomen kielioppi 2015). Keskityn tarkastelemaan tiettyjen modusten eli imperatiiviin, indikatiiviin ja muutamien muiden deonttisten kielenainesten ilmenemistä Leinosen runoteksteissä. Imperatiivia Leinosen runoissa esiintyy erityisen runsaasti, ja vaikuttamisen keinojen kannalta se onkin käskymuotona todella suora ilmaus. Imperatiivin käytöstä Leinosen runoissa hyvä esimerkki on (54), jossa imperatiivimuoto myös suuntautuu useampaan eri persoonamuotoon lisäten näin runon vaikuttavuutta.

- (54) **Nouse, nouse** nuori usko, / vaolle jo voimas vie. / – – / **Nouse, nouse** kaikkialta / into nuorten sydänten, / **nosta** ajan aallon alta / päivä kaunis keväinen. / Hengen, aineen viljapeltoon / täysi tähkäpää! / Vaolenne, auralenne, riemuin **rientäkää!** (*Nuoret kyntäjät*)

Leinosen runoissa esiintyy kaikkia viittä eri tekstityyppiä (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 101–104), mutta tekstin vaikuttavuuden kannalta korostuu erityisesti ohjaileva eli instruktiivinen tekstityyppi, jota ilmaistaan käskemällä, neuvomalla ja antamalla ohjeita. Esimerkki (55) ilmentää Leinosen runoissa esiintyviä suoria käskyjä, joilla on tietty kohde ja funktio. Esimerkissä (56) lihavoitu säe edustaa aiempaa esimerkkiä epäsuorempaa deonttista modaali-ilmausta, jossa on kuitenkin kyse edelleen juurikin käskemisestä, neuvomisesta ja ohjeiden antamisesta.

- (55) **Ole mies, älä sorru** / jos sortuvat muut! (*Peltomiesten marssi*)
- (56) Pojat tyttäret oomme me lakeutten / Niin mieleemme kuin kevätkosket sen / sydän nuoruudenkuohua tulvillaan: / se on voimaa voimasta virtojen maan. / **Se ei sammua saa** / sen voimalla voittaa Pohjanmaa. (*Pohjanmaa*)

Siinä missä Leinosen työntekoa kuvaavat runot välillä puhuvat eteläpohjalaisen taipumattoman työmiehen suulla tai vakuuttelevat, että kuolinvuoteella työteliääseen elämään saa sitten viimeistään olla tyytyväinen, on esimerkissä (57) suora käskymuoto vielä korostamassa näitä päämääriä. Kyse on tässäkin deonttisesta modaalisuudesta, jonka vaikuttavuutta yhä korostetaan viimeisen lauseen direktiivisyydellä imperatiiveineen.

- (57) Taas näen miten vainios täyttää työ / miten viikate vie, miten kuokat lyö. / **Oma käskyni on:** käsi auralle vaan / saat voimaa voimasta peltojen maan. / Tuhatvuosien taa / yhä **täytyös** tähkillä Pohjanmaa. (*Pohjanmaa*)

Kuten jo todettua, direktiivisyys ja imperatiivi linkittyvät vahvasti toisiinsa Leinosen runoissa. Käskymuoto ei runoissa kuitenkaan ole aina kohdistettu suoraan johonkin tiettyyn, nimettävään toimijaan, vaan se saattaa liittyä myös johonkin epämääräisempään ryhmään (esimerkiksi *nuoriso*) jonka jäsenyys epäsuorasti samalla ilmenee tavoiteltavana asiana. Tätä kuvaa esimerkki (58):

- (58) **Nouse, nuoriso** / suurten unten / uneksujaksi. / **Kasva, karaistu, tao** tarmosi raudanlujaksi. (*Kylväjät*)

Imperatiiviverbin kohde saattaa Leinosen runoissa saada edellistä esimerkkiä (59) vieläkin epämääräisemmän kohteen: käskyn tai kehotuksen kohde saattaa olla myös jokin personifikaation saanut eloton asia. Esimerkissä (59) *lakeus* saa personifikaation: se asetetaan runossa metaforikseksi ”isäksi” eteläpohjalaisille ihmisille, joita runo kehottaa lakeutta ”kasvattamaan lapsinaan”. Pyytämistä edustava verbi *anna* luo runoon myös sellaisen merkityksen, kuin lakeudella itsessään olisi valtaa asukkaidensa kohtalon yli maailman melskeissä.

- (59) **Kasvata, Lakeus lapsias**, / anna henkesi meille! / **Anna** kulkea päivään päin / voiton ja kunnian teille. (*Pellon ja virran maa*)

Huomionarvoista on, että Leinosen runoissa ei moduksista juurikaan esiinny konditionaalia tai potentiaalia, jotka ovat imperatiivia epävarmempia ilmauksia. Imperatiiviakin yleisempi modus Leinosen runoteksteissä on indikatiivi. Jo eri modusten ilmenemisen määrästä voi päätellä, että Leinosen runot keskittyvät lähinnä toteamaan tai käskemään, eivät niinkään kysymään, epäoimään tai olettamaan. Indikatiivi ilmentää Leinosen runoissa ennen kaikkea varmuutta siitä, että asia on juuri näin kuin se tässä nyt sanotaan, kuten esimerkit (60) ja (61) ilmaisevat. Indikatiivi ei ole imperatiivin tapaan suora käskymuoto, mutta sitäkin voidaan käyttää itsestääselvän velvoittamisen välineenä.

- (60) Nuijamiesten suku / **ei väsy, väisty, nuku**. / **Astuupi** auralla, **tahkoop**i tapparalla. (*Pellon ja virran maa*)

- (61) **Me olemme** vartijat isien maan, **me rivihin astumme** harmajaan. (*Peltomiesten marssi*)

Modusten lisäksi Leinosen runoissa esiintyy paljon muitakin modaalisia kielenaineiksia, kuten modaaliverbejä (esimerkki 62) ja modaalisuuden konstruktioita (63).

- (62) Ja kirkko virran kaltaalla / tuo vanha, sammalpaasi / kuin omatunto Pohjanmaan / mua muistuttaa: et milloinkaan / **voi** isäis töitä unhottaa, / et maatas, Jumalaasi. (*Pellon ja virran maa*)

- (63) Pojat, miehet Pohjolan aukeiden: / vain kunnian tie on tiemme. / **Mikä tehtävä on, me teemme sen**, / oman virstamme lippua viemme.
(*Pohjanmiesten marssi*)

Imperatiivin lisäksi muut direktiivisyyden ilmaukset eivät ole aivan yhtä helposti tunnistettavissa tekstistä. Direktiiviset verbit voivat olla esimerkiksi interrogatiiveja, ja lisäksi direktiivisyyttä voi esiintyä lauseissa, joissa on esimerkiksi verbialkuisia indikatiiveja, passiivin indikatiiveja tai nominatiivimuotoisia substantiivilausekkeita. Myös verbittömiä direktiivejä voi esiintyä. (Iso Suomen kielioppi 2015) Koska direktiivisyys voi ilmetä niin monin eri tavoin ja se on aina myös kontekstisidonnaista, on ennen analyysin aloittamista tärkeää pohtia, kuinka direktiivisyyden käsite voidaan määritellä juuri tämän tutkimuksen suhteen. Näin tietyt direktiivisyyden morfosyntaksiset rakenteet voidaan rajata perustellusti tutkimuksen lähtökohdiksi, ja jättää muut sen ympärille. (Honkanen 2012: 26)

Honkanen (2012: 58) määrittelee kiteytyneet direktiivit lause- ja lausemaisiksi rakenteiksi, jotka objektoivat skemaattisen tietorakenteen keskeisiä merkityselementtejä. Näiden rakenteiden välityksellä tekstin ohjaileva tehtävä nousee ilmauksen kehiksestä sen profiiliin. Leinosen runoissa imperatiivi on moduksista ehdottomasti näkyvin direktiivisyyden muoto, kuten monin esimerkein on jo aiemmin osoitettu. Sen sijaan esimerkiksi interrogatiiveja runoissa ei juuri ilmene. Ainoa poikkeus on oikeastaan runo *Ajan kasvojen alla*, joka on osittain kirjoitettu kysymysmuotoon. Aiemmin tarkastelin esimerkkinä (64) olevaa kyseisen runon säkeistöä siinä näkökulmasta, miten se käyttää *he*-muotoa vaikuttavuuden lisäämisen keinona ja samalla puhuu vallitsevan yhteiskunnallisen ideologian suulla naisista. Runo on myös kuvaava esimerkki interrogatiiviverbien käytöstä tekstin direktiivisyyden muotona.

- (64) **Ovatko** valveilla äidit /vaalijat polven uuden, / joille on annettu avain / portteihin vastaisuuden? / **Keinuttavatko** he kehtoja / heimokannelta soittain? / **Luovatko** suvun, mi astuu / tietään taistellen, voittain? (*Ajan kasvojen alla*)

Edellä esiteltyjen esimerkkien valossa voi todeta, että erityisesti imperatiivin ja deonttisen modaalisuuden käyttö runotekstissä tukee omalta osaltaan Leinosen runojen vaikuttavuutta ja direktiivisyyttä. Vaikka runoissa esiintyy satunnaisesti myös muita

direktiivisyyden muotoja, kuten esim. interrogatiivisuutta, voi imperatiiviverbien sanoa olevan tämän tutkimusaineiston kiteytynyttä direktiivirakennetta. Imperatiivin käyttö näyttäytyy Leinosen runoissa ennen kaikkea hengen nostattajana ja aatteen esille tuojana, ja vaikuttamisen keinojen lisäksi tukee näin runojen ideologisen sanoman välittämistä. Olisi aivan eri asia, jos Leinonen olisi esimerkeissä (54) tai (59) käyttänyt esimerkiksi konditionaalia: ”nousisitko, nuori usko” tai ”kasvattaisitko, Lakeus” kuulostavat auttamattoman epävarmalta anelulta varsinaisen runotekstin voitonvarmaan itsevarmuuteen verrattuna.

4.4 Kirjailijapersoona ja valta

Olen nyt tarkastellut Artturi Leinosen runotuotantoa systeemis-funktionaalisen kielitieteen kahden metafunktion näkökulmista. Analyysiosan lopuksi keskityn vielä tarkastelemaan symbolisen vallan ja ryhmätietoisuuden esiintymistä runoissa erityisesti siitä näkökulmasta, mitä intertekstuaalista tietoa kahdesta vuoden 1918 sodan aikakauteen sijoittuvasta runosta on saatavilla Leinosen omista muistelmista ja historia-kirjoista. Toiseksi tarkastelen Leinosen kirjailijapersoonaa hänen oman elämän-historiansa ja runoissa vuosien aikana tapahtuneen sisällöllisen ja muodollisen muutoksen kehyksessä.

4.4.1 Symbolinen valta ja ryhmätietoisuus

Muutamista Leinosen runoista ja niiden syntyprosesseista löytyy tietoa myös Leinosen elämäkerrasta. Keskityn tässä luvussa tarkastelemaan *Jääkärit*-runoa ja *Etelä-Pohjanmaan laulua*, koska niiden syntyprosesseista on saatavissa melko kattavasti tietoa Leinosen muistelmista. Runot ovat myös poliittisen kontekstinsa takia herkullisia tutkimuskohteita symbolisen vallan ja ryhmätietoisuuden näkökulmista.

Leinonen kertoo muistelmissaan (Leinonen 1959: 221–222), että ajatus *Jääkärit* -runon kirjoittamisesta tuli hänen ollessaan Vaasassa jääkäreiden Suomeen paluun iltana. Pitkä prosessi lähtien miehien värväyksestä ja jatkuen koulutukseen Saksassa oli nyt saatu

jääkärien paluun myötä päätökseen. Jääkärivärväyksestä kiinni jäämisen takia Leinonen itsekin oli istunut vankilassa Venäjällä asti. Muistelmissaan Leinonen mainitsee, että tuolloin Vaasassa hänelle tuli pakottava tarve pukea sen hetken tunnelma ja ajatukset runon muotoon. Leinonen tapasi aiemmin päivällä maisteri Jalmary Lahdensuon ja kertoi hänelle suunnitelmistaan valmistaa seuraavan yön aikana vastaanottoruno jääkäreille. Lahdensuo lupasi lausua runon paraatissa. Vaikka Leinonen yöllä nukahti kesken runon sommittelun, hän sai sen aamulla valmiiksi ja lausunta järjestettiin paraatin ohjelmaan. Kova pakkanen ja pureva tuuli kuitenkin pakottivat lopettamaan paraatin kesken, joten runo jäi lausumatta. Kuriositeettina Leinonen mainitsee muistelmissaan, että kyseinen runo lausuttiin kuin lausuttiinkin 40 vuoden kuluttua, kun Vaasassa paljastettiin jääkäripatsas. Silloinkin oli ankara pakkanen, mutta onneksi kaupungintalon sisätiloissa sää ei tällä kertaa häirinnyt runonlausuntaa.

Väitän, että kuka tahansa ei olisi saanut yön aikana sommittelemaansa runoa lisättyä ylipäällikkö Mannerheimin katsastaman jääkärien paraatin ohjelmaan. Tämä tapahtuma todistaa, että Leinonen kuului suojeluskuntaliikkeessä symboliseen eliittiin eli hänellä oli runsaasti symbolista valtaa (van Dijk 2005, 88). Symbolisen eliitin valta perustuu tiedon suomaan valta-asemaan ja sen mukanaan tuomaan auktoriteettiin. Leinonen oli vakiinnuttanut paikkansa jääkärivärväysorganisaatiossa ja suojeluskuntaliikkeessä osallistumalla siihen aktiivisesti ja nousemalla yhdeksi sen keskushahmoista. Hänellä oli sisäänpääsyoikeus (Van Dijk 1996: 86–87) liikkeen ytimeen. Sisäänpääsyoikeutta tutkittaessa kysymys kuuluu, että kuka voi kirjoittaa ja kenelle, ja missä kontekstissa. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Leinosen nauttima valta suojeluskuntaliikkeessä oli tuolloin melkoisen suuri.

Van Dijkin (2005: 79) K-strategioita tarkasteltaessa jääkäreille Vaasassa paraatin yhteydessä esitettäväksi laaditussa runossa kyse oli ryhmätietoisuudesta – kuulijoina kun oli joukko Saksasta juuri palanneita jääkäreitä. Vaikka myös jääkärien joukossa oli ryhmän suuresta heterogeenisuudesta johtuen varmasti monia mielipiteitä esimerkiksi punakaarteja vastaan taistelemisesta, oli jääkärien alkuperäinen tavoite – halu tehdä Suomesta itsenäinen, Venäjältä riippumaton valtio – yhä heitä yhdistävä tekijä. Tämän Leinonen pukee sanoiksi Jääkärit-runon ensimmäisessä säkeistössä esimerkissä (65):

- (65) Muu ei auta, / tie on yksi ja ainoa: / miehet nuoret / vastaan vieraan
vainoa! / Ilmoille nostamme / säilät ruosteen syömät / iskemme,
kostamme / haavat synkeän sortajan lyömät! (*Jääkärit*)

Yhtenä sisäänpääsyoikeuden muotona van Dijk (1996: 86-89) mainitsee viestintätapahtumien kontrolloinnin. Elintärkeää sisäänpääsyoikeudelle sosiaaliseen valtaan on erilaisten tekstin- ja puheenmuotojen hallinta. Sosiaalisen vallan ylläpitäminen vaatii puhujalta ehdottomasti erilaisten sosiaalisten tilanteiden ja genrejen hallintaa. Artturi Leinosella oli erityisen laaja osaaminen kirjallisella kentällä: hän oli kaunokirjailijan lisäksi myös toimittaja ja poliitikko. Laaja kirjoitetun tekstin genrejen hallinta lisäsi varmasti Leinosen symbolista valtaa suojeluskuntaliikkeessä – varsinkin kun hän kaunokirjallisten keinojen avulla pystyi ehkä pääsemään lähemmäs jääkärien Saksassa kokemia tunteita, kuten seuraava esimerkki (66) osoittaa:

- (66) Varjosta kuolon/ jääkärit jälleen nousivat, / vierailta kentiltä / poikamme
Pohjaan sousivat. / Niinkuin loihtien / kasvoi armeija maasta. / – – /
Leimahdus, lyönti: / vaimoa lasta ei vainooja raasta! (*Jääkärit*)

Herää kysymys, että miksi Leinonen niin kovasti koki paloa juuri tällaisen runon kirjoittamiseen jääkäreille tuohon tilanteeseen? Aistiko hän jääkärien joukosta epäilystä tai väsymystä? Väitän, että moni nuoremista jääkäreistä tuskin lähtiessään tiesi, mihin oikeasti oli ryhtymässä. He olivat *Jääkärit*-runon kirjoitusaikaan juuri olleet vieraassa maassa haastavassa sotakoulutuksessa useamman vuoden ja saapuneet nyt vihdoinkin takaisin sotatilassa olevaan kotimaahansa. Symbolisen valtansa (van Dijk 2005: 88) tuomalla auktoriteetilla Leinonen pyrki mahdollisesti valamaan jääkäreihin uskoa tuleviin koitoksiin ja kenties nostamaan esiin myös ylpeyttä läpikäydyistä kokemuksista.

Myös *Etelä-Pohjanmaan laulusta* löytyy erillinen maininta Leinosen muistelmista (Leinonen 1959: 273–274). Laulun sävel on Leevi Madetojan käsialaa ja se on esitetty ensimmäistä kertaa Lapuan päivillä vuonna 1918. Lapuan historiallisen tietokannan (Helmi) mukaan Lapuan päivät on Lapuan taistelun (14.7.1808) muistopäivänä vietettävä kotiseutujuhla. Se järjestetään vuosittain heinäkuussa. Ensimmäistä kertaa sitä lasketaan vietettäneen vuonna 1864, ja vuosittain toistuvana juhlanä sitä on vietetty

vuodesta 1902. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä se profiloitui erityisesti suoje-
luskuntalaisten juhlanä.

Leinonen kirjoittaa muistelmissaan (1959: 273–274) kyseisistä Lapuan päivistä 1918. Edellisenä vuonna Lapuan päivillä asialistalla oli ollut esillä Suomen itsenäisyyden saavuttaminen, joka silloin oli vielä toivon ja uskon varassa. Lyhyessä ajassa tuo haave oli kuitenkin jo saavutettu. Vuoden 1918 Lapuan päivien asialistalla oli kuitenkin Leinosen mukaan jo uusia kysymyksiä: onko suoje-
luskuntatoimintaa jatkettava edelleen, itsenäisyyden saavutettua, vai onko maanpuolustustehtävät järjestettävä yksinomaan valtakunnan armeijan vastuulle? Vuoden 1918 sota oli ohi, ja suoje-
kuntajärjestö oli osoittanut siinä tarpeellisuutensa. Kokouksen osallistujien joukossa oli mielipiteitä sekä puolesta että vastaan. Lopulta kokous päätti olla lakkauttamatta suoje-
luskuntia, mutta niiden ylläpitämiseksi laadittiin tarkemmat säännöt.

Leinonen (1959: 273) mainitsee muistelmissaan muutamalla sanalla runonsa ensiesityksestä Lapuan päivillä. Paljon enemmän aikaa hän tosin käyttää juhlan asialistan pohtimiseen. Kautta muistelmiensa hän tuntuu muutenkin lähinnä vähä-
televän omia kaunokirjallisia saavutuksiaan, mistä tämä on hyvä esimerkki:

Heikki Klemetin ”Vilppulan urhojen muistolle” esitettiin nyt ensi kerran ja tuo ylpeäpoljentoisen marssi olikin tuona aikana ja tuossa tilaisuudessa sykähyttävää kuultavaa, paljon enemmän – ja täysin ansiosta – kuin minun samaan tilaisuuteen sepittämäni ja Leevi Madetojan säveltämä ”Eteläpohjalaisten laulu”. Tässä juhlassa oli nyt ensi kerran omana joukkonaan myös Etelä-Pohjanmaan suoje-
luskuntaväkeä, jonka paraatin johti luutnantti Matti Laurila. (Leinonen 1959: 273)

van Dijk (2005: 79) K-strategioiden mukaan kyse on tässäkin runossa ryhmätietoisuudesta – kuulijoina kun oli vuoden 1918 sodassa tiiviiksi ryhmäksi hitsautuneita suoje-
luskuntalaisia ja muita valkoisten puolen kannattajia. Vaikka Lapuan päivien juhlavieraiden joukossa oli pientä erimielisyyttä esimerkiksi suoje-
luskuntien tulevaisuuden kohtalosta (Leinonen 1959: 273–274), olivat he suurista linjoista samaa mieltä. Ryhmätietoisuusteoriaa tukee myös se, että van Dijk (2005: 79) mainitsee ryhmän sisäisen tietoisuuden ja totuuden käsityksen voivan olla jonkin toisen ryhmän

mielestä enemmän uskomuksiin tai vaikkapa mielipiteisiin perustuvaa. Suomi kun oli tuohon aikaa poliittisesti jakaantuneempi kuin koskaan, ja varmasti esimerkiksi punakaartilaiset eivät olisi allekirjoittaneet Lapuan päivien osanottajakunnan poliittisia mielipiteitä saati Etelä-Pohjanmaan laulun sanomaa.

Leinonen käyttää sekä *Jääkärit*-runossa että *Etelä-Pohjanmaan laulussa* runossa symbolista valtaa (van Dijk 2005: 88). Leinosella oli vahva asema suojeluskunnassa jo jääkärivärinä toimimisen ajoilta. Hänet tunnettiin ja häntä arvostettiin laajasti puhelahjoistaan ja kirjoittajankyyvyyistään. Voisi jopa sanoa, että Leinonen toimi tuohon aikaan jonkinlaisena eteläpohjalaisen isänmaallisuuden äänitorvena. Hän puki sanoiksi tuon ajan poliittisen kuohunnan isänmaan ja kotiseudun kontekstissa. Symbolisen vallan tuoman auktoriteetin turvin hyvin harva tuskin kyseenalaisti Leinosen tekstejä. Lähdekirjallisuudesta ei löytynyt tietoa siitä, pitikö Leinosen esimerkiksi hyväksyttää kirjoittamansa laulun ja runon sanat jollain ylemmällä taholla ennen niiden esitystä Vaasassa jääkäriparaatissa tai Lapuan päivillä, mutta epäilen sitä. Leinosen symbolinen valta suojeluskuntaliikkeen äänenä oli niin selkeä.

- (67) Kyntäjä pohjolan aukeitten / aateli keskellä peltojen miesten, / vihamies mielen raukeitten / kammoja kahleitten, katkoja iesten, / vapauden vahtina pohjolan mailla / ain' ole, iskeös taattojen lailla. / Kuinka jos mahtava sortaja lie / pohjolan porteilla poikki on tie. (*Etelä-Pohjanmaan laulu*)

Etelä-Pohjanmaan laulun kolmas säkeistö (esimerkki 67) antaa selvän kehotuksen eteläpohjaisille ottaa väkevä rooli oman kotiseutunsa puolustamisessa ja ”sortajaa” vastaan taistelemisessa. Kun tämä suhteutetaan 1918-vuoden sodan ilmapiiriin, on yhteys tuon ajan yhteiskunnallisiin tapahtumiin aika selkeä. Suojeluskunnat ovat juuri selvinneet voittajina 1918-vuoden sodasta, runon kirjoittaja Leinonen yhtenä avainmiehistään. Muistelmissaan (Leinonen 1959: 273) Leinonen mainitsee, että Lapuan päivillä 1918 oli ensimmäistä kertaa omana joukkonaan mukana myös Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntaväkeä. Koska Leinonen mainitsee tämän yksityiskohdan samassa lauseessa Etelä-Pohjanmaan laulun ensiesityksen kanssa, voinee päätellä, että Leinonen rinnastaa kyseisen suojeluskunnan laulunsa kolmannen säkeistön sankareihin ja kohdistaa laulun erityisesti heille.

Siirtääkö Leinonen sitten runoissaan lukijalle/kuulijalle omaa ideologiaansa? Van Dijkin mukaan (2005: 88) symbolisen eliitin on auktoriteettinsa tuoman vallan turvin mahdollista esitellä tietona asioita, joita ei välttämättä ole vielä varmennettu tai yleisesti hyväksytty. Runoista on selvästi havaittavissa Leinosen edustama ideologia. Kuten jo aiemmin todettua, Fairclough (2003) näkee ideologian representaationa keinoista, jotka liittyvät sosiaalisten valtasuhteiden vakiinnuttamiseen, ylläpitämiseen ja muuttamiseen. Wodakin (2001: 10) mukaan ideologia osoittaa sosiaalisia muotoja ja prosesseja, joissa symboliset muodot pyörittävät sosiaalista todellisuutta. Se on ainakin selvää, että Artturi Leinosella oli tärkeä merkitys äänen antajana eteläpohjalaiselle patriotismille 1900-luvun alussa.

4.4.2 Artturi Leinosen runot ja kirjailijan elämänskaari

Artturi Leinosen runojen sisältämää suoraa maataloustyön ylistystä on erityisen mielenkiintoista tarkastella hänen oman henkilöhistoriansa kontekstissa. 1900-luvun alkupuoliskolla lähes joka talossa Etelä-Pohjanmaalla oli ainakin pientä maataloustoimintaa omavaraisuuden turvaamiseksi, myös Leinosella itsellään. Kuten aiemmissa luvuissa on selvitetty, toimi hän itse kuitenkin päätyönään kansakoulunopettajana Ylihärmässä ja siirtyi siitä myöhemmin erinäisten vaiheiden kautta Ilkan päätoimittajaksi Vaasaan (Uola 2001). Hän työskenteli myös kirjailijana, eli käytti aikaansa pellolla ahertamisen sijaan todella paljon pelkkään ajatustyöhön kynän ja paperin kanssa. Leinosen runojen ylistys maataloustöille ja ihmisen väijäämätön osa sen toteuttamisessa on näin ajateltuna ristiriidassa hänen omien tekojensa kanssa, ainakin jos hänen runojensa maatyön hehkutuksen ja siihen kannustamisen käsittää sanojen konkreettisessa merkityksessä. Leinosesta itsestäänhan tuli lopulta kaupunkilainen, joka vieraili perheineen Ylihärmässä lähinnä loma-aikoina huvilallaan.

Suuren panoksen kotiseutunsa kehittämiseen Leinonen toki toi poliittisella työllään ja kirjoittamisellaan. Siksi onkin mielenkiintoista, miten hänen runoissaan työnteosta kotiseutun hyväksi annetaan ”kyntämisen ja kylvämisen” kaltainen, melko yksipuolinen kuva. Olihan Leinonen aktiivisesti mukana myös nuorisoseuraliikkeessä, jonka

ensisijaisena tehtävänä alkuvuosikymmeninä oli maaseutuväestön sivistäminen. Kehotusta lukemiseen, opiskeluun tai muuhun omaehtoiseen tiedonhankkimiseen runoissa ei esiinny. Tämä selittynee runojen ideologisella kontrollilla (West, Lazae ja Kramarae 1997: 119): ideologinen kontrolli näkyy viime kädessä siinä, kenellä ryhmässä on oikeus puhua, tai kenellä on oikeus hankkia ja jakaa uutta tietoa.

Tämän tiedon valossa olisi Leinonen luultavasti kehottamalla runoissaan eteläpohjalaisia uuden tiedon hankintaan ja sitä kautta esimerkiksi rakenteiden kyseenalaistamiseen tehnyt hallaa ideologisen ryhmänsä koheesiolle. Ideologiaa tarvitaan ennen kaikkea siihen, että yhteiskunnan dominoivat ryhmät voivat legitimoida omaa valtaansa (van Dijk 1997: 25). Kun ideologia van Dijkin mukaan esitetään väistämättömänä ja luonnollisena, ei dominoitu ryhmä kyseenalaista sitä, vaan pitää sitä itsestäänselvyytenä. Näin vallan tuottaminen yhteiskunnassa ylipäättään onnistuu.

Mielenkiintoista on toki myös miettiä, kuka kontrolloi ja ketä: Leinonen lukijoitaan vai jokin toinen taho epäsuorasti Leinosen tekstiä? Ideologisen kontrollin voi nähdä kuitenkin kahdensuuntaisena: toisaalta Leinonen kontrolloi, toisaalta ajan yhteiskunnallinen ideologia kontrolloi hänen tekstiään.

Kuten jo luvun 3 ajan yhteiskunnallisen kontekstin läpikäymisestä voi päätellä, on Artturi Leinonen henkilönä käynyt läpi monenlaisia elämänvaiheita, jotka varmasti ovat vaikuttaneet hänen ajatteluunsa ja maailmankuvaansa. Nuoruusvuosien into isänmaan asialla, vaikeat kokemukset Venäjän vankiloissa, Lapuan liikkeen perustaminen ja siitä erkaneminen sekä oman pojan kaatuminen sodassa ovat asioita, jotka varmasti jättivät Leinoseen pysyvän jälkensä. Näin analyysiluvun loppuksi pureudun vielä lyhyesti tämän Leinosessa henkilönä tapahtuneen muutoksen tarkasteluun runojen tekstuaalisten valintojen kautta.

On tärkeää muistaa, että tutkimukseni aineisto sijoittuu viiden eri vuosikymmenen ajalle. Nuo vuosikymmenet olivat Suomen historiassa täynnä muutoksia, sotia ja kulttuurin uudistumista. Leinonen kommentoi runoissa suoraan aikaansa, joten ainakin jo runojen aihealueissa on nähtävissä ajan yhteiskunnallinen muutos ja historiallinen

kehitys. Sisältöjen variaation lisäksi myös Leinosen runojen kielellinen rakenne muuttuu 1950-luvulle tultaessa: ehkä näkyvimpänä ominaisuutena riimiparien sommittelu tai tarkka tavoiteltu runomuoto ei ole enää niin hallitseva. Esimerkiksi runot *Kotiseutu* (esimerkki 68) ja *Heinäkuun ilta* (esimerkki 69) kertovat molemmat kotiseuturakkaudesta, mutta ihan eri lähtökohdista. *Kotiseudussa* on Leinosen alkuaikojen tuotannolle ominaista uhmakkuutta, konkreettisuutta ja ehdottomuutta, kun taas *Heinäkuun ilta* keskittyy metaforien kautta hieman surumielisesti tunnelmoimaan ihanaa kesäiltaa kotiseudulla. Myöhemmässä runossa voi havaita myös selkeää ideologisuuden vähenemistä.

- (68) Tällä synnyin, tänne jään / **lakeutta kyntämään**. / Täällä eloni on rata / muut' ei mulla maailmata. / Tääl' en lähde minnekään. (*Kotiseutu*)
- (69) **Hengitän sua, kotiseutu**, iltana heinäkuun / päivän vaipuess' sinimetsien taaksi. / Kuvien, kuvitelmiä kultahaaksi / vie minut ihanaan rauhaan illansuun. (*Heinäkuun ilta*)

Tarkasteltaessa Leinosen vuosien 1918–1951 poliittista runotuotantoa ajallisena jatkumona on siinä selvästi havaittavissa aikaperspektiivin aktivoituminen: alkutuotannon runot on kirjoitettu ikään kuin tapahtumien sisältä käsin, kun taas myöhäistuotanto keskittyy tarkastelemaan tapahtunutta reflektiivisesti jälkepäin. Toinen jo mainittu huomattava muutos Leinosen runotuotannossa on siirtyminen alun vahvasta me-muodosta ja kollektiivisuudesta lisääntyvässä määrin kohti henkilökohtaista, inhimillistä kokemusta, joka käy ilmi lisääntyvästä *minä*-muodon käytöstä. Lisäksi runoissa on ajan myötä huomattavissa muutos eteläpohjalaisen kulttuurimaiseman kuvailusta yhä enemmän kohti Leinosen oman sisäisen maailman kuvailua.

Tutkimusaineistosta valikoitui omaksi ryhmäkseen viisi runoa, joiden aihepiiri keskittyi erityisesti sodassa kaatuneisiin sankarivainajiin. Nämä runot ovat *Tuntemattomalle sankarille*, *Kaatuneet*, *Uni*, *Hiljaisuuden tie* sekä *Haudoilla*. Leinonen kuvaa runoissaan kaatuneita eri näkökulmista aina urheiden, aatteen puolesta kuolleiden sankareiden ylistyksestä (esimerkki 70) oman pojan hiljaiseen kaipaukseen asti (esimerkki 71).

- (70) Suku, synty – ne salassa / olla saa. / Koti suuri on sulla: / syntymämaa. / **Nimen uljaan myöskin / sulle suomme, / se kuuluu: Sankari Tunte maton.** / – Näin lausuen kumpusi luomme. (*Tunte mattomalle sankarille*)
- (71) ”Ei mitään hätää, **isä**. Kaikki on hyvin.” (*Uni*)

Sankarivainajat eivät kuitenkaan ole sodan ainoita uhreja. Runossa *Vain kaipaus jäi*, joka on kirjoitettu Invalidijuhlaan 1951, Leinonen antaa äänen sodissa henkiinjääneille, jotka kuitenkin monin eri tavoin niin henkisesti kuin fyysisesti kantava sodan arpia loppuelämänsä.

- (72) Vaan ääneti muiden jäljessä / myös astuu **kalpea väki** / joka taiston päivinä raskaina / **jo kuoleman portit näki.** / **Joka miehuuden voiman ja nuoruuden / sai jättää suurihin sotiin** / ja toi vain muistot ja kaipauksen / palatessaan taistoista kotiin. (*Vain kaipaus jäi*)

Esimerkissä (72) Leinonen kuvailee metaforisella tavalla sodissa invalidisoituneita ja osoittaa heille ymmärrystä. Sodan kauhut ja sen jättämät arvet eivät umpeudu, vaan niitä kantaa mukanaan aina. Samassa runossa Leinonen myöhemmin kuitenkin jatkaa (esimerkki 73) vaikeuksien olevan voitettavissa ja muutettavissa elämässä hyödynnettäväksi voimaksi.

- (73) Mutta sittenkin, veljet, tiedän sen, / **te jaksatte nostaa pääanne.** / Te saitte muistot ja kaipauksen / myös **voimaksi elämäänne.** (*Vain kaipaus jäi*)

Runojen sävy muuttuu Leinosen myöhäisvuosina surumielisemmäksi, ja alkuaikojen paatos vähenee. Seuraavat esimerkkirunot on kirjoitettu molemmat samaan tilanteeseen, sankarivainajien muistotilaisuuteen, mutta niiden sävy on hyvin erilainen. Leinonen puhuu molemmissa runoissa me-muodossa, mutta kertojanäkökulma on erilainen: *Kaatuneet*-runossa (esimerkki 74) hän samaistuu sankarivainajiin ja ikään kuin mullan alta puhuu heidän suullaan jäljelle jääneille. Runosta jää haikeuden ohella kuitenkin olo, että tämä kaikki tapahtui jonkin suuremman saavuttamiseksi: näin pitikin olla. *Hiljaisuuden tie*-runossa (esimerkki 75) Leinonen puhuu edelleen me-muodossa, mutta ääni kuuluu nyt yhdelle kaipaamaan jääneistä surevista omaisista. Runossa on suurta haikeutta ja ilmaan jää kysymys, miksi näin piti tapahtua.

- (74) Ylitse meidän kumpumme / käy talvet, kevähät. / Niin ihanaa kun kukkii maa / ja lapset leikkivät. / **Me lunastimme teille maan** / sen lapset vapaat on. / Ah, armas jälkeen päivätyön / on päästä lepoon.
(*Kaatuneet*)
- (75) Me näemme paadet ja nimet rakkaintemme / ja **muistamme monet itketyt kyynelme.** / Me heitämme kukkasen, kuiskaamme rukouksemme / kuin niille kuiskataan joska pois ovat menneet / ja kulkevat yhäti, yhäti kauemmas. (*Hiljaisuuden tie*, 1951)

Ehkä henkilökohtaisin runo Leinosen koko tuotannossa on *Uni*, jonka hän on kirjoittanut poikansa kaaduttua sodassa. Siinä Leinonen puhuu vain omalla suullaan, ei kenenkään puolesta eikä osoita sanojaan erityisesti kenellekään. Huomionarvoisaa on runoon sisään kirjoitetut kuolleen pojan repliikit, joiden ensisijainen tarkoitus on nähdäkseni vain lohduttaa surevaa isää. Tällä myöhäistuotannon runolla (esimerkki 76) ei enää ole ideologista sanomaa: sen funktio on vain surun hallitseman hetken kuvaamisessa sanataiteen keinoin.

- (76) Yön hetkeen hiljaiseen sai näky tuo: / **hän, pieni poikani, mun tuli luo,** / polveeni nojasi ja silmin kirkkain / tapaansa hiljaiseen puhui, virkkain: / **”Ei mitään hätää, isä. Kaikki hyvin.”** / Sen vain, ei muuta. / – **Rauha suurin, syvin,** / **min tuntenut oon koskaan ylle vaipui** / kun näky hiljaa himmeni ja haipui. (*Uni*)

5 PÄÄTÄNTÖ

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, miten Artturi Leinosen runot linkittyvät ajan poliittis-yhteiskunnalliseen kontekstiin. Kriittisen diskurssianalyysin ja systeemifunktionaalisen kieliopin keinoin lähestymäni tutkimuskysymykset olivat seuraavat: *millaista maailmankuvaa runoissa rakennetaan? Sekä millaisia vaikuttamisen keinoja runoissa esiintyy?* Lisäksi analysoin Leinosen runotuotannossa vuosien saatossa ilmennyttä muutosta peilaamalla sitä Leinosen omaan henkilöhistoriaan. Päätännössä kiteytän vielä tutkimukseni tulokset ja pohdin niiden yleistettävyyttä poliittisen runouden tutkimuksessa.

Leinosen runojen maailmankuvaa ja ideologisuutta käsittelevää tutkimuskysymystä lähestyin van Dijkia (1997: 33) mukailten tekstien aihevalintojen nimeämisen kautta. Leinosen runoista nousi esiin kolme selvää teemakokonaisuutta: kotiseutu, työnteko ja ajan poliittinen konteksti. Kotiseutu näyttäytyy runoissa ennen kaikkea ihmisen muokkaamana kulttuurimaisemana, jossa luonto ja menneet sukupolvet osittain sekoittuvat toisiinsa saaden jopa intertekstuaalisia piirteitä. Leinosen runoissa kotiseutu on ennen kaikkea symbolinen paikka: se mahdollistaa sukupolvien ketjun ja sitä kautta eteläpohjalaisen ”rodun”, tietynlaisen heimon syntymisen ja jatkumisen.

Työnteko näyttäytyy Leinosen runoissa yhteisöllisyyden koossapitäjänä ja kotiseutu-identiteetin rakentajana, mutta samalla raskaana fyysisenä ja henkisenä kuormituksena, joka on symbioosinomaisessa suhteessa vuodenvaihtamisen kanssa sään ailahtelujen armoilla. Työnteko näyttäytyy Leinosen runoissa ennen kaikkea ihmiselämää ja sen tarkoitusta jaksottavana elementtinä: työnteko sitoo ihmiset aiempiin sukupolviin ja sitä kautta myös kotiseutuun.

Kolmantena teemana Leinosen tuotannosta nousi esiin ajan poliittinen konteksti. Poliittista kontekstia sivuavissa runoissa on huomattavissa erityisesti ryhmähenkeen ja ryhmässä toimimiseen viittaavia merkityksiä. Huomioitavaa on myös vastustajan nimeäminen: esimerkiksi termit *vihollinen*, *vainolainen* tai *synkeä sortaja* antavat

runoissa hahmon kaikelle sille pahalle, mikä uhkaa kotiseudun onnellisuutta ja tulevaisuutta, oli kyseessä sitten toisesta maasta tuleva, vapautta ja itsenäisyyttä uhkaava konkreettinen hyökkääjä tai sään vaihteluihin liittyvä haaste. Ideologisuuden toteutumisen kannalta toisen, oman ideologisen ryhmän ulkopuolisen ryhmän nimeäminen on oleellista, sillä nimeämällä ryhmään kohdistuvaa uhkaa samalla oma ryhmä määrittellään suhteessa toisiin ryhmiin (van Dijk 1997: 26).

Poliittista kontekstia sivuavissa runossa Leinonen käyttää erityisen paljon ilmaisua *mies*. Tässä kyse on ideologisesta kontrollista (West, Lazae ja Kramarae 1997: 119): jos teksti puhuu vain miehille, se myös samalla kontrolloi sitä, kenellä yhteisössä ylipäättään on oikeus puhua. Näin ollen Leinosen runot rakentavat maailmankuvaa, jossa naisilla on vain rajattu mahdollisuus osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja jossa julkisen osallistumisen paikat on varattu miehille.

Pitäytymällä kertovassa tekstigenressä tai jopa tiedotustyyliissä (Saukkonen 1984: 56–59) useampi Leinosen poliittista kontekstia sivuava runo samalla etäännyttää lukijaa niihin linkittyvästä suorasta ideologisuudesta. Rinnastamalla historialliset tapahtumat ja poliittiset kannanotot samoihin lauseisiin yhtä varmoina tosiasioina poliittinen runo samalla asettaa ne molemmat yhtä kyseenalaistamattomiksi. Leinonen huomioi runoissaan monipuolisesti asioiden eri näkökulmat, muun muassa sodan tuottaman kärsimyksen aatteen palon vastapuolena, mutta tämä tapahtuu aina kuitenkin tietystä näkökulmasta, tietystä ideologiasta käsin. Runojen läpi linkittyvä ideologia on yhtenäinen ja suoraviivainen, ja runojen kautta syntyvä representaatio ihmiselämästä on selkeä: eteläpohjalaisen miehen tulee tuntea vastuunsa isien perinnön vaalijana ja puolustaa vapauttaan ja omaa talonpoikaista elintapaansa vaikka viimeiseen mieheen.

Tutkimuskysymystä runojen sisältämistä vaikuttamisen keinoista lähestyin analysoimalla runoissa esiintyviä persoonamuotoja, erityisesti *me*-muotoista puhetta (Chilton ja Schäffer 1997: 218) sekä tekstin modaalisuutta erityisesti direktiivisyyden näkökulmasta (Honkanen 2012: 26). Näitä tuloksia peilasin mm. van Dijkin (1996: 84–85) ajatuksiin sosiaalisesta vallankäytöstä.

Leinosen runoissa esiintyy ainakin kolmea eri tapaa käyttää *me*-muotoa (Pälli 2003: 98–108): *Me*-muoto voi olla puheenaiheena tai -kohteena ja lisäksi runoissa esiintyy spesifiä ja referoitua *me*-muotoa. Vaikka *me*-muodon käyttö on Leinosen runoissa huomattavasti yleisintä, kollektiivisuutta voidaan ilmentää myös esimerkiksi *he*-muodolla, joka mahdollistaa ulko- ja sisäryhmien muodostumisen (Pälli 2003: 41–119; van Dijk 2005: 75–78): sosiaalinen identiteetti jonkin ryhmän jäsenenä kumpuaa toisten, erilaisten ryhmien havaitsemisesta ja tiedostamisesta, eli ryhmätietoisuudesta. Korostamalla sisäisen, turvallisen kollektiivisuuden vastapainona ulkoista, epämääräistä uhkaa korostuu runojen vaikuttavuus tietyn ryhmän sisäisen ideologian edustajana. Muihin, selviin ulkoryhmiin viitataan Leinosen runoissa vain epäsuorasti esimerkiksi metaforisuuden kautta, kuten esimerkiksi antamalla ivalliselle epäilyksen äänelle personifikaatio. Yksi selitys *he*-muodon vähäisyydelle lienee se, että *he*-muodon kautta myös vastustaja aina väkisin personoituu: pitämällä vastustaja kaukana epämääräisellä käsitteellisellä ja metaforisella tasolla ideologisen mustavalkoisuuden ylläpitäminen poliittisessa runoudessa helpottuu.

Myös *minä*-muodon vähäinen esiintyminen verrattuna *me*-muotoon selittynee Leinosen runojen suurella kollektiivisella merkityssisällöllä, jolloin *me*-muodolla on runoissa konkreettinen funktio. *Minä*-muodon laajempi käyttö ohjaisi runoja kollektiivisen vaikuttavuuden kannalta väärään, individualistisempaan suuntaan. Voidaan siis todeta, että taitavalla persoonamuotojen käytöllä aikaansaadut kollektiiviset merkitykset ovat vahva kannustin velvoittavuuteen poliittisessa runoudessa. Runoissa ei anneta vaihtoehtoja, vaan persoonamuotoja käyttäen implikoidaan, että näin *meidän* on toimittava.

Erityisesti imperatiivin ja deonttisen modaalisuuden käyttö runotekstissä tukee omalta osaltaan Leinosen runojen vaikuttavuutta ja direktiivisyyttä. Vaikka runoissa esiintyy satunnaisesti myös muita direktiivisyyden muotoja, kuten esim. interrogatiivisuutta, voi imperatiiviverbien sanoa olevan tämän tutkimusaineiston kiteytynyttä direktiivirakennetta (Honkanen 2012: 58). Imperatiivimuoto saattaa saman runon sisällä suuntautua myös useampaan eri persoonamuotoon lisäten näin runon vaikuttavuutta. Imperatiivin käyttö näyttäytyy poliittisessa runoudessa ennen kaikkea hengen nostattajana ja aatteen esille tuojana, ja vaikuttamisen keinojen lisäksi tukee näin

runojen ideologisen sanoman välittämistä. Leinosen runoissa ei juurikaan esiinny konditionaalialta tai potentiaalialta, jotka ovat imperatiivialta ja indikatiivialta epävarmempialta ilmauksialta. Eri modusten ilmenemisen määrästälta päätellen Leinosen runot keskittyvät siis lähinnälta toteamaan tai kaskemälta, eivät niinkältaan kysymälta, epäroimälta tai olettamaan. Tekstityypeistälta Leinosen runoissa korostuu tekstin vaikuttavuuden kannalta erityisesti ohjailevan eli instruktiivinen tekstityyppi, jota ilmaistaan kaskemälta, neuvomalla ja antamalla ohjeita (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 101–104).

Analyysin lopuksi keskityin vielä Artturi Leinosen oman henkilöhistorian ja runojen merkityssisältöjen yhteyksien pohtimiseen. Leinosen omaelämäkerran ja historiallisten lähteiden perusteella Leinosella oli runsaasti symbolista valtaa (van Dijk 2005: 88), joka perustui tiedon suomaan valta-asemaan ja sen mukanaan tuomaan auktoriteettiin. Sisäänpääsyoikeutta (Van Dijk 1996: 86–87) tutkittaessa kysymys kuuluu, kuka voi kirjoittaa ja kenelle, ja missälta kontekstissa. Artturi Leinosella oli sisäänpääsyoikeus mm. suoraan suojeluskuntaliikkeen ja Lapuan liikkeen ytimeen ja myöhemmin Ilkan päätöimittajana vahva asema mielipidevaikuttajana Etelä-Pohjanmaalla. Elintärkeälta sisäänpääsyoikeudelle sosiaaliseen valtaan on erilaisten tekstin- ja puheenmuotojen hallinta, ja Artturi Leinosella oli monipuolisena kirjoittajana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana käytössälta useita tapoja viestintätapahtumien kontrollointiin. (van Dijk 1996: 86–89) Poliittisessa runoudessa siis myös runojen kirjoittajalla ja hänen asemallaan yhteisössälta on suuri merkitys runojen vaikuttavuuden kannalta. Ideologisen kontrollin voi nähdälta kuitenkin kahdensuuntaisena: toisaalta Leinonen kontrolloi, toisaalta ajan yhteiskunnallinen ideologia kontrolloi hänen tekstejälta.

Kun tarkastellaan Leinosen omaa henkilöhistoriaa, on sen ja hänen runojensa merkityssisältöjen välillä lievälta ristiriita. Leinonen teki itse töitä ennen kaikkea kynälta kädessä, mutta hänen runoissaan korostuu fyysisen maataloustyön ihannointi. Samoin kehotusta lukemiseen tai itsensä sivistämiseen runoissa ei ole, vaikka Leinosen oma ideologia alunperin juontaa kansansivistysliitteenälta alkaneesta Nuorisoseuraliikkeestä. Tämä selittyyne runojen ideologisella kontrollilla (West, Lazae ja Kramarae 1997: 119): Mikälta poliittisessa runossa esiintyisi kehotusta uuden tiedon hankintaan ja sitä kautta esimerkiksi rakenteiden kyseenalaistamiseen, vaarantaisi se mahdollisesti ideologisen

ryhmän koheesion. Ideologiaa tarvitaan ennen kaikkea siihen, että yhteiskunnan dominoivat ryhmät voivat legitimoida omaa valtaansa (van Dijk 1997: 25). Näin vallan tuottaminen yhteiskunnassa ylipäättään onnistuu.

Leinosen runoissa on havaittavissa selkeää muutosta vuosien aikana niin rakenteellisesti kuin sisällöllisestikin. Leinosen poliittista runotuotantoa ajallisena jatkumona tarkasteltaessa on selvästi havaittavissa aikaperspektiivin aktivoituminen: alkutuotannon runot on kirjoitettu ikään kuin tapahtumien sisältä käsin, kun taas myöhäistuotanto keskittyy tarkastelemaan tapahtunutta reflektiivisesti jälkeenpäin. Myöhemmissä runossa voi havaita myös selkeää ideologisuuden vähenemistä mm. siirtymällä *me*-muodosta ja kollektiivisuudesta lisääntyvässä määrin kohti henkilökohtaista, inhimillistä kokemusta ja *minä*-muotoa. Lisäksi runoissa on ajan myötä huomattavissa muutos eteläpohjalaisen kulttuurimaiseman kuvailusta yhä enemmän kohti Leinosen oman sisäisen maailman kuvailua. Rakenteellisista muutoksista näkyvimpänä ominaisuutena riimiparien sommittelu tai tarkka tavoiteltu runomuoto ei ole lopussa enää niin hallitseva. Vaikka poliittisessa runoudessa pääfokus on taustalla olevassa ideologiassa, on runoilla kuitenkin aina myös kirjoittaja, jonka henkilökohtainen elämänhistoria ei voi kokonaan olla heijastumatta myös runoihin. Runo eroaa asiatekstistä siinä, että se on joka muodossaan, myös poliittisessa kontekstissakin aina tekijänsä taiteellinen tuote.

Artturi Leinosen runot heijastavat omaa aikaansa nykylukijan korvaan vanhoillisilta kuulostavilla ilmauksilla. Myös runomuoto ja ”tehdyn” kuuloiset riimiparit luovat tekstille omat reunaehdonsa ja rajoittavat osaltaan sanavalintoja. Tarkasteltavan tekstin genre on, kuten jo todettua, runo. Runojen tekstityyli (Saukkonen 1984: 56–59) on ensisilmäyksellä taiteellinen, mutta sisällön ja käyttöyhteyksiensä vuoksi runoista löytyy myös tiedottavan tyylin piirteitä. Tekstityypit (Pietikäinen ja Mäntynen 2014: 101–104) löytyvät runoista kaikki: Leinosen runoteksti on sekä kuvailevaa, kertovaa, ohjailevaa, argumentoivaa että erittelevää.

Tämän tutkimuksen valossa poliittinen runous onkin vahva vaikuttamisen väline, jonka keinot ovat moninaiset. Poliittisissa runoissa on runsaasti ryhmässä toimimiseen ja ryhmätietoisuuteen kannustavia merkityksiä, mikä konkretisoituu mm. suurena *me*-

pronominin käyttöasteena. Jättämällä ulkoryhmän personoimatta tai jopa metaforiselle tasolle runot varmistavat ideologisen kontrollin toteutumisen. Rinnastamalla historialliset tapahtumat ja poliittiset kannanotot samoihin lauseisiin poliittinen runo asettaa ne yhtä kyseenalaistamattomiksi. Erityisesti imperatiivin käyttö on kiteytyntä direktiivirakennetta, eli poliittisissa runoissa korostuu instruktiivinen tekstityyppi.

Tutkimustuloksissa korostuu kirjailijan yhteiskunnallisen aseman merkitys runojen vaikuttavuudelle: aktiivisella poliittisella toimijalla on runsaasti symbolista valtaa ja keinoja viestintätapahtumien kontrollointiin, mikä takaa hänelle sisäänpääsyoikeuden poliittisiin diskursseihin. Runojen ajallisen jatkomon tarkastelu kuitenkin osoittaa, että myös poliittiseen runouteen rakentuu henkilökohtaisia sävyjä ajan kuluessa.

Jatkotutkimusaiheena näkisin esimerkiksi erilaisiin poliittisiin ideologioihin linkittyvän runouden vertailun siitä näkökulmasta, vaikuttaako erilainen ideologia (ja sitä kautta mahdollisesti myös erilainen sosiokulttuurinen konteksti) runoissa käytössä oleviin vaikuttamisen keinoihin. Suomen poliittisessa kontekstissa erityisen mielenkiintoista olisi tutkia esimerkiksi vuoden 1918 sodan eri osapuolten runouden yhteneväisyyksiä ja eroja. Toinen mahdollinen jatkotutkimusaihe voisi olla tunnettujen, julkisuudessa esillä olevien kirjailijoiden kaunokirjallisen tuotannon ja oman poliittisen osallistumisen (ja sen taustalla olevan ideologian) välisen suhteen tutkiminen.

LÄHTEET

- Aikio, Annukka (toim.) (1997). *Uusi sivistyssanakirja*. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Artturi Leinosen seuran arkisto
- Barthes, Roland (1993). *Tekstin hurma*. Tampere: Vastapaino.
- Bhatia, Vijay K. (1993). *Analysing genre. Language use in professional settings*. Lontoo ja New York: Longman.
- Chilton, Paul ja Christina Schäffner (1997). *Discourse and Politics*. Teoksessa Teun A. Van Dijk (toim.) *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction*. Lontoo: Sage Publications.
- Dahl, Robert A. (1969). *The Concept of Power*. Teoksessa R. Bell, D.V. Edwards and R.H. Wagner (eds.), *Political Power: A Reader in Theory and Research*. New York: The Free Press.
- Dijk, Teun A. van (1996). *Discourse, power and access*. Teoksessa Carmen Rosa Caldas-Coulthard ja Malcolm Coulthart (toim.) *Texts and practices: readings in critical discourse analysis*. Lontoo: Routledge.
- Dijk, Teun A. van (1997). *Discourse as Interaction in Society*. Teoksessa Teun A. Van Dijk (toim.) *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction*. Lontoo: Sage Publications.
- Dijk, Teun A. van (2005). *Contextual knowledge management in discourse production. A CDA perspective*. Teoksessa Ruth Wodak ja Paul Chilton (toim.) *A new agenda in (critical) discourse analysis: theory, methodology, and interdisciplinary*. Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins.
- Enkenberg, Ilkka (2013). *Talvisota päivä päivältä*. Porvoo: Bookwell Oy.
- Eskola, Matti, Tuula Kaurinkoski ja Kaarina Turtia (toim.) (1988). *Sivistyssanakirja*. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Fairclough, Norman ja Ruth Wodak (1997). *Critical Discourse Analysis. Discourse as social interaction*. Lontoo: Sage Publications.
- Fairclough, Norman (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. New York: Longman Group Limited.

- Fairclough, Norman, Jane Mulderrig ja Ruth Wodak (2011). *Critical Discourse Analysis*. Teoksessa Teun A. Van Dijk (toim.) *Discourse studies: A Multidisciplinary Introduction*. Lontoo: Sage Publications.
- Fairclough, Norman (2003). *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*. Lontoo: Routledge.
- Halliday, M.A.K. (1994). *An introduction to functional Grammar*. 2. laitos. Lontoo: EdwardArnold.
- Heikkinen, Vesa (1999). *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 728. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Heikkinen, Vesa, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä (2000). *Teksti työnä, virka kielenä*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Helsinki: Gaudeamus.
- Herättäjä-yhdistyksen Etelä-Pohjanmaan aluetyö [online]. [Lainattu 30.3.2015] Saatavilla: <https://www.h-y.fi/26-etela-pohjanmaa>
- Hiidenmaa, Pirjo (2000). *Lingvistinen tekstintutkimus*. Teoksessa Sajavaara, Kari ja Arja Piirainen-Marsh (toim.). *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. Jyväskylä: Soveltavan kielitutkimuksen keskus.
- Hokkanen, Kari (1996). *Maalaisliitto-Keskustan historia 3. Maalaisliitto sodan ja vaaran vuosina 1939–1950*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Honkanen, Suvi. (2012). *Kielioppi ja tekstilaji. Direktiivin muotoilusta viraston ryhmäkirjeissä*. Helsinki: Unigrafia Oy.
- Jyväskylän yliopisto. *Kielikompassi* [online]. [Lainattu 13.1.2015] Saatavilla: https://kielikompassi.jyu.fi/opetus/kirjoitus/kirjoituskurssi/fikt_runo.shtml
- Kantokorpi, Mervi, Pirjo Lyytikäinen ja Auli Viikari (1990). *Runousopin perusteet*. Helsinki: Vammalan kirjapaino.
- Kantola, Janna (2003). *Runoja, metaforia ja symboleja*. Teoksessa Alanko, Outi ja Tiina Käkelä-Puumala (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Pieksämäki: RT-Print Oy.
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. *Iso Suomen Kielioppi* [online]. [Lainattu 12.12.2014] Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>
- Kotonen, Tommi (2006). *Runous on neuvonpitoa, neuvottelutaitoa. Kytköksiä ja katkoksia runouden ja politiikan välillä*. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu 48 (2006):4, 6. artikkeli.

- Kotonen, Tommi (2012). *To write a republic: American political poetry from Whitman to 9/11*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjapaino.
- Lapuan kaupunki. *Lapuan historiallinen tietokanta Helmi* [online]. [lainattu 14.4.2014] Saatavilla: <http://helemi.lapua.fi/index.php?iContentID=604>
- Leinonen, Artturi (toim.) (1918). *Ilkan ja Poutun pojat. Eteläpohjalaisten sota-albumi*. Helsinki
- Leinonen, Artturi (1956). *Kootut teokset IX. Hauta rajan takana, novelleja, kertomuksia, runoja*. Porvoo: WSOY.
- Leinonen, Artturi (1959). *Maalaispojan matkaanlähtö. Muistelmia I*. Porvoo: Werner Söderström Oy.
- Leinonen, Artturi (1959). *Kohtalo miestä kuljettaa. Muistelmia II*. Porvoo: Werner Söderström Oy.
- Leinonen, Artturi (1960). *Vuosikymmenten valinkauhassa. Muistelmia III*. Porvoo: Werner Söderström Oy.
- Luukka, Minna-Riitta (2002). *M.A.K. Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielitiede*. Teoksessa Dufva, Hannele ja Mika Lähteenmäki 2002: Kielentutkimuksen klassikoita. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Lummaa, Karoliina (2012). *Poliittinen siivekäs. Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa*. Jyväskylä: Nykykulttuurin julkaisuja 102.
- Manninen, Ohto (toim.) (1992). *Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. I. Irti Venäjästä*. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Matihaldi, Hilikka-Liisa (1979). *Nykysuomen modukset I. Kvalitatiivinen analyysi*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Mikkilä, Timo (2000). *Pohjanmaan patriootti. Artturi Leinonen eteläpohjalaisena vaikuttajana ennen talvisotaa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mylly, Juhani (1989). *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2. Maalaisliitto 1918–1939*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Niinistö, Jussi (2003). *Lapuan liike. Kuvahistoria kansannoususta 1929–1932*. Helsinki: Nimox ky.
- Numminen, Jaakko (2012). *Kun kansanliike syntyi – Etelä-Pohjanmaan Nuorisoseura 1880- ja 1890-luvulla*. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan Nuorisoseura ry.

- Nuorisoseurat. *Nuorisoseuraliikkeen historia* [online]. [Lainattu 1.3.2015] Saatavilla: <http://www.nuorisoseurat.fi/nuorisoseuraliike/historia>
- Paloheimo, Heikki ja Matti Wiberg (1997): *Politiikan perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Pietikäinen, Sari (2000). *Kriittinen diskurssintutkimus*. Teoksessa Kari Sajavaara (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Soveltavan kielitutkimuksen keskus.
- Pietikäinen, Sari ja Anne Mäntynen (2014). *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Juvenes Print.
- Pirilä, Veikko (1978). *Lehtimies ja poliittinen vaikuttaja*. Teoksessa Artturi Leinosen seura (toim.) *Isänmaan asialla. Artturi Leinosen elämäntyön piirteitä*. Porvoo: WSOY.
- Pälli, Pekka (2003). *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere: Juvenes Print.
- Saaranen-Kauppinen, Anita ja Anna Puusniekka. 2006. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [online]. [Lainattu 09.03.2014] Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>
- Saukkonen, Pauli (1984). *Mistä tyyli syntyy*. Helsinki: WSOY.
- Searle, John (1979). *Expression and meaning. Studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University press.
- Siilasvuo, Ensio (toim.) (1991). *Jatkosotakronikka*. Jyväskylä: Gummerrus.
- Swales, John (1990). *Genre analysis. English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tieteen termipankki. *Kielitiede: modaalisuus* [online]. [Lainattu 12.01.2015] Saatavilla: <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:modaalisuus>
- Tieteen termipankki. *Kielitiede: deonttinen modaalisuus* [online]. [Lainattu 12.01.2015] Saatavilla: [http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:deonttinen modaalisuus](http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:deonttinen_modaalisuus)
- Uola, Mikko (2001). *Leinonen, Artturi (1888–1963)*. Kansallisbiografia-verkojulkaisu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura [online]. [Lainattu 09.03.2014] Saatavilla: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1633/>
- Vahtola, Jouko (2003). *Suomen historia – jääkaudesta Euroopan unioniin*. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.

West, Candace, Michelle Lazar ja Cheri Kramarae (1997). *Gender in Discourse*. Teoksessa Dijk Teun A. van (toim.) *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction*. Lontoo: Sage Publications.

Wodak, Ruth (2001). *What CDA is about – a summary on its history, important concepts and developments*. Teoksessa Wodak, Ruth ja Michael Meyer (toim.) *Methods of critical discourse analysis*. Lontoo: Sage.

Ylihärmän nuorisoseuran arkisto

Ylikangas, Heikki (2007). *Suomen historian solmukohtat*. Helsinki: WSOY.